

DIN PUBLICAȚIUNILE CASEI ȘCOALELOR

TACHE PAPAHAĞI

Din Folklorul Romanic și cel Latin

STUDIU COMPARAT

BUCUREȘTI

TIP. „ROMÂNIA NOUĂ”, TH. I. VOINEA, STR. G-RAL DONA, 26

MCMXXIII

O bună parte a lucrării de față și anume capitolele lunilor decemvree, ianuar, februar, april și iunie, precum și capitolul credințelor, superstițiilor și datinilor — a apărut într'o serie de articole în revista D. Prof. Ovid Densusianu, Vieața Nouă (april 1916, iulie 1916, noemvree 1916, mart 1918, mart 1921).

Socotind că pot aduce o mică contribuție utilă în domeniul studiilor de folklor còmparat, am revizuit materialul publicat în amintita revistă și, alăturînd partea I precum și ultimul capitol din partea III, l-am întocmit în așa fel, încît să poată folosi ca îndemn și orientare în deosebi generațiilor studențești care se consacră cercetărilor lingvistice și folklorice și căroro în special se adresează acest studiu. Și aceasta cu atît mai mult, cu cît cercetările folklorice ofere oricărui inițiat un vast și extrem de variat cîmp de exploatare : urmărirea amănunțită în timp și spațiu numai a elementelor folklorice relevante aci ar putea să furnizeze material de cîteva volume.

Exceptînd ultimul capitol, în trăsăturile lui generale acest studiu

a format în 1916 la titularul catedrei de limba și literatura latină din București, D. Prof. D. Evolceanu, obiectul unei lucrări de seminar de student, lucrare care a fost premiată în consiliul Facultății de litere. Inchin deci această modestă înfiripare folklorică fostului meu profesor D. Evolceanu, actualmente decanul sus-numitei Facultăți.

TACHIE PAPANAGI

PARTEA I

INDRUMARE IN STUDIILE FOLKLORICE

Știut este că, în ceea ce privește dovedirea originii unui popor, *limba* vorbită de el ne oferă cele mai sigure elemente de cercetare. Oricît de întunecat ar fi trecutul său și oricît de deosebit și distanțiat ar fi teritoriul pe care îl locuște astăzi față de acela al strămoșilor săi — admițînd că avem a face cu un popor nestatornic în decursul secolelor ori silit de împrejurări istorice a fi nestatornic și că, prin urmare, continuitatea teritorială cu regiunea strămoșească a fost întreruptă —, *limba* îi clarifică în mod neîndoios originea și ne înlesnește să reconstruim evoluția lui istorică pînă la epoca în care apare pe scena istoriei. Din acest punct de vedere, studiul lingvistic are, față de alte mijloace de investigațiune, un rol preponderant, fixînd punctul de plecare al unor asemenea probleme și aruncînd lumină pe un drum întunecos și uneori nebătătorit.

Dar pentru atingerea *în parte* a acestui scop, pe lîngă studiul limbei mai avem și alte mijloace care, dacă nu au ajuns să ne ducă totdeauna la preciziunea științifică pe care o constatăm în domeniul filologic propriu zis, ne înlesnesc totuși urmărirea și limpezirea unor probleme. Astfel sînt *studiile de folklor*, cărora la noi de acum înainte așteptăm să li se dea o îndrumare mai bună, mai sistematică, prin aplicarea — în limitele posibilului — a metodelor riguroase la care s'a ajuns în alte cercetări, și în special în cele filologice de care folklorul ar trebui mai mult apropiat, pentru că cu drept cuvînt se poate afirma că „de la filologi vor a-

vea prilej folkloriștii să-și aproprieze disciplina intelectuală și să înțeleagă mai bine rostul și însemnătatea cercetărilor ce așteaptă să fie făcute“¹, după cum iarăși oricând se poate adevăra că în domeniul folkloric un folklorist va putea face studii mai sistematice și cu rezultate pozitive dacă va fi în același timp și un lingvist.

În privința aceasta, fără a recurge la numeroasele exemple ce ni le oferă diferitele literaturi, voi releva unul singur care se găsește în domeniul romanic oriental ca și în cel occidental.

Un *simpliciter* folklorist care urmărește caracterul privat bunăoară al diferitelor manifestări religioase, cum ar fi de pildă felurile procesiuni ale poporului de la țară în timpul marilor sărbători, ca și în timpul verei, cind aceste procesiuni se fac de obicei pentru încetarea secetei sau pentru alungarea diferitelor boale sau nenorociri ce bintue — va înregistra cu satisfacție în cercetările sale o asemenea manifestare, relevînd-o de exemplu în felul celei ce urmează :

[Dans le région des Hautes-Vosges, le lundi de la Pentecôte] les jeunes filles faisaient leur entrée dans l'église en chantant une sorte de poésie locale appelée *Kyriolé* ou *Criaulé*, d'où le nom de *lundi des Criaulés* conservé dans le pays au lundi de la Pentecôte. Il y a quelques années, les vieilles grand'mères se plaisaient encore à chanter, dans les veillées d'hiver, ces étranges cant ques ?...

Același folklorist, părăsind domeniul romanic occidental unde, în afară de Franța, ar mai putea constata același lucru și în Italia de pildă, și trecînd în Romania orientală, își va reține nu cu mai puțină satisfacție același obicei pe care îl va găsi la Românul Maramureșean : — Maramureșeanul, în procesiuni de natura celor amintite mai sus, zice că umblă cu *Kiralecsa* (*Kir-Alexa*), cu *Kirarecsa* sau *Kiraresa*, înconjurînd

1. Ovid Densusianu, *Folklorul — cum trebuie înțeles*, 21.

2. *Les littératures populaires de toutes les nations*, t. XXIX (1889), p. 151.

satul cu icoanele bisericilor în mini și strigînd cuvintele de mai sus pentru îndepărtarea nenorocirei abătute.

Folkloristul, înregistrînd constatarea acestui obicei în spațiu ca și în timp, ceea ce îl va preocupa în mod esențial va fi fondul propriu zis al acestui obicei, căutînd să-i urmărească originea și să-i explice rostul în viața sufletească a credințelor poporane. Iși va împinge astfel cercetările pînă în epoca romană poate, unde se va opri asupra unor procesiuni analoage din viața Romanilor; nu-l va preocupa însă forma sub care e denumit acest obicei și în noțiunea căreia stă cristalizat întregul său fond.

Un procedeu de o quasi-unilateralitate analoagă am putea constata pe de altă parte la un lingvist care, în fixarea originii și evoluției fonetice, morfologice și semantice a elementelor lexicale, va fi preocupat esențialmente de fonologie, fără a căuta să ia contact direct și cu feluritele procese sufletești ale poporului care, în anumite cazuri, intervin cu rezultate pozitive în evoluția cuvintelor, făcîndu-le să se oprească, să se abată, etc. din drumul firesc sau comun pe care trebuia să-l urmeze.

Oprindu-se bunăoară la obiceiul relevat mai sus și urmărind formele citate (*Kyriolé, Criaulé, Kiralecsa, Kirarecsa, Kiraresa*, v. p. 6) și în alte regiuni romanice, lingvistul le va putea găsi și în Italia unde, același strigăt al unor astfel de procesiuni se aude ca *Krijalesim* (în Val Brozzo), *Krioles*¹ (în Bergamască), etc., iar acei care scot acest strigăt se numesc *cridalésimi*²; cît timp însă lingvistul nu va urmări sensul acestor forme în însuși fondul acestui obicei sau credințe, evident că explicația etimologică pe care ar încerca să le o dea va fi mai grea, mai chinuită. Idată însă ce ia contact cu fondul sufletesc al acestui element folkloric, cu ușurință va putea constata că, prin etimologie poporană de pildă, grecescul *Κύριε ἐλέησον* stă la baza tutu-

1 W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, 4799.

2 *Archivio glottologico italiano*. t. XIV. p. 368; cfr. și *Studi di etimologia italiana e romanza*, 1878 (apud *Romania*, VII, 619).

ror formelor citate, deformându-se în fiecare regiune conform asociațiunii de idei sau și de forme la care a fost alăturat: — de fapt, și în procesiunile de aceeași natură ale poporului grec acest *Κύριε ἐλέησον* = *Doamne miluește* e un *strigăt* al grupurilor de copii în special ce merg în fruntea procesiunilor cu icoanele în mână; Italianii, ca și Francezii, necunoscând sensul ca și înseși aceste două cuvinte grecești, dar înțelegând că e un *strigăt* de rugăciune, le-au alăturat de formele lor respective cu înțelesul de *strigăt* (*cridar* și *crier*), făcând să ia naștere din această asociație formele cunoscute

În fond, același proces sufleteș s'a petrecut și la Românul Maramureșean; numai atita că, în graiul lui neexistând un cuvint cu sensul de *strigăt* care să aibă aceeași rădăcină cu it. *cridar* sau fr. *crier*, procesul a luat o altă turnură. Din cele două cuvinte grecești cu totul streine lui, primul element (*κύριε*) neprezentând complicații fonetice pentru urechea lui și nici asemănări ispititoare cu alte cuvinte din graiul lui, l-a cristalizat în forma *Kir*; cu *ἐλέησον* însă Maramureșeanul n'a procedat la fel. În limba lui exista deja numele de *Alexa* (Alexandru); și atunci în credința lui religioasă, a crezut că în aceste cuvinte de *Κύριε ἐλέησον* e vorba de vre-un sfânt și anume de *Sf. Alexa*, căruia poporul i s'ar adresa în procesiuni prin acest strigăt; și, în felul acesta, din *Κύριε ἐλέησον* avem la Maramureșean *Kir-Alexa*, — fără a ne mai opri aci și asupra celorlalte două forme maramureșene: *Kiraresa* și *Kirarecsa*¹.

Faptul e destul de caracteristic, destul de elocvent pen-

1. În ceea ce privește interpretarea, ca sens, precum și coruperea, ca formă, pe care imaginația creatoare a poporului o dă numelor proprii streine prin etimologie poporană, voi releva, din numeroasele cazuri, următoarele: numele generalului francez *Bertheiot*, asociat cu înfățișarea fizică a acestui militar, a fost corupt de simplul soldat român în războiul european în *Burtalău*, după cum de exemplu moldoveanul a transformat numele *Bernardo* în *Brănat* (.fr. N. Iorga. *Istoria Românilor prin călătoria*, I, 214). Cazuri analoge din punct de vedere al interpretării: „*Saint*

tru ca să mai fie nevoie și de alt caz în ceea ce privește contactul direct pe care trebuie să-l aibă pe de o parte lingvistul cu sufletul poporului concretizat în orice manifestare a sa, iar pe de alta folkloristul cu domeniul filologic propriu z'is

Și acum, înainte de a intra în materia care ne interesează citeva lămuriri asupra „folklorului“ ca și asupra spiritului cu care cineva trebuie să procedeze în concluziunile pe care și le va trage din materialul folkloric cules, mi se par a fi necesare.

Folklor-ul este un cuvânt compus din *Folk* și *lore* și a fost întrebuițat pentru prima dată de Englezi. *Folk* în limba engleză înseamnă „petites gens, classes populaires“, triburi cum am zice noi; *lore* înseamnă „science“. *Folk* e germanul *Wolk*. Ar fi, așa dar, pentru ca să mă servesc de definiția dată de E. Monseur, „la science des classes populaires“.

Prin *folklor* se înțelege toată literatura unui popor referitoare la datini, credințe, obiceiuri și superstiții; la basme, legende, tradiții și cîntece bătrânești; la fabule, vrăji, descințe și medicină populară; la proverbe, dictoane, ghicitori, satire și jocuri copilărești; la sărbători cu caracter privat și la întreaga lui producție artistică (muzică, etc.); la felul „cum se resfrîng în sufletul poporului diferitele manifestațiuni ale vieții, cum simte și gîndește el“¹, etc.; cu alte cuvinte, la întreaga producție a unui popor — nu importă genul — care se naște sau se împrumută în cursul timpurilor și se transmite prin tradiție din generații în generații.

După cum vedem, în folklor intră întreaga viață a unui

Marcou guérissait les écrouelles... à cause d'un rapprochement de Marcou avec mal au cou (*Mélusine*, IV, col. 506, și *Les Littératures populaires*, XLIV, 20): compară ziua mucenicului *Foca*, cînd femeile nu lucrează temîndu-se de *foc* (*Tudor Pamfile, Sărbătorile de toamnă*, 56), etc.

1. O. Densusianu, *l. c.*, 12.

popor, cu toate ramificațiunile și complexitatea ei sufletească și intelectuală. În alți termeni, folklorul caracterizează psihologia unui popor și, ca atare, s'ar putea defini astfel: este imaginea vie, oglinda fidelă a sufletului unui popor, oglindă în care se reflectă întreaga sa lume însuflețită sau neînsuflețită, reală sau închipuită, în mijlocul și sub influența căreia el trăiește.

Dacă studiul lingvistic e mijlocul *sine qua non* pentru dovedirea originii și evoluției unei limbi, folklorul, cu lingvistica laolaltă, e factorul determinant pentru cunoașterea diferitelor stadii de cultură la care a ajuns un popor, precum și a traiului și psihologiei sale. E de ajuns ca să cunoaștem obiceiul că, în ziua unei nunți sau în ziua sosirii în satul natal al unuia de mult înstreinat, întregul sat, cu munți și văi, răsună de salvele continue ale detunăturilor de armă — așa bunăoară cum se poate constata la Arominii din munții Pindului —, pentru ca să ne dăm imediat seama de caracterul războinic și independența morală a acelu sat sau a acelu neam; după cum îl vom recunoaște iarăși că este un neam de păstori când vom întâlni în calendarul său popular o zi consacrată *lupului*, pentru ca lupii să nu facă ravajii în turmele de oi.

Dar, în anumite cazuri, pentru cunoașterea și stabilirea originii acestor obiceiuri, credințe, etc. trebuie să procedăm cu aceeași circumspecție, ca și la originea etimologică a unui element lexical. Căci, în această privință, între cuvânt și o credință de exemplu există o asemănare și un paralelism remarcabil. Dacă, în afară de ceea ce a moștenit dela strămoși, nu am avea în vedere mediul în care a trăit un popor precum și contactul pe care l-a avut cu alte popoare streine, atunci unilateralitatea cercetărilor ne-ar putea duce la concluzii greșite în cazul când soluția problemei ar fi bazată numai pe simple deducții. Același lucru se poate constata de altfel și în domeniul lingvistic: ignorându-se bunăoară originea unui cuvânt romanice, filologul ar căuta să o stabilească sau printr'o formă latinească ori autohtonă — și.

în cazul acesta, asteriscată — sau îl va considera ca un împrumut strein.

Cîte un exemplu ne va lămuri mai bine.

Exceptînd pe Laurian și Massim care, mai mult din motive naționaliste decît filologice, au pus în dicționarul lor forma *ceață* în legătură cu lat. CAECUS, pînă la începutul secolului nostru originea acestui cuvînt era socotită ca fiind slavonească. Cihac, și după el și d. Tiktin, îl derivă din vsl. *ćadu*, (*ćadica). Această imposibilitate etimologică o respinge d. S. Pușcariu¹, pînă cînd vine d. O. Densusianu care-l trece definitiv în rîndul elementelor latine, în urma descoperirii formei CAECIA, atestată în *Corpus Glos Lat.*²

Cu privire la folklor dau un exemplu nu tocmai vechi, care scoate în relief greșala pe care o putem face, — greșală care, în acest exemplu, e în aparență foarte apropiată de adevărul presupus. Astfel, învățatul bănățean Simeone Manguica, în *Calendariul* său din 1883, cu o argumentație bine susținută, vrea să dovedească cum că sărbătoarea *Lucinului* de la Bănățeni, ca și cea a *Mărtinilor* care cade în 18 octombrie, este de origine latină. După ce stabilește asemănarea dintre Apollo și Zeul Mars, ajunge la următoarea concluzie :

Asemene și zeul Marte al vechilor romani a purtat predicatul (cu numele) de *louc-etius* sau *leuc-etius*, *lucetius*, — ca și Apolo *lykios* sau *likeios*. Dar trebuie să fi existat și un *Mars lucinus* pentru asemănare cu *Juna lucina* care poartă numele și de *Juna lucetia*; tot astfel vine înainte și *Diana lucina*. *Lucetius* și *Lucinus* purced din aceeași rădăcină: *luc* (LUCIF) lătinesc.

Și după ce justifică epitetul de *Lucinus* dat zeului Mars, epitet pe care îl pune în legătură cu fiara *lupul*, zice :

Dar *Mărtinii* noștri, serbați contra lupilor, a fi un cult al zeului

1. *Convorbiri literare*, XXXVII, 593-9.

2. *Romania*, XXXIII, 73-4.

Marte se adeverește din acea împrejurare cum că tot la noi Rominii se serbează contra lupilor și *Lucinul* în 18 octobrie, pre ziua sfintului evanghelist *Luca*; poporul romin însă nu zice că serbează pre *Luca* contra lupilor, ci el serbează *Lucinul*, și această formulă este de cea mai mare însemnătate pentru originea *Lucinului* și pentru cultul *Mărtinilor*. *Lucinul* nu este altceva decît predicatul Zeului Marte, adecă *Mars lucinus*, precum văzurăm mai sus (pag. 98 și 99).

Această sărbătoare însă, pe care o serbează și Hățeganii¹, ca și Aromîinii, tot în ziua de 18 octomvre, este creștinească, iar numele său e slavonesc. Nu e de origine latină pentru următoarele motive :

a. Pentrucă nu găsim nimic corespunzător în calendarul latin ;

b. La Aromîni se numește *Lîciun*, formă care n'ar putea avea la bază decît un prototip latin ca LUCIONUM sau, la rigoare, LUCIONEM, care ar fi putut da *Luciun* și apoi *Lîciun*².

c. Această sărbătoare n'are vre-un caracter etnic propriu neamului romînesc în genere, cum ar fi cel păstoresc de exemplu, care să ne tenteze ca să-i atribuim o origine latină; căci, atît la Bănățeni cît și la Arômîni, în această zi care e a sfintului evanghelist *Luca* se face pomană cu pîne, colivă, etc., pentru odihna celor morți.

Numele *Lucin* ca și sărbătoarea însăși, este de origine slavă, și anume sîrbo-croată : *Lucin dan* (ziua lui Luca)³.

Dacă însă în cazul acesta, grație controlului lingvistic la care e supusă forma *Lucin*, ne putem convinge că și sărbătoarea nu continuă ceva din cultul păgin roman; elementul folkloric ce urmează mai jos, cu un aspect și mai ispitor, și scăpînd unor cercetări amănunțite, ne lasă cu totul șovăitori. Il reproduc în întregime :

1. O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, 209.
2. În Aromînă *Lucin* (< sl. *Lucin*) a devenit *Lîciun* (< *Luciun*), probabil prin contaminație cu *Crăciun*.
3. cfr. Ștef. Caragić, *Srpski Riećnic*.

Un alt obicei, și pe care nu-l găsim decit la Grecii din Nordul Tesaliei, este așa numitul obicei al *Romanilor*, — *Romani*, cum îl numesc ei.

Era în a doua zi de Paști, cam pe la amiazi. Nu departe de noi s'a încins o horă veselă și lungă. La mijlocul horei erau prinse patru persoane mascate, îmbrăcate în fustanele și înarmate pînă în dinți. Hora se învîrtea mereu și de cîntece și de chiote clocotea întregul meleag. La un semn dat, *Romanii* s'au desprins din horă și au dat năvală prin femei, sărutînd pe cele mai frumoase.—„Mea nă sărutară mul'erli“ [ci ne au sărutat soșiile], a strigat un Fărșerot care stătea cam la o parte și, zmulgîndu-și hangerul de la cingătoare, s'a năpus-tit asupra *Romanilor*. Și alții se iau după el și s'a produs o invălmășeală de nu mă puteam dumiri de ceea ce s'a întimplat. De astă dată Grecii au avut mult de furcă cu Fărșeroții, necunosători ai acestui obicei, și cu greu le-a fost pînă să le dea să înțeleagă că *Romanii* nu erau decit femei travestite în haine bărbătești.

Atunci eram copil și nu-mi dădeam seama de toate astea; astăzi nsă pricep că puțin a lipsit să văd încăerîndu-se sub ochii mei *lupta dintre Romani și Sabini*¹.

E ciudat totuși cum obiceiul acesta care, după scriitorul George Ceara continuă *răpirea femeilor Sabine de către Romani*, pe de o parte nu-l cunosc Românii Fărșeroți bună-oră și-l găsim la Grecii, iar pe de alta că înșiși Grecii îl denumesc *Romani*. În cazul cînd acest obicei ar continua lupta dintre Romani și Sabini, atunci ar mai putea fi de presupus că Grecii din Nordul Tesaliei care îl practică ar fi fost cîndva Romîni.

Fără a-l putea combate, totuși nu ne vedem îndrituiți să-i admitem părerea care, de altfel, e interesantă de urmărit.

Un alt paralelism metotid dintre lingvistică și folkloristică e și cel al reconstituirii. După cum cu ajutorul formelor romanice putem reconstitui și stabili un prototip latin care să poată explica din toate punctele de vedere acele forme, tot așa putem proceda și pentru materialul folkloric.

Cite un exemplu.

1. Revista aromânească *Flambura*, I, no. 1, p. 12.

În întregul domeniu romanic noțiunea de „bale“ (scuipat) este exprimată prin una și aceeași formă ca rădăcină: port., span., cat., prov. *baba*, vfr. *beve*, friul. *bave*, log *baa*, it. *bava* și în fine rom. *bale*. Toate aceste forme romanice sînt explicabile printr'un singur prototip latin, neatestat pînă acum, și anume *BABA*. Cît privește forma romînească *bale* faptul că întilnim în limba sîrbă tot *bale* nu ne îndreptățește întru nimica să o considerăm ca fiind de origine slavă, căci, în cazul acesta, ar însemna să ne îndoim de originea latină a o mulțime de forme romînești, cum ar fi bunăoară adj. *văduv*, *ă* (arom. *vêduu*, *vêduă*), din cauză că și în slavă găsim *vidova*, „vidua“.

Același procedeu și pentru folkloristică: ar fi de ajuns să întilnim același element folkloric la diferite popoare romanice care niciodată n'au avut vre-un contact între ele, element care nu le-a fost împrumutat de vre-un alt popor eterogen și pe care nici nu știm dacă l-au avut Romanii, pentru ca să conchidem cu el își are originea în sînul folklorului latin

Un exemplu dintre atitea altele.

La întreg neamul romînesc există credința că, dacă într'o casă apar *furnici*, e semn că în casa aceea va fi belșug, avuție¹.

În Mentonnais (Franța):

Trouver une *fourmi* sur la personne le soir est un présage favorable².

În Abruzzi (Italia):

Una *formica* addosso a una persona è segno di abbondanza³.

Originea latină a acestei credințe ar fi sigură dacă am ști că ea există numai la popoarele romanice. Subliniez a-

1. Cfr. *Noua revistă română*, 1901, 159, etc.
2. *Revue des traditions populaires*, 1901, 546
3. Gennaro Finamore, *Tradizioni popolari abruzzesi*, 234.

cest lucru pentru că, în materie folklorică, controlul în ceea ce privește originea sau împrumuturile, reciproce sau nu, dintre popoare devine atât de anevoios și delicat față de investigațiile lingvistice de aceeași natura, încît riscul în concluziuni poate surveni adesea chiar acolo unde cercetările sînt solid și amănunțit făcute. În materie de lingvistică există pentru marea majoritate a cazurilor un criteriu mai mult sau mai puțin sigur după care poți fixa definitiv soluția unei probleme, chiar atunci cînd procese psihologice sau alte considerațiuni în legătură cu evoluția semantică a unui cuvînt au intervenit pentru abaterea de la normal a evoluției fonetice a aceluși cuvînt. În domeniul folkloric însă, o credință sau o superstițiune bunăoară e o abstracțiune, ca să zic așa, înaripată, care cu cea mai mare ușurință poate străbate regiuni întinse și îndepărtate, încetățenindu-se și localizîndu-se în toate punctele în cari s'a oprit o clipă din zborul ei. Ceva mai mult : sufletul omenesc fiind în esență același, e firesc lucru ca, sub imperiul unei absolute identități de împrejurări, mai multe și felurite ființe etnice și distanțiate între ele să-și creeze aceeași credință sau aceeași superstiție care, în anumite circumstanțe, să le domine apoi întreaga lor viață.

Ilustrarea acestei afirmațiuni se poate face cu prisosință, studiile folkloristice cuprinzînd cazuri numeroase. De altfel, vom avea ocazia să constatăm acest lucru chiar în cursul acestui mic studiu comparativ.

În fine, pe lîngă aceste considerațiuni și în afară de cele istorice și în special etnografice, un alt principiu de care iar ar trebui să ținem seamă în ceea ce privește paternitatea latină a diferitelor elemente folklorice e și acela de a le supune unui riguros control al rațiunii, lăsînd la o parte orice prejudecăți sau coincidențe ori asemănări care ne-ar putea ispiti imaginația, ducîndu-ne astfel la concluzii greșite.

În privința aceasta voi releva mai multe cazuri :

Romanii, de pildă, în sărbătorile de Saturnalii jucau cu bani, folosindu-se de formula : *par, impar ?* sau *capita aut navia ?* Cine ar putea conchide de aci că jocul nostru : *cu soț ori fără soț ?* continuă lat. PAR IMPAR, când același joc îl constatăm mai pretutindeni, la popoare chiar de altă rasă, cum ar fi Turcii cari zic *cift, tek* = pereche, nepereche ?

În timpul iernei, mai ales la *Crăciun*, Aromîinii — firește, copiii — practică următorul obicei : fac mai multe grămezi de *nuci*, alune sau migdale, egale ca număr, și fiecare dintre cei ce joacă rostogolește de pe o bucată de scindură înclinată, pusă în fața grămezilor, cîte o alună : grămada sau grămezile care vor fi atinse de alună rostogolită vor fi cîștigate de jucător.

În Sicilia :

A Pasqua pari cu'ha beddi agneddi,
A Natali pari cu'ha beddi nuciddi.

Queste nocciule sono premio de' giuochi della notte ; e di qui *lu jocu di li nuciddi* consacrato per Natale ¹

În Pays-Nantais (Franța) :

Autrefois, à *Noël*, on jouait toujours à ce jeu qui se faisait ainsi : on posait une planche inclinée, appuyée au dossier d'une chaise et touchant la terre de l'autre extrémité. Puis chacun faisait rouler des noix sur cette planche, de façon à toucher d'autres noix, rangées par terre en ligne devant la planche et qui servaient de but. Les noix touchées appartenaient à ceux qui les avaient fait sortir de leur ligne. Ce jeu se faisait à Nantes et dans tout le département ².

Deși niciodată n'a existat vre-un contact între Aromîni și Sicilieni sau între Aromîni și Francezi, totuși, ce ne-ar putea îndreptăți să credem că acest obicei, unul și același,

1. Giuseppe Pitrè, *Biblioteca delle tradizioni popolari siciliane*, vol. XII (1881), p. 441.

2. *Revue des trad. pop.*, 1858, 22.

este de origine latină¹, cînd e mult mai firesc să ne închipuim că acest joc putea naște separat și concomitent chiar la aceste trei popoare romanice ?

La Aromîni există obiceiul de a recurge la *șcurtiță*: cînd e vorba să se hotărască cine anume din doi sau dintr'un grup întreg trebuie să îndeplinească de exemplu ceva, atunci toți trebuie să tragă cite un paiu de obicei din mîna cuiva : acel care va trage paiul cel mai *scurt* va fi obligat a îndeplini ce s'a propus de mai nainte.

În folklorul francez, și anume în poezia *Le petit navire*, citim :

Il était un petit navire
Qui n'avait jamais navigué.

Au bout de cinq à six semaines
Les vivres vinrent à manquer

On tira à la courte paille,
Pour savoir qui serait mange

La malheureuse *courte paille*
Au capitaine elle a tombé²

. . . . .

Pentru aceleași motive mai sus amintite, riscată ar fi concluzia de a pune originea acestui obicei în seama folklorului latin, după cum iarăși am greși dacă am proceda cu același spirit și pentru credințele sau superstițiile ce urmează în evul-mediu, în întreaga Europă occidentală circula, printre atîtea altele, și următoarea credință :

Celui qui, lorsqu'il voit ou qu'il rencontre le matin ou à toute heure un clerc ou un moine, croit voir un signe de mauvais augure, n'est

1. La *Saturnalii* (17 dec.) *nucile* nu lipseau, fiind un simbol al fecundității și al abundenței—cfr. Preller, *Römische Mythologie*, II, 17.

2. *Mélusine*, I, 463.

pas seulement un païen, mais un démoniaque, car il maudit un soldat du Christ¹.

Cine ar putea stabili anume cărui popor păgîn aparține paternitatea acestei credințe care circulă și astăzi în întreaga Europă? E iarăși firesc ca și aci să admitem mai de grabă că ea putea naște în orice țară păgînă, pe măsură ce cultul păgîn se vedea turburat și zguduit de misionarii creștinismului suprapus religiei păgîne.

Dacă aceasta credință se datorește luptei dintre creștinism și cultul păgîn, sînt altele a căror origine poate fi socotită cu adevărat antropologică. Astfel, în Salius-Jura (Franța). găsim :

Un enfant qui perd une dent ne doit pas la jeter au hasard. A-
valeur par un chien ou un chat, elle serait remplacée par une dent
de chien ou de chat dans la bouche qui l'a perdue. Il faut la jeter
au feu en disant :

Tiens, feu, voilà ma dent,
Rends-la moi dans un mois
Blanche comme l'argent².

In Abruzzi :

I primi denti che cadono al fanciullo si devono bruciare. Altrove
si buttano al fuoco, dicendo :

Dente e dente,
Rimitteme stu dente,
Rimittemeju drittu,
Com' a 'na scannola di tittu³.

La Daco-romîni :

Dacă îți pică un dinte ori o măsea, să-l zvirli peste casă și să
zici : „Paserea lui Dumnezeu, na-ți un dinte de fier și dă-mi. unul
de oțel”⁴.

1. C. P. Caspari, *Eine Augustin fälschlich beilegte „Homilia de sacri-
legiis”*, Christiania. 1886 — apud *Mélusine*, I, 218.

2. *Mélusine*, I, col. 365.

3. Antonio de Nino, *Usi e costumi abruzzesi*, II, 55.

4. Artur Gorovei, *Credințe și Superstiții*, 1142.

Aceiași obicei îl au și Aromîni: cînd scoate un dinte, copilul îl aruncă pe acoperișul unei case zicînd :

Na di os, dă-n'î di her (= Poftim [unul] de os, dă-mi [unu] de fier).

La fel trebuie să procedăm și față de creațiunile imaginațiunii unui suflet simplist care caută, în fața necunoscutului, să dea o explicație oricărui fenomen ceresc de pildă. Astfel Românul crede că, atunci cînd pe cer se stinge o stea alunecînd, e semn că sau cineva va muri, sau că va scăpa din închisoare

Aceiași superstiție o găsim bunăoară în Franța, și anume în Ille-et-Vilaine :

Lorsqu'on aperçoit une étoile filante, c'est une âme qui vient d'être délivrée du purgatoire et qui sollicite une action de grâces¹.

Numai atîta că aci avem de a face și cu ceva altoit pe fondul primitiv al superstițiunii, anume cu un element aparținînd creștinismului catolic.

Am putea continua cu relevarea unor asemenea exemple într'un număr cu mult mai mare decît s'ar putea crede — publicațiunile folklorice conținînd nenumărate cazuri; însă, pentru a nu depăși cadrul unui redus și modest studiu de folklor comparat, ne oprim la acestea, fără a le putea considera ca tipuri reprezentative.

În fine, pentru o mai metodică urmărire în culegerea, clasarea și studierea materialului folkloric, interesant e de relevat, printre altele, și un alt caz care ne va putea dovedi cu prisosință că trebuie să facem o deosebire între ce este element folkloric eminentemente poporan și ce aparține unor alte clase sociale.

În lumea catolică, pentru romînescul *fie(-i) țărîna ușoară!* sau latinul *sit (tibi) terra levis!*, se întrebuițează formula

1. *Les littératures populaires*, XXXIV (1895), 304.

requiescant in pace! Francezul a căutat să explice originea acestei formule în felul următor :

Par la suite de la méchancelé des hommes, le Paradis était reste longtemps sans visiteurs. Mais, à la fin, un certain *Cantine*, assez juste pour prétendre figurer au nombre des élus, prit le chemin du Paradis et a la frapper à la porte. Saint Pierre, portier comme on sait, du Paradis, vint avec ses clefs pour lui ouvrir. La porte, qui n'avait pas été ouverte de longtemps, grinça sur ses gronds et fit :

Re!

— *Qui est-ce?* demanda Saint-Pierre.

— *Cantine*, dit l'âme.

— *Passez*, répondit le premier ¹.

Deci, din sunetul și cuvintele: *Re, qui est-ce, Cantine, passez* a rezultat formula *requiescant in pace*,—lat. *qui* și *pace* fiind pronunțate la fel ca și fr. *qui* și *passez*.

Cazul e destul de elocvent pentru ca să ne putem convinge că nu numai elementul acesta folkloric nu poate fi realmente poporan, ci și că interpretarea lui—de altfel forțată — aparține unei burghezii, ca să zic așa, intelectuale.

Și acum, după ce am văzut cum folkloristica poate păși pe calea arătată de lingvistică și care ar putea fi normele ce ar trebui să ne călăuzească în cercetările folklorice, trecem la urmărirea comparată a unor anumite categorii de elemente folklorice.

Din mormanul de material folkloric cules pînă în prezent, parte clasat dar puțin studiat, vom releva în primul rînd folklorul lunilor, începînd cu calendarul sărbătorilor romane fixate oarecum în timp și cu caracter mai mult sau mai puțin privat. Vom avea în privința aceasta ca punct de plecare *Fasti* a poetului Ovidiu. Corespunzător capitoului fiecărei luni vom releva diferite alte sărbători, precum și credințe, obiceiuri, etc. pe care nu le găsim în Ovidiu, dar care aparțin lunei la care vor fi alăturate.

1. *Mélusine*, IX, 214; cfr. și *Revue des trad. pop.*, 1889, 182—3, unde același lucru e redat mai desvoltat și mai bine motivat.

După cum reiese și din titlul acestui studiu, toate elementele folklorice ce vor fi urmărite aci sint luate numai din domeniul folklorului romanic și latin, fără a ne opri sau a releva identitatea unora sau chiar a multora din ele la diferitele popoare aparținând altor rase,—exceptînd unele cazuri pe care le va cere o mai bună lămurire în concluziile ce se vor trage.

PARTEA II

FOLKLORUL LUNILOR

DECEMVRE ȘI IANUAR

Fișec ar fi fost să urmărim folklorul fiecărei luni în parte și începind cu luna lui ianuar; dar amindouă aceste luni sînt în așa strînsă legătură folklorică, încît, practicarea unor anumite obiceiuri, credințe, etc. fiind comune amindurora, nu pot fi urmărite separat pentru fiecare, ceea ce de altfel se poate constata și în calendarul creștinismului de astăzi. Din acest punct de vedere și considerînd ordinea lunilor în calendarul roman — decemvre e a zecea lună în vechiul calendar, de unde și numele acesta —, începem cu folklorul lui decemvre.

Pentru Romani luna aceasta era tot atît de importantă și tot așa de mult așteptată cum e astăzi pentru creștini, căci *Saturnaliile* erau pentru dînșii una din cele mai mări, mai grandioase sărbători. Bucuria lor era inexprimabilă și și-o manifestau prin strigătele: *Io Saturnalia! bona Saturnalia!*

Nu voi încerca să descriu această sărbătoare care e bine concretizată într'un articol de I. A. Hild¹. Amintesc numai atît că ființa lor originală nu mai dăinuește de cînd creștinismul și-a făcut loc ca religie nouă în toate clasele poporului roman, insinuîndu-se încetul cu încetul și căutînd să suprapună sărbătorile sale celor păgîne.

În adevăr, multe din sărbătorile romane au dispărut din calendarul lor păgîn. Mijloacele de care s'a servit creștinismul pentru reformarea acestui calendar au fost, în cele mai multe cazuri, cit se poate de fericite. Toate sărbătorile mai importante de care poporul roman era legat prin obiceiuri,

1. Daremberg & Saglio, *Dictionnaire des antiquités*, art. *Saturnalia*.

tradiții și credințe religioase vechi, n'au putut fi șterse complet, ci noua religie le-a înlocuit sau le-a altoit, ca să zic așa, fondul păgîn roman subzistînd încă ceremoniei creștine. I-ar fi fost greu, dacă nu imposibil, creștinismului să facă să dispară din memoria și sufletul Romanului acele vesele și tradiționale strigăte de *Io Saturnalia!*

În fața tenacității cu care poporul roman, depozitar al tradițiilor sale religioase, apăra calendarul său, religia lui Christ s'a folosit de înlocuirea acestor sărbători păgîne prin altele creștine, silindu-se să le pună din ce în ce mai mult în umbră prin „schimbarea sensului ceremoniilor și adaptarea lor la ritul religiunii nouă“. Această transformare a încercat-o, bine înțeles, numai pentru sărbătorile mari, fără însă ca să reușească pretutindeni (vezi sărbătoarea *Lupercaliilor* din luna februar), Dar, față de *Saturnalii* creștinismul a fost mai norocos: lor le-a opus o sărbătoare tot atît de strălucită, anume *Natalis Christi*. Fiind primită de popor, n'a întîrziat mult ca Saturnaliile să se întunece definitiv în fața *Crăciunului*. Iată deci pe ce bază s'a ridicat *Crăciunul* nostru, *Noël* al Francezilor, etc.

Să urmărim acum citeva datini ale popoarelor romanice care se practică la Crăciun.

În Poitou e următoarea credință:

A la veille de Noël, avant minuit, une bûche est mise au feu et au moment où elle est enflammée chacun s'exprime les souhaits les plus ardents pour avoir la chose qu'il désire en aussi grande quantité qu'il pourra faire jaillir d'étincelles de la bûche enflammée.

On conserve pieusement toute l'année le charbon de ce bois, qui est le paratonnerre de la ferme, car il a le privilège de préserver de la foudre. Il entre aussi, ainsi que la cendre, dans la composition de plusieurs remèdes.

Dans certaines parties du département il est encore d'usage, à la mort de chacun des membres de la famille, de placer dans le cercueil, de chaque côté du défunt, un morceau de ce charbon¹.

1. *Revue des tra l. pop.*, 1887, 536.

In Vallée de Barèges :

La veille de Noël on place dans le foyer une grosse souche. On l'allume et on lui offre les prémices de la collation maigre qu'on fait dans la soirée ; on l'arrose d'un verre de vin¹.

In Basse-Bretagne :

Les charbons provenant de la Bûche de Noël sont recueillis précieusement et placés sous les lits, comme ayant la vertu d'éloigner le tonnerre et de préserver les maisons de l'incendie².

In Haute-Bretagne :

Le tison de la bûche de Noël préserve de la foudre. Le matin de Noël on doit l'asperger d'eau bénite et le laisser ensuite brûler jusqu'au soir. On les met dans les puits : on est sûr que les v'ins n'iront pas et que l'eau sera de bonne qualité³.

La Romîniî din Moravia :

Les Valaques ont l'habitude de mettre, depuis la Saint-Lucie (13 décembre), chaque jour une bûche de côté, et la veille de Noël on les allume : toutes les sorcières viendront dans la maison demander du feu ; naturellement on se gardera bien de les satisfaire⁴.

La Aromîni :

In ajunul Colindei se pune la foc vestita buturugă numită la noi *babnic* care arde in fiecare zi pină in ziua Bobotezei, cind se stinge ca și tăciunii de la Ignat cu apă botezată. Cu cărbunii acestui *babnic* și cu o luminare care se păstrează de la Inviere se lecuiesc vitele de boala numită *dușmana* (Foca)⁵.

Intrucît toate aceste superstiții sint impregnate cu nuanțe

1. *Ibidem*, 1904, 363.

2. *Ibidem*, 1887, 536

3. *Les littératures populaires*, XXII, 217—8 ; cfr și t. XL, 17—18

4. *Revue des trad. pop.*, 1903, 9).

5. *Revista aromânească Lumina*, IV, 334

de credință creștină, evident că ele nu puteau fi practicate și de Romanii păgîni. Dar nu putem trece cu vederea elementul păgîn comun acestor superstiții, ca și identitatea lor la diferitele popoare romane. Dé amintit însă că acest element folkloric îl au și Slavii.

Nu s'ar putea afirma de loc că folklorul lunii decembrie se reduce numai la ce am relevat pînă aci; numai de sărbătoarea Crăciunului sunt legate atîtea credințe superstiții și datini, încît înserarea lor comparativă n'ar putea încăpea nici în cîteva sute de pagini¹. Deși multe din ele sînt destul de interesante², totuși, dat fiind scopul pe care îl urmărește acest redus studiu folkloristic, trecem la altele elemente care constituie oarecum trăsura de unire între folklorul lunii decembrie și cel al lunii ianuar, întrucît practica lor aparține amîndurora. Dar înainte de a releva aceste elemente, vom releva una de ordin pur calendaristic.

Una dintre primele chestiuni pe care poetul Ovidiu, trînd despre luna ianuar, încearcă să o explice, este aceea a numărului lunilor dintr'un an și a succesiunii lor.

Ovidiu zice că la început anul roman se compunea numai din zece luni, și la această împărțire contribuia și credința că zece luni îi trebuie unei femei ca să nască. Mai tîrziu însă anul a fost împărțit în douăsprezece luni.

Interesant este de urmărit ordinea lor, precum și încercările etimologice pe care poetul le pune în legătură cu numele lunilor :

Luna lui Marte e cea dintîi, a Venerei e a doua; a treia (mai) își trage numele de la cei bătrîni (maiores, senes), iar a patra (iunie) de la cei tîneri (iuniores)³.

1. Vezi bunăoară Tudor Pamfile, *Crăciunul*.

2. Cum ar fi de exemplu credința că în noaptea de Crăciun vitele vorbesc, credința pe care o găsim și în Occident (cfr. *Revue des trad. pop.*, 1899, 53), etc.

3. *Fasti*, I:

Martis erat primus mensis, Venerisque secundus; 39.

Tertius a senibus; juvenum de nomine quartus. 41.

Și e firesc, zice poetul, ca anul să înceapă primăvara, a-notimpul acesta fiind cel mai frumos. *Janus* însă îi răspunde că anul trebuie să înceapă iarna, pentru că iarna își isprăvește și-și reîncepe soarele cursul său.

Etimologia lui ianuar Ovidiu o pune, firește, în legătură cu *Janus*. Cu zeul acesta el stă de vorbă, cerîndu-i lămuriri pentru diferitele credințe și obiceiuri practicate de poporul roman în această lună.

Asupra tuturor celor cuprinse în cartea a II-a a *Fasti*-lor nu putem pune nici un preț în ceea ce privește moștenirea lor de către popoarele romanice, căci sînt lucruri așa de generale, comune, și așa de firești în cît chiar dacă nu le-ar fi avut Romanii, totuși ele ar fi fost inventate, dacă nu adoptate de la alte neamuri.

Așa, de exemplu, faptul că în întreaga Romînie, ca și la Romani ne urăm fericire în ziua de Anul Nou și ne facem unul altuia cadouri¹, lucrul acesta nu are nici o importanță de vreme ce-l găsim pretutindeni, la toate popoarele. Iar dacă la noi se pot observa oarecari deosebiri în practica-rea acestor obiceiuri, cauza trebuie căutată în schimbările adînci pe care le-a adus creștinismul în sărbătorile păgîne cu caracter public și general. Astfel la Romani în ziua de Anul Nou se lucra, pentru că era credința că cine nu se indeletnicește cu nimica în această zi, în tot anul nu va putea face nimic din cauza lenei sau nu va avea ce lucra. La popoarele romanice însă ziua aceasta e considerată ca o mare sărbătoare, nu mai este „dies laboratoria“, căci creștinismul a altoit cultul păgîn, imprimîndu-i urme adînci și neșterse, cum ar fi în cazul de față sărbătoarea *Sf. Vasile* la toate popoarele creștine.

În această lună Ovidiu ne mai spune că, după cîteva zile dela None, vin *Agonalia*, cînd se aduc jertfe lui *Janus* :

1. Cfr. Pliniu, *Historia Naturalis*, XIII, 3; Marțial, XI, 6; XIV, 1, 9.

După patru zile dela None vine ziua pentru sacrificiile în onoarea lui Janus ¹

O urmă din acest obicei păgîn pare a se fi păstrat la Romîni. Inșă, pentru că sacrificii de felul acesta se mai făceau și în alte luni, serbarea acestui obicei la noi se face în ziua de 18 februar (Sf. Atanasie), dîndu-i-se oarecum un caracter creștinesc

* * *

Acesta e tot materialul folkloric cuprins în prima carte din *Fasti*. Bine înțeles că Ovidiu — avînd în vedere că el era un intelectual aparținînd mai mult orașului Roma — nu putea cunoaște toate credințele, obiceiurile, etc. ale poporului roman și, ca atare, el n'a tratat în lucrarea sa decît despre cele mai frapante și mai răspîndite — lucru care nu ne împiedică de a crede că Romanii vor fi avut și alte multe credințe care își vor fi lăsat urme la popoarele romanice. Culegînd înșă aceste credințe, obiceiuri, etc. de la aceste popoare și comparîndu-le, putem reconstitui oarecum, pe cale deductivă; folklorul latin, chiar dacă aceste elemente nu le-am găsi atestate în literatura latină.

Așa, bunăoară, primul obicei al acestei luni care ne frapază și ne pare mai interesant prin felul practicării sale este facerea *călindarului de ceapă* la Moți :

Pentru a ști care lună va fi ploioasă și care secetoasă, muntenii fac în preseara anului nou *călindare de ceapă*. Desfac douăsprezece coji de ceapă și le numesc cu numele celor douăsprezece luni de peste an. Pun sare în fiecare coaje și le așează într'un loc svîtat. După un timp oarecare, cam a doua zi des de dimineață, dacă sarea e sbicită sau umedă în coaja de ceapă, așa va fi și luna, reprezentată de ceapă, secetoasă sau ploioasă ².

1. *Fasti*, I, 318-9:

Quator adde dies ductis ex ordine Nonis

Janus Agonalis luce piandus erit.

2. Frîncu și Candrea, *Romîni din munții Apuseni*, 121 2.

Același obicei îl practică și păstorii ungureni din R-Vilcea la Sf. Vasile, după ce scot de pe foile de ceapă cămășuțele lor.

La Rominii din Moravia :

În ziua din ajunul Crăciunului se face și *călimdarul de ceapă*: se ia o ceapă și se taie în 12 bucăți care înseamnă lunile anului. Fiecare albiuță are numele unei luni; în albiuță se pune sare și care albiuță are să fie mai umedă, acea lună are să fie mai ploioasă, iar acea care n'are să fie umedă înseamnă lună secetoasă¹.

Același obicei există și în Bucovina².

În Muscel :

Pentru a se vedea în cari luni ale anului o să fie secetă și în cari *plăpinte*, fac calendar cu foi de ceapă în chipul următor: se iau 12 căușe (foi) de ceapă, în cari pun sare. Fiecare lună de peste an e închisută prin cite o foaie de ceapă. Se pun apoi într'un loc, nici prea uscat, nici prea umed și rece. Dimineața, foile care vor avea în ele mai multă apă, provenită din sarea topită, vor arăta lunile ploioase iar celelalte luni e secetoase³.

La Rominii din dreapta Dunărei, și anume în munții Pindului, la tribul Fărșeroților, obiceiul acesta e astfel descris:

Se taie în două o ceapă mare și se scot din ea douăsprezece frunze formind un fel de s'oici. Se pune în fiecare frunză cite puțină sare și se așează într'o cutie în ordinea zilelor, începind cu intia zi din august. Toate acestea se pun pe virful unui arbore înalt, cu precauțiune de a nu fi surpate de vînt și se lasă acolo douăsprezece zile. Se are grije să nu se greșească numărul zilelor și al lunilor. După ce au trecut cele douăsprezece zile se dă jos cutia și se uită la frunze. Ghioaca în care se va găsi mai multă apă va arăta luna în care timpul va fi mai rău. Pentru Fărșeroți acest calendar este cel mai exact și, la angajarea locurilor pentru pășunatul vitelor lor, mai cu samă pentru iernatec, țin mult cont de acest calendar strămoșesc⁴.

1. T. Burada, *O călătorie la Rominii din Moravia*, 30.

2. Marian, *Sărbătorile la Romîni*, I, 90—91.

3. C. Rădulescu Codin și D. Mihalache, *Sărbătorile poporului*, 10.

4. *Lumina*, IV, 218—19.

Deci, același calendar, cu singura deosebire că la Fărșeroți se face în august.

Înainte de a cunoaște motivul acestei schimbări de data, să-l urmărim și la celelalte popoare romanice.

În Franța, și anume în Haute-Bretagne și Chalosse Landaise, calendarul acesta se face astfel: primele douăsprezece zile ale lui ianuar reprezintă cele douăsprezece luni ale anului: luna va fi la fel — frumoasă sau ploioasă, etc. — ca și ziua care o reprezintă¹.

În Hautes-Vosges:

Le jour de Noël et les onze jours qui le suivent correspondent aux douze mois de l'année qui se prépare et indiquent le temps qui prédominera dans le cours de chacun d'eux².

Sau:

On croit à la Neuville que le temps qu'il fait le jour de Noël et les onze jours qui le suivent annonce le temps qui dominera dans chacun des douze mois de l'année suivante. M. Bergaigne a retrouvé les racines védiques de cette superstition qui était encore générale aux siècles derniers: „Les anciens faisoient remarque des XII mois de l'an et disoient que le mois sera pluvieux ou venteux, selon qu'on veroit son jour...

Regarde comme sont menées
Depuis Noël douze journées,
Car en suivant ces douze jours.
Les douze mois auront cours“³.

Pe lingă acest fel de calendar, în Franța, și anume în Franche-Comté, mai găsim un obicei identic cu cel al Moșilor sau al Fărșeroșilor:

Pour savoir quels seront les mois de l'année où il pleuvra le plus on se livre à l'opération suivante, avant de se rendre à la messe de

1. *Revue des trad. pop.*, 1889, 652.

2. L. T. Sauvè, *Le Folklore des Hautes-Vosges*, 377 (*Les litér. pop.*, XXIX).

3. *Mélusine*, I, 13.

minuit: on prend un gros oignon qu'on coupe vers le milieu. Puis on en détache soigneusement les couches successives qui forment comme autant de petites coupelles. Ces godets sont rangés dans l'ordre des mois à partir de janvier et dans chacun d'eux on met une pincée de sel. Quand on revient de la messe, on inspecte ces petits godets d'oignon, et ceux où le sel a fondu indiquent les mois où il pleuvra le plus. Les mois secs sont indiqués par les coupelles où le sel ne s'est pas liquéfié¹.

Nu poate fi deci nici o îndoială că acest obicei aparține, ca origine, unui substrat comun acestor două popoare.

În Normandia și în Danemarca calendarul acesta începe cu 26 decembrie.

În Sicilia, ca și în Calabria, sînt așa numitele *corénnuli*:

Li dudici misi di l'annu novu si cumincianu di li dudici jorna prima di Natali².

adică începînd cu 13 decembrie pînă la 24 inclusiv.

La Aromîni Pîdeni primele douăsprezece zile ale lui august formează calendarul astronomic al anului, începînd chiar cu luna lui august. Aceste prime 12 zile Aromîni le numesc *murmin'i*.

Evident că aci avem a face cu unul și același obicei: facerea calendarului, cu singura deosebire că el devine mai caracteristic prin întrebuițarea cepei — o plantă care la Romani avea multe și felurite întrebuițări, mai ales medicinale. Întrebuițarea cepei își găsește explicația chiar în descrierea obiceiului. Ceea ce însă e mai greu de clarificat e faptul că Aromîni îl practică în august, fapt care nu știu întru cît ar putea fi în legătură cu problema păstoritului, după cum, pe de altă parte, nu ne putem fixa deocamdată dacă la baza formei *murmin'i* trebuie să admitem un elimon de origine latină sau o veche formă compusă din $\mu\acute{o}\nu\sigma\acute{\iota}$, $\gamma\acute{\iota}$

¹ *Revue des trad. pop.*, 1888, 103

² G. Pitrè, *Usi e costumi, credenze, e pregiudizi del popolo siciliano*, III, 02 · 3

ov „seul, unique“ și μῆς (μῆσος) sau μῆσς „mois; lune, lunaison“.

În ceea ce privește însă dubletul din punct de vedere al datei (la Craciun și în august) pe care îl are practicarea acestei credințe, de relevat că indicii pentru acest calendar astronomic în luna lui august avem și în domeniul romanic occidental. Astfel în Haute-Bretagne :

Si le mois d'août est beau, c'est signe que le prochain hiver sera bon ¹.

In Hautes-Vosges :

Voulez-vous savoir s'il tombera beaucoup de neige dans le cours du prochain hiver, examinez le temps qu'il fera le jour de la fete de Notre-Dame-des Neiges (le 5 août) ².

In Sicilia :

Per sapere con precedenza se l'inverno sarà rigido o no, il 6 agosto si fa attenzione alla maniera onde dorme il cane per terra; se esso dorme *a guccidatu*, cioè accoccolato, l'inverno sarà rigido; se *stinnicchiatu*, sdraiato, disteso, o in altra positura, l'inverno sarà leggero e, in media, sopportabile ³.

În directă legătură cu nota pe care ne o da credința siciliană, și anume *culcatul cînelui*, relevăm una aproape identică de la Aromîni :

Cinele, dacă în seara de Sf. Marie [15 august] doarme cu capul către miază-noapte, vestește iarnă grea; asemenea și dacă doarme șgîrcit. Dacă se întinde, iarna va fi călduroasă ⁴.

Oricît de elastic și oricît de suplu ar fi materialul folkloric atunci cînd e vorba să fie supus unui control și unei

1. *Les littératures pop.*, XXII, 199.

2. *Ibidem*, XXIX, 214.

3. Giuseppe Pitrè, *Biblioteca delle tradizioni popolari siciliane*, XVI, 99

4. Dum'tru Cosmulei, *Datini, credințe și superstiții aromînesti*, 47.

sistematizări științifice, totuși, marea asemănare ce există între credința arominească și cea siciliană nu poate fi trecută pur și simplu cu vederea, întru cât amîndouă trebuie să aibă la bază un fond comun.

Iată deci cum, ca și în lingvistică, un element folkloric vine să deschidă cărări nouă în diferite direcțiuni de natura etno-lingvistică. De altfel, dacă ar fi să urmărim din punct de vedere dialectologic și folkloric caracteristicile poporului sicilian și cele ale neamului arominesc, am putea constata asemanări numeroase și mai interesante. În privința aceasta, o altă dovadă, tot de natură folklorică, vine să întărească afirmațiunea de mai sus.

În ziua de anul nou (Sf. Vasile), Arominii, în locul *Plugușorului* pe care îl găsim la Daco Romîni, practică un alt obicei, așa zisul *Lițuciaril'i* sau *Aruțuciaril'i*, — obicei pe care l a practicat în copilărie și autorul acestui studiu și a cărui descriere e următoarea :

Toți *arugucian* se constituiesc în cete, unele mai mari, altele mai mici, dar în totdeauna fără soț, cum e și la *Călușarii* de la Daco-Romîni. Se travestesc apoi felurit, după localitate: unii se îmbracă în haine de căpitani, alții se fac arapi, alții în chipuri de animale, — într'un cuvînt, în fel și chip. În Tesalia-Epir, prin sate, din întreaga ceată numai cîțiva se travestesc, pe cînd ceilalți se mulțumesc numai să poarte cite o mască, spre a nu fi cunoscuți, și servesc la purtatul obiectelor în care poartă darurile ce capătă dela stăpînii caselor unde se duc. Toți sînt însă înarmați cu măciuci sau săbii de lemn, afară de *căpitan* și *bubair*, care poartă săbii adevărate. Acesta, *bubairul* sau *bubușarul*, mai este înbrăcat peste *tălăgân* și cu clopote de diferite mărimi. Uneori poartă clopote și întreaga ceată¹.

De relevat aci că în special fiii de Aromîni oieri sînt acei care se fac *Aruguciarî*, întru cît numai Arominii oieri dispun de numeroase clopote mai ales de bronz, pe care, în timpul primăverii — cînd urcă în munți —, ca și toamna —

1. Per. Papahagi, *Călușerii sau Aruguciarii la Aromîni* (în revista *Gra Bun*, I, no. 4-5, p. 83).

cînd coboară la șes —, le poartă atirnite de gît țapii cemerger în fruntea turmelor de oi.

Unele caracteristici ale acestui obicei, cum sînt: travestirea, datina de „a se face ȕrapi“, masca și săbiile, ne amintesc sărbătoarea *Stultorum festa* a Romanilor din luna lui februar ca și *Fornacalia* din iunie; altele, cum e *bubairul*, prezintă asemănări cu datina numită *capra, turca*, sau *brezaia*¹, — datiră pe care o găsim în întregul ținut daco-romîn, începînd cu Oitenia și isprăvind cu Maramureșul, jucată tot în ziua de anul nou, și care e cunoscută și Slavilor din sudul ca și din nordul Romîniei²; altele, cum e de pildă tradiția de a se îmbrăca în chipuri de animale (capră, berbec, cerb, dar mai ales *cămilă*), ne duc spre același obicei pe care îl practică atît Slavii, cum sînt Cehii³, cit și Daco-Romîinii. Înșă ultima caracteristică, și anume aceea de a purta clopote de bronz de diferite mărimi, pare-se că nu o cunoaște nici elementul slav și nici Daco-Romînul. O găsim însă la Sicilieni, în ziua de Carnaval și în legătură cu u. *Picuraru*:

Che frastuono, che rimbombo di campanacci! Non vedete? è ufr *Picuraru* pur ora sceso dal monte, da capo a piedi coperto di pelle di capra, con iscarponi da dieci chilogrammi l'uno, e con tutte le campane di bronzo e di ferro delle sue capre e delle sue vacche attaccate alla cintura. Se vi urta, vi ammacca le costole: con tant' impeto e cosi bestialmente si muove o vi tocca col suo nodoso bastone⁴.

Și aci asemănarea dintre obiceiul acesta sicilian și cel aromînesc e prea mare, pentru ca, avînd în vedere situația geografică a Siciliei față de Aromîinii din Pînd, sa nu credem că la baza lui există o comunitate folklorică. Faptul că la Sicilieni obiceiul se practică în ziua de Carnaval și

1. Tudor Pămfile, *Crăciunul*, 162—193.

2. Cfr. publicațiunea cehă *Veselé chvile v zivoté lidu českého*, sv. IV (1910), p. 61—64, Praha.

3. *Ibidem*.

4. *Biblioteca delle trad. pop. sicil.*, XIV (1889), 46.

nu în ziua de Anul Nou nu poate constitui nici o piedică în această privință, mai ales că și la Aromini a început, nu de mult, ca atît *Aruguciarii* cit și jocul cu *cămilă* să fie practicate în Dumineca Păresimilor.

Fără a ne opri mai mult asupra acestei obicei, raportîndu-l de pildă la jocul *Călușarilor*¹, trecem la schițarea unui alt element folkloric din aceste două luni, și anume la cel al *Regilor Magi* sau al *Irozilor*.

În privința aceasta relevăm faptul că, după cum *Aruguciarii* cu clopote, etc. nu sunt cunoscuți Românului nord-danubian, tot așa Arominul nu cunoaște de loc așa zisul *Vișleim* sau *Regii Magi*.

Vișleimul e un teatru popular în care ni se redă cadrul împrejurărilor în care s'a născut Iisus Christos, cu diferite episoade: judecătorii, regii magi, păstorii, dracii, moartea, etc. Acest fel de teatru îl găsim practicîndu-se pe o scară întinsă mai ales în evul-mediu, și era tot așa de răspîndit la popoarele romanice, ca și la Germani bunăoară; și astăzi încă are o dezvoltare destul de pronunțată, cum e de pildă în Italia². Din întregul domeniu romanic vom reproduce cîteva descrieri privitoare la acest obicei luate numai din folklorul francez.

A Besançon, la vieille capitale de la Comté, s'est conservé à l'occasion de Noël, comme un écho des mystères du moyen-âge; c'est la *Crèche* dont les représentations commencent en décembre et se poursuivent jusqu'à la fin de janvier. Des marionnettes, des *mouins* de bois figurent la naissance de Jésus-Christ dans l'étable de Bethléem et l'adoration des bergers et des rois Mages. Ce naïf spectacle que les vigneronns de Battant et d'Arènes avaient autrefois le privilège d'organiser est encore suivi chaque année par un nombreux auditoire d'enfants et même de grandes personnes. Il y a quelquefois plusieurs de ces petits théâtres qui, sous de noms divers: la *Crèche bisontaine*, l'*Etable de Bethléem*, la *Crèche Orientale*, rivalisent entre eux d'attractions³.

1. Cfr. A. Vuia, *Originea jocului de Călușari* (extras din *Dacoromania*, II, 215—254).

2. *Biblioteca delle trad. pop. sicil.*, XII, 3 și 131—2.

3. *Revue des trad. pop.*, 1899, 671 și urm.

Pentru o mai completă cunoaștere a acestui obicei și mai ales a rolului *Regilor-Magi* jucat de copii travestiți, reprodus tot din folklorul ținutului Franche-Comté următoarea descriere :

Ce jour même de l'Épiphanie [5 janvier], c'est encore d'un usage à peu près général, que des jeunes garçons ou des enfants se déguisent en rois . ages. Ils forment un groupe de trois, affublés par dessus leur vêtement d'une longue chemise blanche serrée à la taille par un ruban de couleur ; ils se coiffent de bonnets pointus en carton, décorés d'une étoile en papier doré et de rubans flottants, c'est ce qu'ils appellent leurs diadèmes. L'un d'eux, la figure barbouillée de suie, représente le roi nègre, Melchior. Ils portent de longs bâtons surmontés d'une étoile qu'ils font constamment tourner. Ainsi accoutrés, ils vont de porte en porte chantant la chanson suivante :

Trois rois nous sommes rencontrés
Venant de diverses localités ;
Nous sommes' ici tous trois venus
Pour adorer l'enfant Jésus.

En quinze jours quatre cents lieues
Nous avons fait' en cherchant Dieu ;
Une Etoile nous a conduits
Qui nous éclairait jour et nuit.

En Orient l'ayant cherché.
A Beth'èem l'avons trouvé ;
Nous lui avons fait nos présents
D'or, de myrrhe et puis d'encens.

A l'étable, en ce pauvre lieu,
Là où est né le fils de Dieu,
L'âne et le bœuf sont à l'entour
Qui le réchauffent nuit et jour.

Le roi Hérode, ce méchant.
Nous demande de cet enfant
Pour l'adorer ainsi que nous :
Ce vilain traître en est jaloux.

Après la chanson vient la quête. C'est généralement le roi nègre

qui sollicite les écoutants une tirelire, cu en présentant un panier, dans lequel chacun, selon sa générosité, met un oeuf, des noix, des noisettes, une pomme, etc. Jadis, au temps où l'on filait, il n'était pas rare qu'on donnât un *étoupon* (poupée de chanvre) ¹.

În folklorul român *Vicleimul* sau *Irozii* nu prea are atita vieață ²; rare sînt provinciile rominești unde apare acest teatru, și aceasta mai ales în Transilvania. În Maramureș bunăoară unde am avut ocazie să-l urmăresc chiar jucîndu-se ³, astăzi e pe cale de dispariție; intrăsături generale însă acest *Viflain* prezintă o mare asemănare cu cele relevate mai sus din folklorul francez, dar el pare a fi o importanție slavă nordică, poate chiar dela Cehi ⁴.

Evident că bogatul și variatul material folkloric al acestor două luni nu poate fi încheșat în cîteva pagini numai; așa că, trecînd peste multe altele, vom încheia capitolul lunilor decembrie și ianuar relevînd cîteva elemente mărunte din folklorul Arominilor.

În noaptea Anului Nou fiecare familie, cu copiii săi, se stringe împrejurul vetrei și, cu boabe de griu puse în spuză sau în jăratec, se încearcă pentru fiecare persoană norocul și durata vieții sale. Dacă bobul de griu va sări cît mai sus trosnînd puternic, e semn că acela pentru care s'a pus grăuntele va trăi pînă la adînci bătrînețe; dacă grăuntele de-abia plesnește, e semn că sfîrșitul vieții i se apropie. Pentru tinerii candidați la însurătoare, dacă grăuntele sare spre dreapta, e semn că viitorul soț sau soție și-l va lua din cartierul sau comuna din direcțiunea în care a sărit grăuntele, ș. a. m. d.

În ziua de Anul Nou, tot la Aromini, e obiceiul ca fiecare casă să-și facă cîte o plăcintă de foi (*pituroan'i*). În

1. *Revue des trad. pop.*, 1899, 9-10.

2. cfr. Tudor Pamfile, *Crăciunul*, 155—161, etc.

3. Voi relata acest teatru într'un studiu al meu: *Gratul și folklorul Maramureșului*, unde voi reproduce și piesa de teatru.

4. *Veselé chvilé v životé lidu českého*, sv. II (1910), 25.

această plăcintă se pun diferite obiecte semnificative : un ban — de obicei de argint —, un *cîrlig* păstoresc de vre-o 3—4 cm. lungime făcut dintr'o nuia subțire, o furcă de cărvănari numită *furtutiri*, un *cutar* (țarc) de oi făcut din nuele, etc. După ce se coace, plăcinta e împărțită în atitea porții cîți membri sînt în familia aceea și fiecare își alege cîte o porție, fără ca cineva să știe unde anume e pus vre-unul din aceste obiecte. Mîncînd, dacă cutare din familie găsește *cîrligul*, e semn că se va face păstor ; dacă găsește *cutarlu*, va deveni *celnic* (proprietar de turme) ; banul e bogăție, *furtutirea* e cărvănăritul, condeiul e omul cu carte, etc.

La Romîni nord danubieni :

În plăcintă se pun bani și spice de griu ; cine brodește banul, e semn că va căpăta bani tot anul ; cine spicul, are parte de holde frumoase ¹.

Cu toate că și acest fel de mărunțișuri folklorice prezintă adesea un deosebit interes, întru cît vin să arate sau să precizeze chiar anumite caracteristici din etnografia social-economică bunăoară a poporului la care le găsim ; totuși, dat fiind spicuirea cu totul redusă pe care o facem vom trece la februar.

1. Revista *Ion Creangă*, IX, (1916), 175

FEBRUAR

Primul lucru care trebuie relevat în acest capitol¹ este succesiunea lunilor în vechiul calendar al Romanilor, succesiune care nu trebuie să o pierdem din vedere, întru cât ea poate servi în parte și ca punct de plecare al diferitelor legende romanice referitoare la ordinea lunilor.

După mărturiile diferiților scriitori latini, vechii Romani credeau că anul începe cu luna mart, iar mai târziu cu ianuar, și că se termina cu februar. Astfel Ovid ne spune:

Luna lui Marte era cea dintii²

iar în altă parte :

Și înainte vreme, ca și acuma, prima lună a fost luna lui Janus; cea care urmează lui ianuar la cei vechi a fost ultima din an.. Luna lui Janus începea anul, după cum în casă intrăm întâi prin poartă (janua). Luna care este consacrată sufletelor celor morți era cea din urmă³.

Din ultimele două versuri ale lui Ovid se desprind două

1. Cîteva din chestiunile tratate aci au fost relevate și de D. I. A Candrea într'o lecțiune ocazională la Facultatea de litere în 1914.

2. *Fasti*, I, 39.

3. Primus, ut est, Jani mensis et ante fuit:

Qui sequitur. Janum, veteris fuit ultimus anni.

.....

Primus enim Jani mensis, quia janua prima est ;

Qui sacer est imis Manibus, imus erat.

Fasti, II, 48-52.

lucruri : 1. că ordinea lunilor era inversată, și despre aceasta voi pomeni la sfârșitul capitoului, și 2. că luna februar era consacrată expiațiunilor și morților.

Voi lua pe rînd sărbătorile acestei luni la Romani și le voi urmări în domeniul romanic.

Una din sărbătorile cele mai însemnate la Romani era *Lupercii* sau *Lupercaliile*, care se serba în ziua de 15 februar.

Dar pentru ce aleargă ? și de ce, dacă astfel e obiceiul, aleargă desbrăcați ?

se întreabă Ovid văzînd în această zi mai mulți oameni alergînd prin oraș desbrăcați, și încearcă să-și explice acest obicei prin aceea că zeului Pan îi plăcea să rățească alergînd prin virfurile munților și băgînd groază în fiare. Mai jos poetul latin caută o altă explicație, dar tot așa de fantastică. Anume: Romulus și Remus umblau goi, cu păstorii lor, într'o cîmpie. De-odată un păstor strigă: „aleargă, o Romule, căci hoții ți-au furat taurii!“ Cei doi frați pornesc în direcții opuse. Remus, mai norocos, prinde pe hoți și astfel își însușește toată prada victoriei, iar Romulus a găsit oasele roase ale vitelor fripte în frigări.

Incerîndu-se să explice și pe *Luperci* prin Lupa (lupoaică) din legendă precum și d'n Lycaeos din Arcadia, poetul nu ne dă alte detalii asupra acestei sărbători.

„*Lupercaliile*“, zice J Marquardt, „erau sărbătorite în ziua de 15 februar. După ce participau la o masă sfințită, lupercii, înarmați cu un fel de bici făcut din curele tăiate din piei de țapi jertfiți închinși cu un șorț de piele, aproape goi, cu o coroană pe cap și cu corpul uns cu miresme, alergau de la lupercal în jurul pomerium-ului vechei cetăți a Palatinului; încunjurul era însemnat, în acest scop, cu pietre care se vedeau încă pe timpul lui Tacit. Aici lupercii, în

1. Cur igitur currant, et cur, sic currere mos est,
Nuda ferant posita corpora veste... ?

Ibid., 283-4.

alergarea lor, loviau pe spate femeile pe care le întâlneau în calea lor; ei se serviau pentru aceasta de acele bice care se numiau cîteodată *februa* și despre care se credea că au darul de a face fecunde pe femeile sterile. Din cauza acestor *februa* s'a numit și ziua acestei sărbători *dies februatus*, iar luna *februarius*; *februare* însemnează, în adevăr, a purifica¹.

După cum se vede, felul celebrării acestei sărbători era într'adevăr grotesc. Probabil că acesta va fi fost și unul din motivele care au îndemnat pe papa Gelasius I ca, în anul 494, să ordone desființarea *Lupercaliilor* și înlocuirea lor cu *Intîmpinarea Domnului* („Purification de la Vierge“).

Din această sărbătoare, așa cum o cunoaștem din cele spuse mai sus, nu am găsit nimic păstrat la popoarele romanice pentru ziua de 15 februar. Totuși ea nu a dispărut de tot, căci, după cum vom vedea mai jos, ea s'a contopit cu o altă sărbătoare a Romanilor, anume cu *Stultorum feriae*. Sărbătoarea aceasta — a „nebunilor“ —, care se mai numia și *Fornacalia*, o putem pune în directă legătură cu *Lupercaliile*, întru cît și ea avea același fast și mai ales că se serba între 15 și 17 februar.

Ovid se întreabă :

Și pentru ce aceeași zi se numește Sărbătoarea nebunilor ?²

și încearcă să-i dea o explicație. „Il est possible“, admit Daremberg și Saglio, „que les *Feriae Stultorum* aient été ainsi dénommées à raison de certaines distractions grotesques, analogues à celles de la fête des Foux au moyen âge et de notre carnaval moderne, qui tombe à la même époque“³.

1. *Römische Staatsverwaltung*, III, 425-6.—Cfr. și Varro care zice că „Februar vine de la vb. *februo*“, sau Ovidiu.

2. *Lux quoque cur eadem Stultorum festa vocetur ?*

ibid. II, 5.3.

3. *Dictionnaire des antiquités*. art. *Fornacalia*.

Din însuși citatul acesta se poate vedea precis și fără comentarii continuarea „Sărbătoarei nebunilor“ la popoarele romanice. Astfel în Corsica și astăzi

dans ces jours de folies (carnaval), les sexes sont renversés : les hommes s'habillent en femmes et les femmes portent la tenue militaire ¹.

In Franța :

Dès la veille de la Saint Martin, les troupes de masques faisaient leur apparition. À la tombée de la nuit, les jeunes gens se déguisaient et couraient en bandes rendre visite aux jeunes filles, les intriguer et leur ravir quelque faveur, grâce à la liberté qu'autorise le masque. Chaque bande avait son guide, choisi par les plus expérimentés ; il avait pour mission de diriger les novices dans la conduite à tenir avec les „damoiselles“. L'ordre à observer, tant dans les visites des masques que dans la réception qui devait leur être faite, était réglé par les *Ordonnances d'amour* attribuées au poète Martial d'Auvergne (1540) ; elles ont joui d'une grande renommée jusqu'au XVIII-e siècle ².

Această sărbătoare o găsim aproape identică și ferită de orice influență streină la noi Romîni. Romîni bănățeni o numesc *Zilele nebunilor* și o serbeză în prima săptămînă a Păresimilor mari, mai ales luni și marți. Reproduc descrierea sărbătoarei așa cum e dată de Marian, pentru că în ea constatăm păstrarea a două elemente romane de care trebuie să ținem seamă : a. bărbații îmbracă haine femeiești și b. cîntă cu fluerul :

Cu vreo citeva zile înainte de lăsatul secului, unii dintre oîmenii cei mai glumeși și mai buni de gură din sat se îngrijesc de mai multe părechi de haine urite și sdrențoase, cu deosebire însă femeiești, ca, îmbrăcîndu-se într'însele, să se facă comedianți, și ca atari să producă apoi, prin diferitele lor nebunii, comedii și glume, risete și veselie în adunările tineretului și mai ales pe la șezătorile și clăcile care se țin în decursul primei săptămîni de Păresimi.

1. *Revue des trad. pop.*, 1886, 79.

2. C. M. Guéchet, *Lés fêtes populaires de l'ancienne France*, 1889, 54.

Cum au dat în post, și anume chiar în seara zilei prime, toți cei ce vor să se facă comedianți se adună la o casă anumită, unde stau pînă cam cãtră miezul nopții.

Sosind miezul nopții, fiecare se îmbracă în hainele cele mai sdrunțoase ce și le-a procurat mai înainte, căutînd în același timp care de care să arate mai pogan, și apoi se pornesc pe la casele unde știu că se află atare adunare, șezătoare sau clacă de scãrmãnat lînă și pene, și acolo, schimbîndu-și glasul ca să nu fie cunoscuți, prînd apoi a face felurite nebunii, comedii și glume.

De comun unul dintre dinșii ia cu sine și un fluer din care prinde a cînta, iar ceilalți a juca cu fetele și nevestele tinere care se află de față, felurite jocuri improvizate la starea locului, prin care produc asemenea o mulțime de risete și voe bună între cei ce se afla de față.

A doua zi dimineața, adecã marți, se adună iarăși cu toții la aceeași casă de unde au plecat în ziua promegãtoare, și de aci apoi, luînd satul de-a-lungul și de-a-curmezișul, fac din nou o mulțime de nerozii, nebunii și glume, ca publicul, care aleargă după ei, să aibă de ce rîde ¹.

In Franche-Comté :

Dans la soirée [du Carnaval, le 14 fevrier], apres souper, aiors que les têtes sont un peu échauffées, les jeunes gens se déguisent : les garçons s'habillent en filles et les femmes revêtent des habits d'hommes. Pour ne pas être reconnu, on se fait des perruques et des barbes avec de l'étoupe, d's masques en papier, ou bien l'on se *mâchure* la figure avec de la suite on avec un bouchon brûlé à 'a chandelle. Un costume peu coûteux et très répandu consiste a passer une longue chemise de femme sur les habits. Dans les villes ou dans les bourgs quelques *carnavals* (gens deguises) se promènent armés d'une cuillère à long manche avec laquelle ils pui-sent de la farine dans un pot pour saupoudrer les passants -.

In Berry :

Dans quelques-uns de nos villes et bourgs, lorsque vient la mi-carême, les enfants de dix à douze ans courent les rues avec des sabres de bois, poursuivant les vieilles femmes qu'ils rencontrent et

1. Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la Romîni*, II, 14-15.

2. *Revue des trad. pop.*, 1899, I 6.

tâchent même de pénétrer dans les maisons où ils savent qu'il existe. On dit, en les voyant passer: „Ils vont couper, sabrer la Vieille!“¹.

Zilele nebunilor dela Bănățeni, așa dar, ca și obiceiul francez din citatele de mai sus, nu sînt altceva decît *Stultorum festa* și *Fornacalia* ale Romanilor: la *Fornacalii* Romanii obișnuiau să se îmbrace în haine femeiești și să umble prin oraș, cîntînd din fluer.

Evident că asemănări cu acest obicei găsim și la popoare de altă rasă, cum ar fi Germanii de exemplu, sau chiar la popoare din alte continente. Astfel în Abisinia, cu excepția schimbării de dată, constatăm un carnaval asemănător:

Le lendemain, 18 août, tombait la Bouhé, sorte de carnaval abyssin, peu gai, mais autrefois assez original. La distraction consistait à s'y administrer de formidables coups de fouets²

In Alsacia :

Une coutume curieuse existe encore à Kindwiller — canton d'Haguenan, Alsacia —. Le jour de la Pentecôte, les jeunes gens vont tous au milieu de la grande rue et claquent avec des longs fouets. Celui qui claque le plus fort a droit à des égards particuliers durant toute l'année. Jadis, dans la région de Kochersberg, cette coutume se pratiquait à l'aurore. Les jeunes gens se rendaient devant la maison de leur bien-aimée, claquaient du fouet, lançaient à tue-tête son nom en passant de retentissements *Juxers*. Cette coutume a disparu³.

dar aceste coincidențe — indiferent dacă ele au la baza lor o comunitate folklorică de natură antropologică — nu pot înlătura concluzia ce se poate trage privitor la romanitatea sau mai bine zis latinitatea sus-amintitului obicei de la Francezi și Romini.

1. *Les littératures populaires*, XL, 66.

2. *Mélusine*, IX, 94.

3. *Ibidem*, IX, 239; cfr. și *Revue des trad. pop.*, 1899, 136-141, unde se amintește de preoții *Saliens*, ca origine a unor obiceiuri de carnaval, cum ar fi *Danses des épées*.

Un lucru s'ar părea că vine să compl'ce problema, anume că la *Fornicaliile* din iunie, ce-i drept, întilnim și la Romani fluerul și hainele femeiești, însă la cele din februar nu găsim nici urmă. Originea totuși rămîne clară, fiindcă și aci, ca și la altele, după cum vom vedea mai departe, avem a face cu aceleași permutări și contopiri de sărbători precum și schimbări de dată, care, de altfel, ne întimpină și la Romani; *Ambarvalia* de pildă în nordul Italiei se serba la 29 mai, în Campania la 1 mai; aiurea la 5 iunie, etc.

Am spus mai sus că *Lupercaliile* au fost înlocuite prin *Întimpinarea Domnului*, care se serbează la 2 februar. Suprimarea lor însă n'a fost radicală, căci, în masa incultă a poporului au continuat să persiste în cea mai mare parte datini în felul *Lupercaliilor*.

Sans pouvoir citer l'époque précise où les Lupercales cessèrent d'être célébrées à Rome, on est d'accord pour représenter la procession qui a eu lieu pendant la fête de la Purification de la Sainte-Vierge et dans laquelle les assistants portent des cierges allumés, fête qui, pour ce motif, est nommée *Chandeleur*, comme ayant été établie afin de tenir lieu des Lupercâles, pour lesquelles le peuple mortrait un si grand attachement. Au lieu d'une cérémonie bouffonne et indécente, on plaça une fête qui, en satisfaisant la passion des Romains pour les solennités, appelait à leur esprit des pensées nobles et pures¹.

Mai multe mărturii ne spun că serbarea lor, în contra hotărîrii papei Gelasius I, se făcea în toată strălucirea și ariănuntele ei antice pînă la sfîrșitul Imperiului roman. Faptul că găsim, cum e cazul de față, altoite pe diferite sărbători, originar romane, și elemente de creștinism se datorește religiunei lui Christos, pentru că păgînii își aveau sărbătorile lor și, odată cu introducerea creștinismului, acesta nu putea să schimbe radical calendarul păgîn, fiindcă ar fi cauzat perturbații religioase.

În adevăr. Poporul român serbează în ajunul Întimpinării

1. Le Comte Beugnot, *Destruction du paganisme en Occident*, II, 273:

Domnului, la 1 februar, pe *Triț Nebunul*, ca pe patronul lupilor, pentru ca lupii să nu mănince turmele¹. Faptul acesta trădează originea romană a Lupercaliilor. Și iată pe ce anume ne bazăm.

La Arominii din Pind, în ajunul lui februar, e obiceiul ca să se lege foarfecile și să se țină astfel legate trei zile de-a-rindul, pentru ca lupii să nu le mănince oile:

În :junul lui februar, toate femeile din comună se grăbesc să lege foarfecile lor din casă cu cite 'o sfororică. Aceasta pentru ca să fie legate gurile dușmanilor pentru oameni și gurile fiarelor pentru vite².

Tot la Aromini :

În ziua de 11 noemvre, ziua Sf. Minazi, se leagă gura lupilor, ca să nu mănince oi. Atunci mai marea femeie din casă ia pieptenii de tras lina și-i leagă cu ață. Altă femeie din casă o întreabă pe dînsa de trei ori :

— Ce faci mamă, sau mătușe, sau ori-ce i-o fi.

Ea răspunde că leagă gura lupului. *Chiatră în gură-l'!* (= piatră în gura lui !)

Tot astfel fac și cu foarfecile, pe care le leagă tot în scopul arătat³.

În județul Botoșani, și anume în Mănăstirea Doamnei, ziua de 13 noemvre, cînd cad cei Trei-Filipi, „se ține pentru lupi, jigăanii, dihăanii; nu se umblă cu grebla, cu sapa, nici cu foarfeci; nu se coase“.

În Rimnicu-Sărat:

Filipii se țin că sunt răi de jigăanii. Femeile lînesc gura sobei, ca să se lege și gura lupilor⁴.

Și la Rominii hățegani e aproape același motiv:

1. Marian *l. c.*, I, 239 și urm.

2. *Lumina*, V, 2, p. 43.

3. *Ibid.*, V, 9. p. 8.

4. Candrea-Densusianu-Speranța, *Graiul nostru*, I, 270.

Găzdinețu e sărbătoarea pe care o ținem iarna, la două săptămîni înainte de Sfintu-Niculae, o ținem pentru vite, să nu le mince lupu ¹.

O „zi a lupilor“ există și în Bucovina, la 8 iulie ².
Romîni bânățeni serbează „ziua foarfecilor“ la 8 februar ³.
In Tecuci :

Să nu muncești in ziua de Trif, că ți ia lupul vitele ⁴.

In Hautes-Vosges :

Sainte-Geneviève (le 3 janvier) défend les troupeaux, les chiens et les bergers des attaques du loup ⁵.

La Romîni din Moravia :

„Les Valaques moraves“, scrie M. Rybak, „mettent en cercle autour de la table une chaîne qu'ils ferment à clef pour que les loups ne ravissent pas les br. bis“ ⁶.

La toți constatăm, așa dar, un obicei consacrat lupului. Diferențierea de dată nu aduce nici o piedecă lar dacă la Romîni din Moravia găsim în loc de foarfeci o cheie, elementul acesta își are explicația în mitologia romană. Cheile, „cellae Jovis“, zice Preller, erau foarte răspîndite în viața privată a Romanilor; ele serviau ca să inlătore și să alunge boalele și influențele vătămătoare .

Din toate acestea se vede clar că legătura sau identitatea ași putea zice dintre *Stultorum feriae* și *Zilele nebunilor*, pe

1. Ovid Densusianu, *Craiu din Țara Hațegului*, 209.

2. Marian, *l. c.*, I, 113.

3. Manguica, *Calendar* 1882.

4. A. Gorovei, *l. c.*, 173; vezi mai ales I. A. Candrea, *Calendarul Babelor* (in *Adevărul lit. și art.* din 13 mai 1923).

5. *Les littératures populaires*, XXIX, 15.

6. *Revue des trad. pop.*, 1903, 91.

7. Preller, *Römische Mythologie*, I, 26

de o parte, și cea dintre *Trif Nebunul*, patronul lupilor, sau *Ziua foarfecilor și Lupercalii*, pe de alta, vorbește dela sine. Și dacă întâlnim o mică deosebire de nuanțe în ceea ce privește practicarea lor, faptul acesta nu trebuie să i punem nici un semn de întrebare, căci, ca și evoluția fonetică și semantică pe care o încearcă cuvintele, și folklorul și o are pe a sa proprie.

Cu privire la *Lupercalii* mai avem de relevat încă un obicei; e darea cînilor în tărbacă sau *jufeuł*.

Plutarch în ale sale *Ρομικαὶκὰ* re dă următorul detaliu de un deosebit interes:

Pentru ce Lupercii jertfesc un cine? — Lupercii sînt acei care ațeargă despoiați, încinși și acoperiți de jur împrejur, și ating cu un bici de piele pe cei care îi întîlnesc în drumul lor¹.

și-și răspunde în felul următor:

Patru pot fi motivele: 1. sau că aceste alergări constituie o purificare a orașului, de unde și numele lunii februar; chiar zua aceea se numește *februatus*, întru cit a lovi (*februare*) cu biciurile e a purifica pe cei atinși, înțelesul cuvintului fiind „cxiare“. Iar cînele, toți Elenii, ca să zic așa, îl întrebuintau ca jertfă, și unii îl întrebuintează pînă astăzi ca ispășire;... 2. sau că lycos însemnează lup,

1. Διὰ τί κύνες θύουσιν οἱ Λούπερκοι: — Λούπερκοι δὲ εἰσιν οἱ τοῖς Λουπερκάλιοις γυμνοὶ διαθέοντες ἐν περιζώμασι, καὶ καθικνούμενοι σκῆτι τῶν ἀπαντῶντων. — Πότερον οὖτι καθαρμὸς ἐστὶ τῆς πόλεως τὰ δρώμενα, καὶ τὸν μῆνα Φεβρουάριον καλοῦσι, καὶ ἢ Διὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην Φεβράτην, καὶ φεβράριον τὸ των σκυτων γθεὶ καθικνεῖσθαι, τοῦ ρήματος τὸ καθάρειν σημαίνοντος: τῷ δὲ κύνι πάντες, ὡς ἔπος εἰπεῖν, Ἑλληνας ἐργάζοντο καὶ χροῦνται γε μέγρι γυν ἔνοι σφαγῆν πρὸς τοὺς καθαρμὸς... ἢ λύκος μὲν ὁ λύκος ἐστὶ, καὶ Λυκαία τὰ Λουπερκάλια: λύκος δὲ κύνων προλήμιος, καὶ διὰ τοῦτο θύεται τοῖς Λυκαίοις: ἢ οὖτι τοὺς Λουπέρκους ὀλακτοῦσι καὶ παραλύποῦσιν οἱ κύνες ἐν τῇ πόλει διαθέοντες: ἢ Πανὶ μὲν ἢ θυσία γίνεται, Πανὶ δὲ κύνων προσφύλλες διὰ τα αἰπόλια.

Cap. LXVIII.

iar Lycaea — Lupercalii ; și, intru cit inimicul lupului e cinele, acesta se jertfește in timpul Lycaaelor ; 3. sau din cauză că cîinii iatră și supără (?) pe Lupercii care aleargă prin oraș ; 4. sau că jertfa zeului Pan se face tot din cini, care îi plac din cauză că păzesc turmele de capre.

A doua și a treia explicație par a fi cele mai verosimile. Fără însă să ne propunem aflarea cauzelor care au dat naștere acestor feluri de datini — vom vedea de altfel imediat că Pliniu, ca și Titu-Liviu, ne dau o explicație mult mai verosimilă —, constatăm numai faptul că cîinii, în timpul *Lupercaliilor*, erau supuși unei torturi, unei jertfe.

O reminiscență evidentă a acestui obicei s'a păstrat pînă în zilele noastre la poporul român. Păstorii aromîni, în seara Păresimilor mari, leagă cu o frînghie cele două picioare îndărăt a cîtorva din cîinii lor și-i spînzură astfel de crengile copacilor, chinuindu-i¹. De notat că ei țin la cîinii lor ca la ochii din cap

La Daco-Romîni :

În Muntenia.. este datină în cea dintîi Luni a Postului mare de a da pe cini în tîrbacă, adecă a i hicăi, a-i bate și a-i chinui grozav, pe cînd de gîște caută cu deosebire să luare aminte și îngrijire ca nu cumva să le lipsească ceva în acea zi, să aibă toate celea din belsug²

Ceea ce este mai surprinzător în această datină e explicația pe care o reproduce Marian după povestea unui bătrîn, care, întrebare fiind de ce trag cîinii în jujeu, a răspuns : „apoi dă, gura moșului, de aceea pentru că cîinii nu au fost simțitori cînd au intrat păgînii la o împărăție, ci mai simțitoare au fost gîștele“³.

Nu știm dacă avem a face aci cu o explicație tradițională poporană sau cu una cărturărească introdusă în popor, deși în Pliniu o găsim identică și anume :

1. Comunicat de Iani Papahagi.
2. *Marian, l. c., II, 9-10 și urm.*
3. *Ibidem, 11.*

Am vorbit de cunoașterea ce li se cuvine giștelor în urma denunțării asediului făcut de Gali în contra Capitolului. Din aceeași cauză se supun și cinii la chiururi anuale, fîntuiți de vii pe o furcă de soc între templul Tinereței și al lui Summanus ¹.

Sau :

Și giștele sînt bune de veghe, și aceasta s'a constatat cînd cu a-părarea Capitolului, cînd tăcerea cînilor trăda interesele statului. ²

Același lucru ni-l spune și Titu-Liviu.

Oricum însă, jertfa propriu zisă a cînilor de care ne vorbește Plutarch, Pliniu etc. a dispărut odată cu spulberarea credinței în existența zeilor, rămînînd numai masca acestui obicei roman, la noi Romîni. Zic roman și nu elen, după "Ελληνες" al lui Plutarch, căci, în afară de Daco-Romîni, Aromîni care îl practică au evitat pînă astăzi chiar în mod riguros orice contact riguros cu Grecii. De altfel mulți dintre ei nici nu cunosc limba greacă, deși trăesc și în Grecia ; și apoi Grecii nu sunt păstori.

Ziua de 2 februar însă mai este însemnată și printr'o altă credință, foarte interesantă în sine. E vorba de *Ziua ursului*.

În *Calendarul* lui S. Mangiuca pe 1883 citim următoarele :

Ursul, după credința poporului român, doarme în grota (peștere) sa somnul iernei, adevă zace peste iarnă ca și amorțit, și deșteptîndu-se într'aceea cînd și cum, spre a se nutri, sughe grăsimia din labele sale. Se crede apoi cum că la Ziua ursului, deșteptîndu-se, ursul iese din grota sa între 9-10 ore înainte de amiază și joacă jur împrejur (ca într'o arie) prin neaua dinaintea grotii sale, desfătîndu-se. Dacă este senin și-și vede ursul umbra sa, iară se bagă în

1. De anserum honore, quem meruere Gallorum in Capitolium ascensu deprehenso, diximus. Eadem de causa supplicia annua canes pendunt inter aedem Juventutis et Summani, vivi in furca sambucea arbore fixi.

Nat. Hist., XXIX, 14.

2. Et aușeri vigil cura, Capitolio testata defensio, per id tempus eorum silentio proditis rebus.

Nat. Hist., X, 25.

grotă și mai doarme încă șase săptămîni, prevestind prin aceasta că atîta mai are se țînă iarna ; iară dacă nu-și vede umbra, căci este nouriște, atunci rămîne ursul afară, căci se va frînge iarna și va fi timp frumos, adecă va imprimăveri (100-10!).

Aceași credință, aproape identică, o au și Aromîinii.

La Francezi, în Vallée de Barèges :

Le jour de la *Chondeleur* — cade în ziua de 2 februar —, l'ours sort de sa tute (son repaire), il inspecte le ciel, et si le temps est beau, il retourne à son gîte : l'hiver s'allerge de quarante jours, s'il ne pleut ni ne neige ce jour-là. C'est le dicton espagnol :

Quando la Candelaria llora, el invierno ya va fuera.
(Si la Chondeleur pleure, l'hiver s'en va) ^{1.}

În Hautes-Vosges :

Si le soleil brille avant midi le jour de la Chondeleur, l'ours qui est sorti pour le voir rentre pour quarante jours dans sa caverne ^{2.}

În Haute-Bretagne :

Quand la Chondeleur est claire
L'hiver est en arrière ;
Quand elle est trouble
L'hiver est dans la douve ^{3.}

În Sicilia :

Il giorno della Candelora l'orso si scolla (*si scòtulo*) ; e se il tempo è buono, si spargono tutti i mali sulla terra e sugli uomini ; se cattivo, non avverrà nulla di male ⁴

Sau :

Pi la Cannilora
La 'nvirnata e fora ;

1. *Revue des trad. pop.*, 1904, 361.

2. *Les Littératures populaires*, XXII, 3).

3. *Ibidem*, XXII, 181.

4. *Biblioteca delle trad. pop. sicil.*, XVII, 403

Si fora nun è,
 N'äutri quaranta jorni ccf nn'è :
 E si è crudili,
 Cci nn'è tuttu Aprili ;
 Siddu è di taju.
 Cci nn'è tuttu maju ¹.

În Castelbuono si ritiene che, se farà bel tempo per la Purificazione, non tarnerà molto a cader neve abbondantissima :

Quantu lu Suli di la Cannilora vidi,
 Tantu pinni copri di nivu ².

De ziua aceasta a „Întîmpinării Domnului“ sînt legate și alte credințe. Vom releva numai două, urmînd apoi un citat din care se va putea vedea originea numelui *Chandeleur* în domeniul romanic occidental.

În Hautes-Vosges :

Chandelier, Chandeleur,
 Je te cache à... heures (indiquer l'heure exacte) ;
 Fais-moi voir en mon dormant
 Celui que j'aurai en mon vivant ³.

În Sicilia :

În qualche comune della prov. di Siracusa nel giorno della Purificazione (2 februarie) si lasiano le case aperte, perché n'escano questi *malifrùsculi* [cioè diavoli che vanno maleficando nelle ore di mezzogiorno]. donde il proverbio :

O jurnu d' 'a Cannalora
 I malifrùsculi nescinu fora ⁴.

Fără a ne opri la existența unor asemenea credințe și în folklorul român, dacă ne-am referi la citatul privitor la Lu-

1. *Ibidem*, XVI, 99.

2. *Ibidem*, XII, 180. — Vezi și I. A. Candrea, *Ziua Ursului* (în *Adăvărul lit. și art.* din 25 mart 1923).

3. *Les littératures populaires*, XXII, 26.

4. *Biblioteca delle trad. pop. sicil.*, XVII, 99.

percalii reprodus la pag. 51 vom vedea că, alăturat la aceste urmează, numele de *Candelora* rămîne explicat :

Secondo l'uso e le antiche costituzioni richiamate in vigore dal sinodo siracusano del 1651, si faceva obbligo a' parrochi di comperare a loro spese, benedire e distribuire a' propri parrochiani le candele. Del resto, anche oggidi in ogni parrocchia di Sicilia si distribuiscono a spese del parroco delle candele benedette, coll' impronta del sigello della parrocchia !.

Revenind acum la *Ziua Ursului*, relevăm identitatea pe care o constatăm în domeniul romanic occidental ca și în cel oriental, fără a ne putea pronunța în favorul unei sigure origini latine, întru-cit nu o găsim în folklorul latin.

Cit privește amănuntul pe care ni-l dă Manguica, cum că urșii în timpul iernei trăesc sugîndu-și grăsimea labelorlor, această o găsim și în Pliniu, care zice :

Incepînd cu aceste zile (iarna), urșii miocnesc și trîesc din sugerea labelor de dinainte ².

Și acum, trecînd cu vederea peste cîteva alte sărbători romane, cum ar fi *Regifugium* (24 febr) care pare a fi continuată la Francezi prin *La fête des Rois*, sau *Equiries* (27 febr., alergări de cai) pe care le întîlnim și astăzi la Corsicani ³, și reîntorcîndu ne iarăși la februar al lui Ovid din *Fasti*, în spre sfîrșitul cărței a doua citim :

Există o ceremonie și pentru morînte : să aducîți suietele rărinților morți, și să aduceți mici daruri pe ruguri e lor stîmse. Sufletele celor morți nu cer mult ⁴.

1. *Ibidem*, XII, 159

2. Ab his diebus ursi resident, ac pricrum pedum suctu vivunt.

Nat. Hist., VIII, 54.

3. Obiceiul acesta îl practică și Grecii din nordul Tesaliei, ca și Dacoromîi (cfr. Marian, *l. c.*, II, 77 și urm.).

4. Est honor et tumulis: animas placate paternas;

Parvaeque in extinctas muncra ferte pyras.

Parva petunt Manes.

iar mai departe ne spune că această zi se numește *Feralia*, zi consacrată morților. „Ziua Feraliilor, zice Varro, s'a numit astfel după obiceiul de a face pomană la morminte”¹.

După Ovid, această sărbătoare cădea pe la 17 februar, dată care nu corespunde exact cu cea din calendarul roman ; ea se serba la 21 ale lunii.

Feraliilor, la Români, le corespunde *Sîmbăta părinților*², numită la Aromâni *Sîmbăta morților*³. Ea se ține în sîmbăta dinaintea Păresimilor, cînd, spre buna odihnă a sufletelor celor morți, se împarte la biserici, pe străzi sau pe la case, de către rude sau părinți, covrigi sau colivă, ori diferite alte obiecte de pomană, ca o remiriscență a ofrandelor aduse de Romani zeilor Manes.

În sfîrșit, pentru a termina cu sărbătorile din februar, de amintit și Păresimile.

De sigur că nimeni nu se îndoiește de originea creștină a Păresimilor. Ele sînt, ca să zic așa, un canon al religiei lui Christ. Prima săptămînă se numește *Cîrnelegile* în stînga Dunărei și *Cîrleagă* la Aromâni (*CARNEM LICAT*) ; atunci se lasă post de carne, iar în a doua săptămînă se lasă post de caș, de unde și numele de *Cîșlegi*, arom. *Cîșleagă* (*CASUM LICA*). Lunia din prima săptămînă, numită *Lunia curată* sau *Lunia păstorilor*⁴ (în Bănat), nu e alt ceva decît *dies februatus* a Romanilor.

În directă legătură cu *Lunia păstorilor*, care astăzi pare a fi numai o palidă umbră a unui obicei mai viu și mai variat, relevez ceva identic pe care îl constatăm la Sicilieni munteni în ultimele trei zile de Carnaval, deci în săptămîna Păresimilor :

E da sapere che agli ultimi tre giorni i contadini, i montanari siciliani danno l'appellativo di *Tri ghiorna di lu picuraru* ; e si racconta :

1. *Feralium diem a ferendis in sepulcro epul's dici.*

Frogmenta, 224.

2. Marian, *l. c.*, I, 259.

3. Ca și în Ilfov (cfr. Candrea-Densusianu, *Graiul nostru*, I, 186.)

4. Marian, *l. c.*, II, 13.

a tempo degli Ebrei, l'ultimo giorno di Carnevale cadeva di sabato. Una volta, un pecoraio, con un capretto sul collo, andava a passare in casa quest'ultimo giorno; ed ecco incontrarsi col *Maestro* (G. Cristo), il quale gli chiese: „Dove vai, buon uomo?“ Ed egli: „Vado a passare l'ultimo giorno in casa mia, chè il padrone mi regalò questo capretto e lo mangerò con la famiglia“. — „Oh! se questo è l'ultimo giorno di Carnevale, come farai tu a passarlo in famiglia?“ osservò il Maestro; a cui il pecoraio: „Non fa nulla! me ne prenderò un altro dei giorni, anche due, ed anche tre!“ — „Ti siano concessi (rispose il Maestro): e saranno tutti per te!“ — Ed è per questo che gli ultimi tre giorni di Carnevale si dicono *li tri ghiorna di lu picuraru* ¹.

Dacă Păresimile își au originea în religia lui Christ—nu ne privește când și de ce au fost impuse—nu știm însă ca această religie să fi recomandat adeptilor ei și practicarea unor anumite obiceiuri, cum ar fi aprinderea focurilor care, și aci ne amintesc „lustratio per ignem“ a Romanilor. Atît la Romîni din dreapta, cît și la cei din stînga Dunărei, se obișnuște ca în seara de Păresimi să se aprindă în sat și pe locuri mai ridicate focuri mari. Apoi toți se strîng în jurul lor și încep să sară peste ele, pentru ca să se curățe. La Aromîni se aud și detunături de arme inofensive. Asemenea și la Daco-Romîni (v. Caragiale, *Conul Leonida față cu reacțiunea*, ultima scenă):

Această datină o găsim în întregul domeniu romanic. Reproduc numai cîteva citate.

La Walloni, prima duminică a Păresimilor e numită „Duminica focurilor mari“ (djoû dè fowâ, djoû dè gran feu):

Alors on allume sur le hauteurs de grands feux. Les jeunes gens font des rondes autour du feu ².

În Franța, în Boulonnais, ca și în Artois:

Le premier dimanche de carême on allume de feux dans les

1. *Biblioteca delle trad. pop. sicil.*, XIV, 71-2.

2. E. Monseur, *Le folklore wallon*, 125.

champs, dans les pâtures et sur les monts. Les enfants, les adolescents, les filles, les femmes, les hommes même, chantent, dansent, sautent et crient ; on corne et on tire quelquefois des coups de fusil ¹.

In Haute -Vosges :

En mars, dans la soirée du dimanche des Bures ou des Brandons, qui est le premier du Carême, il est d'usage d'allumer de grands feux sur les hauteurs et autour des villages ².

În ceea ce privește originea sa, nu pot preciza nimic decamdată, ci mă mărginesc la șimple reproduceri și constatări. Înregistrez totuși o ipoteză, anume că aceste focuri amintesc pe acelea pe care le făceau Romanii cu ocazia sărbătorilor *Caristia* din 23 februar ³.

Și acum, reîntorcîndu-ne la cele ce spuneam la pag. 45-6 în legătură cu neregularitatea succesiunii lunilor la cei vechi, care credeau că anul se termină cu februar, urme din această credință par a se fi cristalizat la mai toa e popoarele din Europa în legende bine și aproape la fel motivate ⁴. Totuși, legendele acestea care ne întîmpină deopotrivă atît la Scoțieni, Portugali, etc., ca și la Romîni, și care toate se referă la luna februar, n'ași putea să le pun în legătură cu cele ce am văzut la Romani, întru cît credințe de felul acesta s'nt vechi, preistorice poate, aparținînd tuturor popoarelor din antichitate. În această privință însă, referitor la moștenirea folklorică latină, folkloristul va trebui să țină seamă și de anumite considerente istorice și etnografice ; căci, faptul că găsim și la Suedezi, ca și la Persani, facerea focului viu în aceeași epocă, nu trebuie să ne facă să îndepărtăm același obicei al Romanilor, considerîndu l astfel ca fiind un obicei al autohtonilor Daciei, de pildă.

1. *Revue des trad. pop.*, 1831, 309-310.

2. *Les littératures populaires*, XXII, 377.

3. *Ovi l. c.*, II, 6:7, și urm.

4. L. Șîineanu, *Studii folklorice*, 1-29.

Tot de considerente istorice va trebui să se țină seamă cînd e vorba de anumite elemente folklorice a căror origine nu e romană, ci streină Așa de exemplu următoarea superstiție pe care o găsim la Aromini ca și la Hățeșani¹: dacă un băiat sau o fată sare curcubeul acolo unde acesta atinge pămîntul, își va schimba imediat sexul, — știind că ea nu există la Romani și că o întîlnim în Liban, și, avînd în vedere dominațiunea romană în Asia mică, precum și contactul de mai tîrziu pe care l-a avut peninsula balcanică cu Orientul, putem admite că originea acestei superstiții e orientală :

Dans le Liban on croit que le passage sous l'arc-en ciel fait changer de sexe aux enfants².

Dar, ca o dovadă în plus referitor la cele ce spuneam la pag. 15 privitor la elasticitatea elementului folkloric, aceeași superstiție circulă și în Franța (Haute-Loire) :

Une personne qui passerait sous l'arc en ciel changerait de sexe³.

Iată dar cum domeniul cercetărilor folklorice necesită și cunoștințe istoriografice ; greutatea folkloristului însă ar fi, de sigur, foarte mare, dacă ar urmări o credință, un obicei, etc. dela originea sa, „depuis son germe (depuis la cellule même qui l'a formée s'il est possible), à la suivre a tous les degrés de son développement, à tenir compte de toutes les influences qu'elle peut avoir subies, et en même temps à mettre en parallèle, comme illustration du sujet, toutes les formations analogues qui ont pu se produire chez d'autres peuples ou en d'autres temps, de façon à déterminer (mais d'une façon expérimentale) le point de départ psychologique de cette croyance, de cet usage“⁴.

Totuși numai așa fel s'ar putea lămuri originea și transformările succesive ale unor elemente folklorice.

1. O. Densusianu, *Graiul din țara Hațeșului*, 285.

2. *Revue des trad. pop.*, 1910, 416.

3. *Mélusine*, II, 17.

4. H. Gaidoz, în revistă *Mélusine*, V. 34.

MART

În legătură cu această lună vom avea foarte puțin de relevat. Ar fi într'adevăr interesant de reluat chestiunea cu *Zilele Babei* (*Les jours d'emprunt*), referitoare la zilele luni februar și mart; dar ea a fost satisfăcător studiată de Lazăr Șăineanu¹, care a relevat mai toate legendele mai de valoare în această privință. Evident că ar mai fi multe de adăugat încă, cum e bunăoară legenda din Normandia²; ne vom opri însă numai la una singură, luată din folklorul abruzzez, care seamănă, în afară de altele, cu aceeași legendă pe care o au și Arominii³:

— Marzo mio, marzetto,
L'agnello mio ha messo il cornetto.
— Se mi ci ritorno,
Gli rompo tutte le corna!

Così dicono i pastori alla fine di marzo; e vogliono intendere che il tempo non è sicuro, neanche ne' primi d'aprile⁴.

Și acum, revenind la ordinea lunilor din calendarul roman (vezi pag. 45), voi reproduce mai jos, transpusă în limba română, o legendă din folklorul Arominilor în care se vede aceeași credință romană, cum că anul începea cu luna zeului Mart: „Martis erat primus mensis“.

1. *Studii folklorice*, I-29.

2. *Mélysine*, VII, 169.

3. Tache Papahagi, *Antologie aromânească*, 203.

4. De Nino Antonio, *Usi e costumi abruzzesi*, III, 184.

Odată, încă din timpul verei, cele douăsprezece luni ale anului s'au înțeles să pună într'un butoi struguri, și, după ce strugurii vor fermenta, vinul să-l bea toți împreună, ca frați și ca tovarăși.

La aceste cuvinte mart se scoală și zice: „eu cel dintii voi băga vin în butoi, și după mine să puneți toți.“

Au pus și ceilalți și după puțin timp vinul a fermentat și s'a făcut cum e mai bun de băut. Mart, care pusese cel dintii struguri, zice celorlalți:

— De vreme ce eu cel dintii am pus struguri în butoi, tot eu voi începe să beau.

— Bine, răspunseră celelalte luni.

Atunci a deschis cepul butoiului și bău, bău pînă ce n'a mai rămas decît drojdia.

După mart venia april. Cînd acesta s'a dus la butoi, gura lăsîndu-i apă de sete după vin, ce să vadă? Butoiul era răsturnat și nici o picătură măcar nu mai curgea din el. Văzînd aceasta, el s'a supărat pe ceilalți tovarăși.

Aceștia îl ascultă, se supără și se gîndesc ce să facă. În cele din urmă au convenit că ianuar să bată pe mart pentru minciuna și furtul ce a comis.

Ianuar l-a apucat, a luat o bită și i a tras o mamă de bătaie pînă ce a zis *aman!* l-a luat și dreptul, ca anul să înceapă cu ianuar, nu cum începea înainte vreme cu mart.

Bietul mart, cînd își amintește că a băut vinul și că i a înșelat pe ceilalți tovarăși, rîde și face timp frumos; dar, cînd și amintește de bătaia pe care i-a dat-o ianuar, plînge, plouă și ninge; și devine foarte rece. De aceea lumea zice de luna lui mart:

Mart îl chiamă și haz face,
Aci-i caid, aci e rece.

Și astfel bietul mart a rămas rușinat și urit de ceilalți tovarăși ai lui¹.

Ovid ne mai spune că la cei vechi anul avea numai zece luni:

Annus erat, decimum quum Luna repleverat orbem, v. 121.

La această împărțire a anului au contribuit și alte mo-

1. *Lumina*, V, no. 6. p. 187.

tive : că omul are numai zece degete, că în a zecea lună naște femeia și că văduvia unei femei durează zece luni.

Asupra ultimului motiv de amintit că și astăzi, abstracție făcînd de legea dreptului civil a căsătoriei, el rămîne ca o tradiție moștenită. De altmintreli lucrul acesta nu ni-i prezentat de scriitorii latini ca o lege, ci ca o credință în legătură cu zeii *Manes*. Astfel Apuleius, în ale sale *Metamorphosa*, scrie următoarele :

La o vinătoare de mistreți și căprioare, Thrasyllus a pricinuit moartea fratelui său Tlepomen pentru a lua în căsătorie pe soția acestuia, pe Charites. Această îl refuză zicînd : „Mi-ai aduce o mare mîngiere dacă ai acorda unei nenorocite femei îndoliate timpul necesar doliului : permite să se scurgă încă cîteva luni ca anul să se completeze. E bine atît pentru pudoarea mea, cît și în interesul tău ca să faci aceasta, pentru ca să nu ațîiăm printr'o căsătorie prematură la o dreaptă indignare Manii neinduplecați ai unui soț mort“.

Tot atîta durează văduvia și la Romîni. Cunosoc cazuri cînd s'au aminat căsătorii fixate de mult pentru motiv că nu trecuse măcar cele zece luni de la moartea cuiva din casă.

În legătură cu luna mart, de relevat ca Aromînul întrebunțează următorul dicton : *lipsește marțul dit Păreasini, ca s'lipsească ș'el ?* (= lipsește mart din Păresimi, ca să lipsească și el ?), sau : *ca marțul tu Păreasini* (= [e pururi prezent] ca mart în Păresimi), vrînd să înțeleagă prin aceasta prezența continuă a cuiva sau a ceva undeva. Păresimile, deci, existînd și în această lună, și, în directă legătură cu cele amintite la pag. 61-62, ca și cu *lustratio per ignem* din luna april, relevez aci și următoarele note :

La Aromîni, în spre seara de 9 mart femeile și copiii aprînd în curie, ori într'alt loc, două grămezi de paie și cei din casă sar peste flacări.. Ei cred că prin flăcările focului de paie *se vor curăți* ¹,

1. D. Cosmulei în revista *Lumina*, I, 9, p. 219.

In Transilvania :

În ținutul Tîrnavelor țărani leagă în virful unor prăjini lungi cite un mănucchi de paie și le aprind și aleargă cu ele pe cîmp. Am întrebat pe cițiva țărani ce rost are alergarea lor cu focul în prăjini.
„Minăm l” răspunseră dinșii ¹.

Intru cît e vorba de *joc*, interesant e de relevat și următorul element folkloric, care n'are de fapt vre-o legătură cu luna mart, dar care poate fi alăturat la cele spuse la pag. 80 :

În unele localități din Transilvania există...o superstiție care se poate pune în legătură cu tradițiunea despre teciorele Vestaline : cînd se ivește un incendiu, se pot observa pe acoperișurile caselor fete pe jumătate despoiate iălălînd din năframe roșii în direcțiunea focului ; poporul crede că prin aceasta primejdia este alungată de la casă. Cu alte cuvinte, fetele acestea, ca și Vestalinele, au putee asupra focului, sau, mai bine zis, pot îmblinzi duhul focului, adică pe zeița Vesta ².

1. *Ibidem*, II, 4, p. 107.

2. *Ibidem*.

APRIL

Ca o completare e tradiției că în vechime anul începea cu luna mart, de relevat în treacăt pe de o parte etimologia pe care o dă Varro pentru *april*, derivându-l din vb. *APERIRE* (de unde arom. *apirire* = a se face ziuă, etc), întru cit atunci, în această lună, natura întregă renaște, se deschide ¹, iar pe de altă parte părerea că acest nume vine de la o formă care însemnează „al doilea“ („der zweite, der letzte von zwein“) ² — ceea ce ar explica în cazul a cesta numele : *septemvure*, *octomvure*, *noemvure* și *decemvure*, adică : *mart* fiind prima lună a anului, iar *april* a doua, *septemvure* urmează să fie a șaptea.

Trecînd acum la folklorul acestei luni, vom constata că april este una dintre cele mai caracteristice luni pentru poporul român, dat fiind atmosfera eminentă păstorească cu care este impregnat elementul folkloric. Și aci însă, ca și la celelalte luni, nu vom putea releva decît o parte din tot ce se ține de această lună.

Numai cine cunoaște din trăite vieța păstorilor, numai acela poate să-și dea seama de semnificația pe care april, cu diferitele lui sărbători sau obiceiuri, credințe, etc. o are pentru ei. Mai toate obiceiurile acestei luni sînt păsto-

1. Aprilem autem non ab Ἀπριλιῶντι, sed ab aperiendo, quod tunc fere cuncta gignantur, et nascendo claustra aperiat natura.

Fragmenta, 220-221.

2. Dr. Alois Walde, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, 1910 (*aprilis*).

rești și din ele se desprinde aceeași vieață, de păstori, a Romanilor.

Dacă ne referim la un pasaj din Varro :

Cine ar putea zice că poporul roman nu se trage din păstori ? Cine nu știe că Faustus, care a hrănit și a crescut pe Romulus și Remus, a fost un păstor ? Cine nu poate deduce că și aceștia au fost păstori, întru cât au fundat orașul (Roma) tocmai în zilele Pariliilor ? Nu se poate constata oare același lucru, cât timp și astăzi, după un vechi obicei, valoarea pecuniară se exprimă în boi și oi ? ¹

găsim aici de la început citeva fapte cu privire la originea păstorească a poporului roman și în legătură cu păstoritul la noi. În el avem amintită și sărbătoarea Paliliilor, o sărbătoare prin excelență păstorească. „Parilia sau Palilia“, zice Marquardt, „era o sărbătoare care se ținea la începutul primăverii, la 21 april, zi socotită ca aniversarea orașului Roma. Sărbătoare păstorească, stabilită la origine *pro partu pecoris*, era celebrată în sate ca și la Roma de întregul popor“ ². Asupra caracterului Paliliilor, Varro se exprimă astfel : „Paliliile sînt sărbători cu caracter atît privat cît și public și sînt un prilej de veselie și petreceri pentru poporul de la țară.“ ³. Iar despre felul cum erau sărbătorite Ovid ne spune :

Păstorule, curăță-ți în revărsatul zorilor oile sătule ; mai întii stropește pămîntul cu apă și apoi mătură-l Staulele să ți fie împodobite cu frunze și cu ramuri anume implintate ; iar ușile ornate să fie a-

1. Romanorum vero populum a pastoribus esse ortum quis non dicit ? Quis Faustulum nescit pastorem fuisse nutricium, qui Romulum et Remum educavit ? Non ipsos quoque fuisse pastores obtinebit, quod Parilibus potissimum condidere urbem ? Non item, quod multa etiam nunc ex veteri instituto bubus et ovibus dicitur ?

De agricultura, II, 1.

2. *Römische Staatsverwaltung*, III, 201.

3. Parilia, tam privata quam publica sunt, et est genus hilaritatis et lusus apud rusticos. — *L. c.* I, 72.

dumbrite de ghirlande lungi. Aprinde pucioasă, pentru ca fumul ei azuriu, pătrunzind în staule, să facă oile să sbiere ¹.

După ce fumul de pucioasă neîncepută („sulphure vivo“) încărcă atmosfera respirată de oi, păstorii, aducând jertfe zeiței Pales, îi adresau rugăciuni prin care își exprimau dorințele lor cu privire la buna pază, propășirea și creșterea mieilor, oilor și cînilor, rugînd-o în același timp să-i ierte de unele greșeli și stricăciuni pe care le vor fi adus mîinînd turmele :

Alungă bolile ; fă ca oamenii și turmele, precum și cîinii, paza turmelor, să fie sănătoși ; să n'am în timpul serei mai puține capete din cite am avut dimineața, și să nu plîng aducînd pieile oilor ju-puite de lup. Ferește-ne de grozăvia foametei ; să fie belșug de iarbă și frunze și bogăție de ape de băut cu care să ne putem spă-la și corpul. Să storc ugerele pline, iar cașul să-mi aducă bani. Ze-rul să se scurgă printre crăpăturile strecurătoarei de nuele. Berbe-cele să fie bun de prăsilă și oile să fete mereu. Staulul meu să fie plin de mielușete care să-mi dea lina moale, ca să nu înțepe dege-tele fecioarelor și să fie prie'nică pentru minile tinere care vor lu-cra-o. Fă ca dorințele noastre să fie împlinite : iar noi vom aduce și la anu mari jertfe stăpînei păstorilor, zeiței Pales ².

1. Pastor, oves saturas, ad prima crepuscula lustra ;
 Unda prius spargat, virgaque verrat humum.
 Frondibus et fixis decorentur ovilia ramis ;
 Et legat ornatas longa corona fores.
 Caerulei fiant vivo de sulphure fumi,
 Tactaque fumanti sulphure balet ovis.

Fasti, IV, 735-740.

2. Pelle procul morbus ; valeant hominesque gregesque,
 Et valeant vigiles, provida turba, canes.
 Neve minus multas redigam, quam mane fuerunt,
 Neve gemam referens vellera rapta lupo
 Absit iniqua fames, herbae frondesque supersint,
 Quaeque lavent artus, quaeque bibantur aquae.
 Ubera plena premam, referat mihi caseus aera,
 Dentque viam liquido vimina rara sero
 Sitque salax aries, conceptaque semina coniu
 Reddat, et in stabulo multa sit agna meo.

După ce isprăviau rugăciunile acestea, păstorii beau din găleți laptele cel alb ca zăpada, „lac niveum”, și apoi săriau peste focul aprins din grămezi de paie.

Mai departe Ovid adaugă :

Focul lacom purifică totul ; el curăță metalele de amestecuri streine ; tot astfel el purifică oile odată cu păstorul ¹.

Și această „lustratio”, ca și alte elemente din Paliliile romane le găsim la noi.

Paliliile, ca orișicare altă sărbătoare păgînă însemnată, a fost înlocuită la toate popoarele romanice prin S tul Gheorghe, care se serbează la 23 april.

În ajunul Sf. Gheorghe. păstorii romîni obișnuiesc să mine oile la stînă ca să le afume, să le curețe. De aci și nevoia de a face un foc, numit *focul viu*. Iată cum se aprinde focul acesta :

În Bucovina se sfredește sau se scobește o bortă mică în unul dintre usciorii uși grajdului. În depărtare cam de jumătate de metru de la usciorul bortit se îngroapă în pămînt o scindură, în care se află asemenea o bortă mică, astfel ca borta dintr'însa să fie în dreptul borței din uscior. Se ia apoi un fusceu tare, adică o bucată de lemn subțire și rotundă, ceva peste un metru de lungă, care se despică la un capăt în cruciș, și în despicătura căruia se pune o bucățică de iască. După aceasta, băgîndu-se fusceul cu capătul cel despicat în borta usciorului, iar cu celălalt capăt în borta scindurei, se împrejură o singură dată pe la mijloc o funie, astfel ca capetele acesteia să spînzure în jos. Făcîndu-se și aceasta, prinde unul de la un capăt de funie, iar altul de la celălalt capăt și apoi, postîndu-se față în față, încep a trage de funie cînd într'o parte, cînd în alta, așa ca și

Lanaque proveniat nullas laesura puellas,

Mollis et ad teneras quamlibet apta manus.

Quae precor, eveniant ; et nos faciamus ad annum

Pastorum dominae grandia liba Pali.

L. c. IV, 763-776.

1. Omnia purgat edax ignis, vitiumque metallis

Excoquit : indircio cum duce purgat oves.

L. c. IV, 795.

cind funia ar umbla pe scripeți și prin tragerea funiei ar invirti fusceul. Tragerea și invirtirea se face cu o iuțeală așa de mare, încît în scurt timp capetele fusceului și mai ales cel despîcat, infierbîntîndu-se, se aprind și încep a arde dimpreună cu iasca. Văzînd cei ce au invirtit fusceul că iese fum și știînd prea bine că acuma iasca e aprinsă, scot de grabă fusceul din borțile în care a fost întărit, se duc repeze cu dinsul în mijlocul ocolului sau și în a.t. loc din apropierea grajdului, unde petrec vitele, scot iasca aprinsă din fusceu și o viră într'o movilă de paie sau de ogrinji, care e anume spre acest scop făcută și căreia îi dau în chipul acesta foc ca să ardă. Movila de paie și gunoaie însă trebuie să fie astfel potrivită ca, aprinzîndu-se, măcar o parte din fumul ce iese dintr'însa să poată ajunge și străbate în grajdul vitelor. După ce s'a aprins movila de paie, atît feciorii ce-au făcut-o, cit și băeții care asistă la arjerea ei încep a sări peste dînsa, anume ca tot anul să fie ușori. Tot atunci, punînd mai întii posderie, dacă este, sau paie ude peste movilă, încep ei a fugări vitele și a le face ca și acestea să sară peste acest foc viu. Iar dacă focul e prea mare, atunci le fac să treacă numai prin fumul său ¹.

Romîni din Transilvania, în dimineața zilei de 21 april, „punîndu-și cununi în cap, încep a stropi pămîntul cu ramuri de laur muiat în aiasmă. După aceea fac foc de brad, rosmarin și laur, în fumul cărora își curățesc apoi turmele”².

Același lucru și în Bănat, cum și la păstorii aromîni din Pînd :

Cînd se întimplă să dea vre-o boală epidemică printre turmele de oi, păstorii obișnuesc să aprindă *viu-foc* peste care trece întreaga turmă ³.

Sau :

În ajunul sintului George, ca și la începutul lunii [april], se împodobesc casele tot cu verdeață, dar mai cu seamă coșarele vitelor. Mai înainte de a veni vitele de la pășune, toți acei care posedă vite și le așteaptă să vie, se grăbesc a pune la ușa coșarei o căl-

1. S. Fl. Marian, *Sărbătorile la Romîni*, III, 227.

2. Marian, *ibidem*, 228; cf. *Calendarul* lui S. Manguica, pe 1882.

3. *Lumina*, I, no. 6, p. 141.

dărușe cu apă, în care se pune și un ou nefiert ; apoi alături de aceasta, o brazdă (*svol'it*) verde, lingă brazdă și o plantă cu rădăcina scoasă, care rădăcina are forma țigii de vacă, numită de popor *bården'e* sau *prașul a ursă'l'e* și, în fine, pe lingă toate acestea se pune și focul pe băligarul uscat de la vite, ca să fumege. Atunci se dă drumul vitelor ca să treacă peste acestea în coșare. Credința zice : toate acestea se fac pentru ca vitele să aducă lapte mult ¹.

Nu trebuie să uităm nici pe Valahii din Moravia :

Le Vendredi Saint, ne spune Miroslav Rybak, les Valaques de Betchva, bergers montagnards, allument le „feu de bois“ qu'on entretient toute la semaine suivante ; son extinction annoncerait un malheur. On dira que le „feu de bois“ est encore un reste du vieux culte du foyer domestique. Aucun *bâtscha* (vieux berger, chef de bergerie, directeur du chalet) ne manque de l'allumer dans le *salach* (chalet) quand les moutons y rentrent pour la première fois, après l'hiver ; c'est son premier soin et jamais il ne demeurerait dans une bergerie où on ne l'entretiendrait pas. Ce „feu de bois“ s'allume de la manière suivante : dans la porte et dans une poutre de la paroi opposée (les maisons des Valaques sont en bois) est percé un trou ; dans le trou de la poutre on met un morceau d'amadou ; par le trou de la porte on passe une perche qui peut tourner dans les deux trous et dont l'extrémité va appuyer sur l'amadou ; sur la perche on enroule une corde ; on tire vigoureusement sur la corde qui met la perche en rotation rapide, et par le frottement l'amadou s'allume ; on souffle dessus et c'est avec lui qu'on refait le feu ².

Așa dar tocmai ca în Bucovina, cu singura deosebire că pentru Românii din Moravia nu cunoaștem mai amănunțit „*lustratio per ignem et aquam*“ care ne interesează.

La Românii din Meglenia, pe lingă perfecta asemănare a afumării vitelor în ajunul Sf. Gheorghe, mai constatăm și alte două motive caracteristice : 1. focul-viu, care de obicei se face din plante puternic mirositoare și peste care trebuie să sară vitele, nu e permis să fie aprins de cât de doi băieți, unul fără tată și altul fără mamă ; 2. la afumatul vite-

1. *Gazeta Macedoniei*, I (1897), no. 22.

2. *Revue des trad. pop.*, 1904, 477.

lor păstorii „nu rostesc nici o vorbă, de frică să nu supere răutatea“¹.

Cercetind folklorul celorlalte popoare romanice, constatăm și acolo păstrarea obiceiului de a aprinde focul viu.

Astfel în Franța, în Touraine, se aprind, la sărbătoarea Saint-Jean însă (24 iunie), focuri „qu'on alimente exclusivement d'herbes à l'odeur forte, et ces feux ont pour but de faire fumer les brebis afin de les préserver des maladies.— On y amène les boeufs, les chèvres et on leur fait faire plusieurs fois le tour“².

Cu privire la facerea focului, și în Touraine „autrefois il n'y avait qu'une jeune fille qui pût allumer ce feu“³. La fel ca și la Megleniți.

În Berry se păstrează bine *lustratio per ignem*: după ce se fac focuri, fetele în special încep să danseze în jurul focului⁴.

Acest obicei îl găsim și în Italia:

Nella vigilia delle grandi solennità si accendono in Monferrato dei grandi fuochi sulle alture, nelle valli, e ciò specialmente avviene da maggio ad ottobre. I giovani prendono per buon augurio se due di loro, pigliatisi per mano, saltano attraverso il fuoco incolumi da una parte all'altra⁵.

Dar, referitor la această datină trebuie să observăm că data practicării ei diferă la popoarele romanice, după ocupațiunea lor: la popoarele care au fost și au rămas păstori ea apare în luna lui april; la acele care au fost și au rămas agricultori, datina aceasta, ca și multe altele, a fost atrasă de cea mai importantă sărbătoare agricolă, anume de *Sîn-Zienele* din iunie,—după cum vom vedea și la capitoul acestei luni.

1. *Lumina*, I, p. 139-142.

2. *Revue des trad. pop.*, 1904, 477.

3. *Ibidem*.

4. *Les littératures populaires*, XL, 100 și urm.

5. *Rivista di letteratura popolare*, vol. I, fasc. II, (1878), 148.

Referindu-ne acum la mărturia lui Ovid, vedem că Romanii cunoșteau și „lustratio per ignem“ și „lustratio per aquam“, ceea ce am văzut că s'a păstrat și la noi. Singura notă care lipsește la Romani și pe care n'am găsit-o atestată la vre-un scriitor latin este felul aprinderii focului. Păștorii români, tot cu ocazia acestei sărbători, mai obișnuiesc să aprindă focul și prin frecarea a două lemne de șteapăn. Oricît de neverosimil sau oricît de ciudat s'ar părea faptul acesta, el există totuși și astăzi, deși au la îndemină chibrituri. Eu insumi, intrigat de acest lucru, am obținut ca răspuns confirmarea categorică de la un păstor aromin, care a fost martor ocular al acestui fel de a aprinde focul viu la Aromîni, ca și la păstorii din munții Carpaților.

În afară de pitorescul pastoral al acestui obicei, ceea ce este și mai frapant sînt cele două motive pe care le-am văzut la Romînii megleniți. După cum observă foarte bine și D. Cosmulei, cei doi băeți sau copiii, unul fără tată și altul fără mamă, care au voie să aprindă focul, reprezintă fără îndoială pe aceia care, la Romani erau puși să întrețină focul sacru¹. De sigur că aci avem a face cu o datină care e un reflex tradițional al îndeplinirii condițiilor din partea preoților lui Jupiter („flamines diales“), sau din partea fecioarelor („virgines Vestae“) căroră le era permis să facă acest foc.

Un alt fapt iarăși remarcabil prin reminiscența tradițională a credințelor romane este și acela că în tot timpul cînd se aprinde focul, se păstrează o tăcere adîncă, și aceasta numai și numai ca să nu supere spiritele rele. Și „Romanii, cînd își făceau rugăciunile lor („supplicationes“), își puneau degetele pe buze și păstrau tăcere, ca să nu pronunțe nici o vorbă, care ar putea supăra zeitatea“. E obiceiul sau credința latină de „favere linguis, favere ore“ (a păstra o tăcere mormintală).

Odată focul aprins, Romanii îl săriau cu mic și mare.

1. *Lumina*, I, 141.

Apoi să sari iute peste grămezile aprinse de paie care troznesc ¹.

Astfel și eu am sărit peste flăcările așezate în trei rinduri ².

Obiceiul acesta de a sări îl găsim pe un domeniu foarte întins, cu unica diferență că nu se practică pretutindeni la aceeași dată.

Atit Rominii din dreapta, cît și cei din stînga Dunărei, sar peste foc pentru ca în timpul verei să fie mai ușori și scutiți de pureci.

În Franța, în Berry :

A la Saint-Jean, on fait des feux le soir dans les chemins avoisinant la ferme. Autour, filles et garçons dansent des rondes sur place. Puis il sautent par dessus le feu pour se fumer, ce qui a, parait-il, la vertu de préserver des maladies.—Dans le même but de préservation, on fait passer les troupeaux (aumailles et bêtes à laine) par-dessus ce feu, ou mieux cet amas d'herbe fumant ³.

Sau în Touraine, tot în ajunul lui 24 iunie :

Autour du feu jeunes gens et jeunes filles dansent en une ronde bruyante. Puis, quand la flamme est un peu tombée, on saute à qui mieux mieux par dessus le brasier, afin de se prémunir de la fièvre durant tout le courant de l'année ⁴.

Identic în Artois și la Walloni.

În Italia :

Un obicei străvechi se mai păstrează la poporul nostru, acela a-
nume de a aprinde seara, și mai ales în ajunul sărbătorilor, un foc
mare dinaintea casei. Peste acest foc vin să sară copiii ⁵.

1. Moxque per ardentis stipulae crepitanis acerbos

Trajicias celeri strenua membra pede.

Ovid, *Fasti*, IV, 782.

2. Certe ergo transilui positas ter in ordine flammis.

Ibid. 727.

3. *Revue des trad. pop.*, 1886, 171.

4. *Ibid.* 1904, 478.

5. G. Gigli, *Superstizioni, pregiudizi e tradizioni in Terra d'Otranto*, 25

Iată dar că „*lustratio per ignem et aquam*“ despre care ne vorbește și Tibul (l, 1). precum și săritul peste foc s'au menținut intacte la poporul român.

Din toate cele expuse mai sus constatăm că focul, ca și apa în parte, unul dintre cele patru prime elemente ale naturii, juca un rol însemnat în viața păstorească romană, fiind considerat ca sfânt și binefăcător, purificator — lucruri pe care le-am moștenit în întregime și noi Romîni. Cît privește calificativul de „sfânt“, și astăzi e considerat ca atare, întru cît în foc nu se arde orișice, nu se scuipe în el, etc..

Pentru ca să inchei cu folklorul lunii april, voi aminti încă o superstiție, tot din ajunul Sf. Gheorghe, care ar fi trebuit să facă parte dintr'un capitol special asupra „Demonologiei“. E vorba de „Sin-Giorgiul laptelui“, cum e numit.

Astfel la Aromîni :

În ajunul Sf. Gheorghe, mai toți păstorii care posedă oi, capre și vaci veghează toată noaptea pe calea vitelor; unii ca să păzescă să nu li se fure laptele vitelor lor, iar alții ca să fure lapte de la vite streine¹.

Sau :

În ajunul Sf. Gheorghe, vitele se închid în coșare și nici de cum în ogradă sub cerul liber, și aceasta pentru a nu da de ele vrăjitoarele, care în acea noapte umblă prin locuri deschise, fără ciorapi, în picioarele goale, și într'o mină cu un castron verde în care se găsește o frunză de urzică cu care se stropesc vitele cu apă vrăjită și cu modul acesta le fură laptele².

Identic și la Romîni nord-danubieni³.

Am reprodus această superstiție pentru motivul că ea există și la alte popoare romanice. În Franța, în luna lui april „on suspend unë branche de bois bënît dans les granges,

1. Per. Papahagi, *Din literatura poporană a Aromînilor*, 321 și urm.

2. *Lumina*, V, 105.

3. S. Fl. Marian, *l. c.* III, 202 și urm.; cf. Mangiucă, *l. c.* : Gh. F. Ciușanu. *Superstițiile poporului român*, 20 și urm. etc.

dans les étables, dans les écuries, au-dessus des fontaines; on en pique une sur les ruches, dans le champ, dans les jardins pour ce que les sorciers perdent tout pouvoir sur les bêtes, sur les récoltes, sur les biens" ¹.

Și în Poitou e aproape la fel ²

Pentru a ne convinge și mai bine de vieța intensă pe care o are această superstiție — foarte răspândită de altfel ³ —, voi reproduce tot din folklorul francez o descriere și mai amănunțită, fără a ne opri asupra detaliilor interesante pe care ni le prezintă:

C'est dans la journée du 1-er mai que les sorciers ont le pouvoir de jeter des sorts sur le lait et sur le beurre et de se l'approprier d'une façon mystérieuse. Voici ce qu'on pratique dans les environs de Lorient pour se garantir de leurs maléfices. On commence par faire sortir les bœufs de l'étable que l'on nettoie à fond, puis on va chercher des ronces, du laurier, du sureau, des morceaux de cuir, etc., que l'on fait brûler tout autour de l'étable dans des pots remplis d'avance de charbons allumés. On fixe ensuite aux murs un grand nombre de branches de sureau. Quand ces préparatifs sont terminés, on fait rentrer les vaches dans l'étable, à reculons, cérémonie qui doit empêcher les voleurs de beurre d'exécuter leurs larcins.— Ce n'est pas tout: il faut encore se procurer une ronce ayant une racine à chacune de ses extrémités et la fixer sous forme de demi cercle au dessus de la porte de l'étable ⁴.

Această superstiție, a cărei practicare nu poate fi circumscrisă numai în domeniul romanic, are rădăcini adânci și în credința poporului român. Astfel în Maramureș, bătrînul Todor Cicio din Budești îmi relata în april 1923, cu tendința de a mă convinge că sînt adevărate, următoarele:

În ziua de Sin-Giorz, pentru strigoile celea, pentru ursitorile celea ce iau laptele de la marhăi, apoi e bine a afuma vitele cu tămie și

1. L. Sauvè, *Le folklore des Hautes-Vosges*, 110-111.

2. Pineau, *Le folklore du Poitou*, 498.

3. I. A. Candrea, *Sfîntu-Gheorghe* (În *Adevărul lit. și art.* din 6 mai 1923).

4. *Mélusine*, I, 73.

unge cu ai colo la strungi, pe unde merg oile. Dimineața le stropesc cu apă toate oile și oamenii toți se udă, c'apoi în noaptea de Sin-Giorz îmblă și bosârcăi, că moșul meu le-a văzut într'o noapte cînd au venit în grajd bosârcăile; el a auzit din pod cînd bosârcăile ziceau: „și de la astă [vacă] un pic [de lapte], și de la asta un pic“. Dar moșul meu a zis: „și din...“. Dar, apoi așa a fost, că i a mers „apa“ într'una, pînă [ce] nu s'a desfăcut.

Acestea sînt obiceiurile și credințele mai bine cunoscute privitoare la luna april și în legătură cu vieța păstorească. De sigur că vor fi încă multe și interesante de culeș, dacă cercetări minuțioase, mai conștiente de scopul urmărit și mai metodic făcute vor veni să înlocuească „epoca de culegere cu grămada, fără sistem, fără orientare, fără pregătire științifică“¹. Pînă atunci însă ne vom mulțumi cu studierea interesantului din mormanul de material folkloric cules pînă astăzi.

Și acum, drept încheiere pentru folklorul lunei april, voi aminti aci datina de a se înșela unul pe altul în ziua întii a lunei. Poporul român o cunoaște și o practică începînd cu zorii zilei. Ea există și în Occident. Astfel în Franța (Haute-Bretagne):

Le 1-er avril il est d'usage d'attraper les gens et, quand la farce a réussi, on crie à la dupe: „Poisson d'avril, poisson d'avril!“².

Asemenea în Hautes-Vosges³, etc.

Privitor la originea acestui obicei, care e așa de răspîndit, nu s'a putut stabili ceva satisfăcător⁴.

1. Ov. Densusianu, *Folklorul — cum trebuie înțeles*.

2. *Les littératures populaires*, XXII, 184.

3. *Ibidem*, XXIX, 109.

4. *Levue des trad. pop.*, 1892, 193-199 și 309.

M A I

Indiferent de etimologia lui *mai* — dacă vine din MAJORES cum spune Ovidiu, sau din MAJA cum spune Varro¹ —, în această lună nu găsim aproape de loc sărbători sau alte elemente folclorice mai interesante. Ceea ce am putea releva aci e superstiția privitoare la căsătorie în funcție de luna mai.

Arominii cred că nu e bine ca să se facă nunta în luna lui mai. Asemenea și Daco-Romîinii. Am avut ocazia să o constat chiar în București la o doamnă cultă care nu vrea să-și mărite fiică-sa în mai, sub motiv că, nunțile din această lună sînt însoțite de nenorociri, fie că moare bărbatul, fie soția, etc.

În Franța, la Paris :

Dans les classes élevées même existe la repugnance pour le mariage en mai².

Tot în Franța, în sec. XVII :

Si comme le peuple dit vray,
La mauvaise s'épouse en may³.

1. Cf. și A. Walde, *Latin. etym. Wört.*, 1910 (*Maia*)

2. *Revue des trad. pop.*, 1887, 195.

3. *Mélusine*, VII, 106.

Asemenea și în cantonul de Vaud, în Picardia, în Alpii Maritimi ¹.

În Berry, ca și în Haute-Bretagne :

Nos paysans évitent de se marier dans le mois de mai, parce qu'ils sont persuadés que les enfants conçus en cette saison viennent au monde badauds ou lourdauds (imbéciles ou idiots) ².

În Poitou :

Se marier en mai porte malheur ³.

În sudul Belgiei :

Pour la célébration d'un mariage, certains mois sont considérés comme néfastes : mai à Liège, avril à Herve ⁴.

În Sicilia :

La spusa majulina
Non si godi la curtina ⁵.

Această credință o găsim identică și la Romani. Iată ce ne spune poetul Ovid :

Această epocă e nefavorabilă căsătoriilor, atît pentru văduve, cît și pentru fecioare ; cine se căsătorește în mai nu trăește mult. De aci și dictonul, dacă te interesează, că poporul zice că în mai se mărită numai femeile rele ⁶.

1 . *Ibid.*, 1889, 265 ; 1895, 225 ; 1864, 116.

2. *Les littératures populaires*, t. XLIV, vol. II, 44—5 ; *ibid.*, XXII, 112.

3. Pineau, *Le folklore du Poitou*, 35.

4. E. Monseur, *Le folklore wallon*, 35.

5. *Biblioteca delle trad. pop. sicil.*, XV, 48.

6. Nec viduae taedis eadem, nec virginis apta
Tempora : quae nupsit non diuturna fuit.
Hac quoque de causa, si te proverbia tangunt,
Mense malas maio nubere vulgus ait.

Fasti, V.

E o credință care dăinuiește în întreaga Romanie și căreia i se dă o deosebită atenție. Nu ne-am putea pronunța însă dacă această superstiție a popoarelor romanice își are obârșia în aceeași superstiție a Romanilor, întru cât ea există bunăoară în Irlanda, Anglia, Germania, etc, pînă și la Evrei¹.

Trecind cu vederea peste diferite elemente folklorice aparținind lunei mai², vom releva aci că nici una din numirile culte ale celor douăsprezece luni de zile nu reproduce foneticeste în limba romină direct forma respectivă latină, afară de numele *mai*; toate celelalte numiri sînt savante, întru cit poporul romin, în cele mai multe regiuni, a numit lunile după caracteristicile fiecăreia, exceptînd cîteva pe care le găsim și în calendarul latin, ca : *făurar, mărțișor, prier, agust*. Astfel la Moți avem următoarele numiri ale lunilor : „Cărintar, Făurar, Mărțișor, Prier, Florar, Ciresar, Cuptor, Agust, Răpciuni, Brumărel, Brumar, Indrea“³.

La Aromini, de amintit că numai *marțul* (mart) și *mailu* (mai) reproduce direct numele latine ale acestor două luni :

MARTIUS și MAIUS⁴.

1. *Mélusine*, VII. 105-111; VIII, 93-4; IX, 94.

2. Gennaro Finamore, *Credenze, usi e costumi abruzzesi*, 135-141; *Lumina*, IV, 5, 135-6, etc.

3. Frîncu și Candrea, *l. c.*, 120.

4. Cf. și Candrea-Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbei romine (mai. marț)*

IUNIE

În capitolul lunii februar am studiat, pe lângă altele, și *Zilele nebunilor*, pe care le-am pus în legătură și cu *Fornacaliile*. Pe acestea însă Romanii le serbau atât în luna lui februar cât și în iunie. Rămîne dar să urmărim sărbătorile din această lună.

Înainte de a trece la partea folklorică a acestei luni, de relevat și aci etimologia pe care poetul Ovid o dă lui iunie:

lunie e luna tinerilor ; cea anterioară lui e luna bătrînilor¹.

Varro, avînd în vedere caracterul sărbătorilor din această lună, îi dă o altă etimologie :

lunie vine mai de grabă de la Junona decît de la „juniores”, pentru că această lună e mai mult rezervată sărbătoririi Junonei².

Ca sărbători, cea mai interesantă și aproape unica moștenită de popoarele romanice este *Quinquatrus minores* sau *minusculae*, care se serba la 13 ale lunii. Înaintea acestora cădeau *Fornacaliile*.

Foarte semnificativă este sărbătorirea ei la Aromini și me-

1. Junius est juvenum, qui fuit ante, senum.

Fasti, VI, 83.

2. Junium a Junone potius quam a junioribus, quod illo mense maxime a Junoni honoris habeantur.

Fragmenta, 220—221.

rită toată atențiunea, intru cit ea se va alătura la *Zilele ne-bunilor* de la Bănățeni, completindu-se una pe alta.

Ca unul care am serbat-o participind ca *arap*, voi descrie pe scurt felul în care se sărbătorește De amintit însă de la început că această sărbătoare este rezervată aproape exclusiv femeilor și se numește *T'așian'iu* (24 iunie), — formă derivată din *Tr'așia-n'iu* (< prep. *tră* + ἄστος + ἰωζυγης + ὕσος).

În seara de 23 iunie toate nevestele măritate de curînd, precum și toate fetele din sat, formează grupuri separate pentru sărbătorirea lui *T'așian'iu* (*Sînziene*); aceste grupuri sînt conduse de cite o nevăstă mai în vîrstă care trebuie să fie o bună *cîntătoare* și să caute ca fetele și nevestele să nu fie tachinate de băeți. Fiecare grup ia cite un *ghium* (vas mare de aramă), — dacă e mai numeros, poate lua și două ghiumuri —, il împodobește cit mai frumos cu felurite flori și plante mirositoare, punind în el fiecare persoană cite un inel sau o brățară în care s'a trecut un buchet de flori. Se alege apoi cea mai nouă și frumoasă fată care să ducă pe cap ghiumul plin cu apă¹. În urmă, pornesc pe ulițe în grup, cîntînd și ducîndu-se la mai multe *șopute* (cișmele, izvoare) din sat. De aci apoi se întorc de unde au plecat și joacă hora pînă tirziu în jurul ghiumului. La despărțire ghiumul îl ascund în pămînt sau în pivnițe, ca să nu-l fure băeții.

A doua zi se string iarăși la casa unde au lasat ghiumul și fiecare își ia obiectul cu buchetul de flori pe care l-a pus în ghium : speranța pentru viitorul său va fi mai vie sau mai tristă, după cum vor fi și florile buchetului mai inviorate sau mai ofilite. Apoi, în spre seară, încep iar hora. Însă, „cînd se face împărțirea găleței (ghiumului), se pune jos cea mai mare cunună, făcută anume din flori de

1. În unele comune e obiceiul ca această fată să fie făcută mireasă. — Cfr. și A. J. B. Wace and M. S. Thompson, *The Nomads of the Balkans*, 130; cfr. și *Lumina*, IV, 6, p. 169-171.

T'aŷian'iu Prin aceasta cununa trec femeile ce nu au copii ca să dobîndească moştenitori“ .

În Pînd, în seara de 23 iunie, ca un ecou poate al sîrbătoarei femeilor, se practică din partea bărbaţilor un obicei care a fost lăsat în părăsire în anii din urmă. Anume : „toţi bărbaţii adunaţi în *misuhori* (piaţă) fac pe unul mai glumeţ mireasă şi, după ce îl pun călare pe un măgar, străbat satul în lung şi în lat, cîntînd şi împuşcînd în vînt, de ai crede că nu e petrecere, ci luptă. Apoi trecînd pe la cele trei fîntini, unde pun pe mireasă să se închine (*să si ncl'ină*), după cum este obiceiul, se string iarăşi în *misuhori* şi aci, jucînd şi cîntînd la lumina zădei, petrec aşa pînă dimineaţa, pe cînd femeile sîrşesc obiceiul cam pe la miezul nopţii“².

Ceea ce ne interesează însă mai mult la această sîrbătoare este *fiţeara arachilor* (facerea arapilor, negrilor). Cum pornesc femeile în grup pe la fîntini, imediat întreaga comună se umple ca prin minune de cete mici de *arachi*. Mai toţi băieţii între 10 şi 18 sau 20 de ani din sat îşi îmbracă pe dos haina lor mai veche şi mai ruptă — de obicei e anteriorul a cărui căptuşeală e făcută din pînză albă—, sau chiar şi rochiile femeieşti tot pe dos, şi astfel travestiţi, mai toţi în alb, se înarmează cu bice sau săbii făcute din lemn, etc După aceea se duc la cuptoarele satului şi cu funinginea de la gurile acestora dau pe obraz, făcîndu-şi mustăţi, barbă. În felul acesta mascaţi, în cîrduri şi sub conducerea unui şef, ei se ţin după grupurile de femei şi fete, şicanîndu le în continuu, prinzîndu-le de *costfe* (coade), sau încercînd să smulgă flori de la ghiur, etc În momentele acestea nu rare ori se văd şi mici încăerări între femei şi băieţi.

Aceasta durează pînă la sîrşitul petrecerei.

Iată deci cum la acest obicei de sîrbătorire al Aromîni-

2. D. Cosmulei, *Datine, credinţe şi superstiţii aromîneşti*, 42.

1. Per. Papahagi, *Din literatura poporană a Aromînilor*, 747.

lor se poate alătura același obicei al Francezilor pe care l-am reprodus la folklorul luni februar (pag. 48), și cum amindouă laolaltă au ceva asemănător și cu *Aruguciarii* din ianuar (pag. 37-8.).

În județul Rimnicu-Vilcea, în muntele Neteda și împrejurimi, *Sînzienele* sînt sărbătorite în felul următor :

În ajunul lui 24 iunie toate fetele și nevestele tinere se duc la izvor unde, din florile culese, fac cununii pe care le pun pe gitul acelei oi care le iese cea dintii înaintea lor. Tot din flori mai fac și un mătauz, frumos împodobit, pe care îl așează pe cei doi pari care formează a doua ușe de la strungă pe unde ies oile la muls ; toate oile trec pe sub acest mătauz. În urmă același grup de fete ia matăuzul și se duce iar la izvor, unde îl ascund printre bolovani sau ierburi, pitulindu-l cit mai bine pentru ca să nu-l găsească ciobanii. Dacă se întâmplă ca aceștia să-l găsească, atunci umplu gălețile cu apă ca să ude tot grupul de fete și neveste ; contrar, ei rămîn cu *căiala* și sînt stropiți cu apă de către fete sau neveste. A doua zi încep hora ¹.

În Franța, cu ocazia sărbătoarei de la *Saint-Jean*, printre altele, era obiceiul ca un bărbat să se îmbrace în haine femeiești, era pus apoi călare pe un măgar cu fața în spre coadă și plimbat prin mijlocul satului. Dar această datină era considerată mai mult ca o pedeapsă, după cum se poate constata din următorul citat :

Au XIII-e siècle la loi condamnait en effet le mari qui se laissait battre par sa femme à monter sur un âne dont il tenait la queue en place de bride et à être ainsi promené par la ville pour servir d'exemple a ses congénères... A Lyon la chevauchée de l'âne avait un grand éclat ².

Totuși, că și Francezii cunoșteau oarecum în legătură cu

1. Comunicat de Maria lui Gheorghe Ștefănoiu, băciță ungureancă de la stîna din Lespezi, în august 1916.

2. C. M. Guéchet, l. c. 44 ; cf. și *Revue des trad. pop.*, 1908, 204

această sărbătoare o datină asemănătoare celei arominești din seara de 23 iunie privitor la plimbarea călare pe măgar (pag. 95). aceasta reiese din rindurile ce urmează :

Le chant de la prose de l'âne, dit Millin (*Monuments inédits*), était une des princip les cérémonies de la fête des fous. L'église de Sens était une de celles où cette solennité se faisait avec le plus d'appareil ¹.

După cum vom vedea și mai jos, *Fornacalia* s'au confundat cu *Stultorum Feriae*, așa că rolul *asinului*, aparținând exclusiv *Fornacaliilor*, a putut trece la *Stultorum Feriae*,—cum constatăm în obiceiul francez reprodus mai sus.

Revenind acum la *T'aqian'iu*, va trebui să relevăm că felul sărbătoririi, așa cum l-am văzut la Aromini : cu flori și plante mirositoare, cu mersul la fintini, cu preziceri, cu cîn-tece, etc., exista și în Franța înainte vreme. Astfel, într'un vechi text francez, sînt date următoarele amănunte :

Certaines femmes que l'évêque qualifie (probablement par mé-taphore) de *meretriculae*, qui abandonnent les offices divins, parcourent pendant la nuit les rues, les places, les champs, se mentrent près des fontaines, forment des rondes, chantent, tirent des sorts et prédisent l'avenir. „Leur superstition arrive à ce degré de folie qu'elles osent baptiser des herbes ou des feuillages, nommer à ce propos des compères ou des commères avec une vénération religieuse” ².

Exceptînd *fiștea* *arachilor* de la Aromini, rămînem în-tr'adevăr mirați de perfecta asemănare, pînă și în amă-nunte, a lui *T'aqian'iu* și a lui *Saint Jean*. Faptul acesta ne face să căutăm originea acestei sărbători în calendarul sărbătorilor romane.

Dar, înainte de a urmări mai departe această sărbătoare, să ne oprim un moment asupra unor detalii în legătură cu florile și plantele mirositoare ale Sîn-Zienelor.

1. C. M. Guéchet, *ibidem.*, 47 : cfr. și *Revue des trad. pop.*, 1893, 172 și 301 : Trotter le mari sur l'âne au mois de mai (în Franche-Comté).
2. *Revue des trad. pop.*, 1910, 464.

Nu numai la Aromîni¹ și la Francezi (v. pag. 78-9), au întrebuințarea pe care am văzut-o ; rolul lor — și nu e nimic că e îndreptat în alte direcții — apare în Italia, ca și în peninsula iberică. Astfel, în țara Bascilor din Spania, în provincia Biscaya, e următorul obicei :

Le 23 juin, au soir, veille de la fête de la Saint-Jean, une bande d'enfants, munis de quelques paquets d'herbes sèches, se réunit sur la grande place et part de là pour aller faire les feux de la Saint-Jean.—On place au milieu du champ quelques poignées d'herbes; on y met le feu et la bande joyeuse les regarde brûler en chantant.— Les herbes sont des plantes aromatiques : *romerua* (le romarin), *is-pijana* (la sauge), *ereuntza* (le laurier), etc. 2.

In Italia :

Una pia usanza, non priva d'interesse, è la raccolta del *puleu* o *puleggio* (*mentha pulegium*) nel giorno preciso di S. Giovanni. Questa pianta odorosa conservasi per ben sei mesi all'ombra ; la notte di Natale si mette nel presepe davanti il Bambino, e a mezzanotte in punto rinverde e rifiorisce. Se ciò non avviene, vuol dire che o non fu raccolto in quel giorno, o non fu raccolto con vera fede. *Sancta simplicitas!* 3.

Dacă ar fi să facem reflexii asupra naturii atîtor credințe naive ale poporului, ca și asupra procesului psihologic din care nasc ele, cu drept cuvînt am exclama și noi alături de Giuseppe Pitrè : *Sancta simplicitas!*

Dar, să ne reîntoarcem la sărbătoarea noastră și să urmărim contopirea produsă între sărbătorile din calendarul lunilor iunie și februar.

Ovid ne spune că pe la începutul lunii cădeau *Fornacaliile*. Poetul ne mai spune că această sărbătoare era dedicată zeiței Fornax, prin. urmare și brutarilor, și se serba la 7 iunie :

1. Pentru Daco-Romîni, cfr. Gh. F. Cîușanu, *Superstițiile poporului român*, 30 și urm.

2. *Melusine*, I, 335-6.

3. *Biblioteca delle trad. pop. sicil.*, XII, 309.

Iată și măgărițele purtind impletiri de pîne atirnite la git. Pietrele de moară aspre sint acoperite cu cununi de flori.. De aci și obiceiul ca brutarii, ca și măgărița care invirtește piatra de la moară, să sărbătorească focul și zeița focurilor 1.

La 13 iunie Romanii serbau *Quinquatrus minusculae* și erau dedicate zeiței Minerva— ceea ce ar putea explica, cel puțin în parte, caracterul femeiesc al sărbătoarei de la 24 iunie de la Aromîni și Francezi.

Ovid' întreabă pe zeița Minerva :

Pentru ce cîntătorul din fluer se plimbă rătăcind prin întregul oraș ? Ce înseamnă acele rochii lungi și de ce oamenii se maschează ? 2.

Din aceste două versuri ale lui Ovid se desprind patru elemente, considerînd laolaltă atît *Fornacaliile* cît și *Quinquatrus*, întru cît cred că avem a face aci cu o fuzionare a acestor două sărbători. Acestea sint: 1. măgărița; 2. fluerul; 3. rochiile; 4. măștile. Pentru confirmarea lor nu voi recurge și la alți scriitori romani, cum ar fi Varro, Censorinus, etc.; voi reproduce însă un pasaj din Plutarch, ca să se vadă și mai precis că prin *Stola* Ovid înțelege o rochie femeiască. Iată cum se întreabă scriitorul grec :

De ce la idele lui iunie le e permis cîntătorilor din fluer să facăocolul orașului, purtînd haine femeiești ? 3.

1. Ecce, coronatis panis dependet asellis,
Ej velant scabras florida sarta molas.

Inde focum servat pistor, dominamque focorum,
Et quae pumiceas versat asella molas.

Fasti, VI, 311-317.

2. Cur vagus incedit tota tibicen in urbe ?
Quid sibi personae, quid stola longa volunt ?

Ibid., 653-4.

³. Δία τὴ ταῖς Ἰανουαρίαις [cit. Ἰουνίαις - nota lui Marquardt] εἰδοῖς περσεύονα: δέδωται τοῖς ἀσκληταῖς τῆν πόλιν ἐσθίτας γυναικείας φοροῦντας ?

L. c., -L. 5.

Plutarch precizează deci că anume persoane, care cîntau din fluer, îmbrăcau rochii femeiești. Informațiunea aceasta, ca și celelalte reproduse, e prețioasă, pentru că oricît de forțată s'ar părea explicația pe care mă voi încerca să o dau, ea nu face altceva decît să confirme concluzia la care voi ajunge. Și prima dificultate care va trebui înlăturată mai departe va fi data sărbătorilor.

Am văzut la capitolul lunii februar că *Stultorum festa* de la Romani se mai numia și *Fornacalia* și am admis o contopire a acestora cu *Lupercaliile*. Oricine poate întrevădea acum o cît de mică asemănare măcar între obiceiurile practicate la sus numitele sărbători și între cele de la *Quinquatrus*. Pe lângă aceasta mai constatăm și o coincidență sau, mai bine zis, o repetare a *Fornacaliilor* din februar în iunie, ceea ce va fi adus cu sine și acea permutare a obiceiurilor din iunie în februar și, întru citva, invers.

În adevăr. Am văzut că la Bănățeni, în *Zilele nebunilor*, cîțiva comediași se îmbracă în haine zdrențoase femeiești și cutreieră străzile satului, cîntînd din fluer pînă noaptea tîrziu. Iată deci cum *tibicines romani*, ca și informațiunea lui Plutarch, „purtînd haine femeiești“, le găsim la Romîni Bănățeni. Cît privește mascarea cu funingine de la Aromîni, ea confirmă moștenirea romană a măștilor despre care ne vorbește Ovid, iar obiceiul de a pune pe un bărbat, travestit în femeie, călare pe un măgar nu poate fi decît latin, amintind prin aceasta *asella* poetului și dovedindu-ne contopirea, poate în epoca post-romană, a *Fornacaliilor* cu *Quinquatrus*.

În acest mod cred că se poate fixa originea lui *T'arĭan'iu*, lămurindu-se în același timp și perturbarea, ca dată, adusă de identitatea pe de o parte dintre *Fornacaliile* din februar cu cele din iunie și de mica asemănare, pe de alta dintre *Lupercaliile* contopite cu *Stultorum ferie* și *Quinquatrus*. Ce anume însă va fi favorizat aceste schimbări de dată, aceasta e o problemă care privește atît pe folklorist cît și pe istoric, căci ele ar putea fi puse în directă legătură cu origi-

nea regională a coloniștilor romani care au colonizat provinciile în care s'a păstrat acest fel de sărbători.

Cînd am studiat folklorul luni april, am relevat că multe datini în legătură cu „lustratio per ignem” și-au schimbat data practicării lor, la popoarele agricole fiind atrase de cea mai importantă sărbătoare a lor, care cade în solstițiul de vară. Voi reproduce mai jos și cîteva citate din care să se poată vedea acest lucru.

La Valahii din Moravia :

În ajunul Sf. Ioan (24 iunie) este obiceiul să se facă foc pe înălțimile dealurilor ¹.

În Haute-Bretagne :

La Saint Jean est célébrée par des feux de joie, qu'on appelle *rieux* ou *raviers* ².

Sau :

La veille de la Saint-Jean on étend sous les animaux de la fougère mouillée que l'on allume : cela les préserve des maladies ³.

În Touraine :

Autour du feu jeunes gens et jeunes filles dansent en une ronde bruyante. Puis, quand la flamme est un peu tombée, on saute à qui mieux mieux par dessus le brasier à fin de se prémunir de la fièvre durant tout le courant de l'année ⁴.

Sau :

On fait trois fois le tour du brasier au moment où il est le plus ardent : on est sûr ainsi de n'avoir pas de furoncles pendant toute l'année ⁵.

1. T. Burada, *O călătorie la Romîni din Moravia*, 30.

2. *Les littératures populaires*, XXII, 192.

3. *Revue des trad. pop.*, 1904, 478.

4. *Ibidem*, 1904, 478.

5. *Ibidem*, 1904, 477.

In fine, în Berry :

A la Saint-Jean on fait des feux le soir dans les chemins avoisinant la ferme. Autour, filles et garçons dansent des rondes sur place Puis ils sautent par dessus le feu pour se fumer, ce qui a, paraît-il, la vertu de préserver des maladies.—Dans le même but de préservation on fait passer les troupeaux (aumailles et bêtes à laine) par dessus ce feu, ou mieux cet amas d'herbe fumant ¹.

Fără a ne mai opri și la alte citate, cred că din cele relatate mai sus reiese clar că, atît în iunie cît și în april, avem a face cu aceeași *lustratio* a Romanilor practică în ziua Paliliilor.

Dar această schimbare de dată e încă o dovadă că permutări și contopiri de sărbători s'au putut petrece în folklorul latin ca și în cel romanic. Nu poate exista deci nici umbră de îndoială că între *Carnaval* sau *Zilele nebunilor* din februar și între *Sîn-Zienele* din iunie, a survenit acea împletire de elemente folklorice aparținînd pe de o parte *Lupercaliilor* și *Stultorum ferioe*-lor, iar pe de altă *Fornacaliilor* și *Quinquatus minores*. Iar dacă ar fi să supunem unei amănunțite analize măcar elementele caracteristice ale acestor sărbători, am putea observa bunăoară o asemănare între acestea și sărbătoarea *Aruguciarilor* de la Aromini. Dar, ca și față de atîtea alte detalii, trecem cu vederea și peste acestea.

Ca încheiere pentru această lună amintesc numai de sărbătoarea *Argei*-lor de la Romani, care pare a fi continuată la Romini în sărbătoarea *Caloianul* ². Elemente sigure însă pentru dovedirea acestei origini lipsesc, cu toate că Laisnel de la Salle, în culegerile sale folklorice din Berry, pune acest obicei care există și la Spanioli în legătură cu *Argei*-i.

1. *Revue des trad. pop.*, 1886, 171.

2. I. A. Candrea, *Caloianul* (în *Adevărul lit. și art.* din 8 april 1923.)

latini, trimițându-ne în același timp și la ceva de origine gallică¹.

*

Cu cartea VI-a, consacrată luni iunie, se încheie și Fastele lui Ovidiu. Faptul că poetul latin s'a oprit aci constituie, evident, o lacună simțitoare în folclorul calendaristic roman, — ceea ce, pe de altă parte, îngreunează mult urmărirea mai departe a folclorului celorlalte luni, mai ales că în trăsături generale, aceste luni sint relativ sărace din acest punct de vedere. La rigoare s'ar putea completa — ceea ce de altfel s'a și făcut în parte — prin informațiunile pe care le găsim la ceilalți scriitori romani, informațiuni de cele mai multe ori incidental amintite; dar amănuntele atât de interesante pe care ni le-ar fi putut da Ovidiu nu le găsim nicăiri. Pentru acest motiv voi trece la o altă categorie de cercetări folklorice, și anume la crêdințe, superstiții, etc.

1. *Les littératures populaires*, XL, 66 și urm. ; cfr. și *Revue des trad pop.*, 1894, 304.

PARTEA III

CREDINȚE, SUPERSTIȚII ȘI DATINI

DESCÂNTECE, VRĂJI, FĂRMECE
ȘI RUGĂCIUNI

CREDINȚE, SUPERSTIȚII ȘI DATINI

Urmînd cu atenție cele expuse pînă aci, am putut vedea că din ele reies, printre altele, următoarele constatări :

1. Folklorul în genere e studiul care ne face cunoscut într'o măsură oarecare sufletul și mentalitatea unui popor în epoca sau epocile în care îl urmărim, ca și o întregă varietate din complexul vieții sale în decursul vremurilor. Tradiții ca *Tri ghiorna di lupicurar* (pag 60-61) sînt pentru folklorist dovezi sigure că Sicilienii care o practică nu sînt un neam de metalurgiști sau mineri bunăoară, ori de marinari ; din contră, aceasta ne dovedește că tradiția n'a putut lua ființă decît în mijlocul unei vieți păstorești. Și chiar dacă astăzi acei „montanari siciliani” ar avea o altă ocupație decît păstoritul, totuși tradiția ne duce spre un trecut al lor care nu poate fi decît păstoresc, ea devenind în cazul acesta o trăsură de unire sau o punte de trecere între trecut și prezent. Iar dacă ar fi să reflectăm asupra sufletului pe care îl închid asemenea tradiții, cu drept cuvînt am putea spune că „il n'y a rien dans l'histoire des hommes qui soit plus touchant que ces traditions des chaudières qui rapprochent les âges et lient le présent aux siècles passés”¹ — adevăr care nu trebuie trecut cu vederea, cu atît mai mult să ne lase indiferenți. Căci, „au lieu de sourire dédaigneusement des légendes, il est souvent bon de les soulever comme la pierre du tombeau qui en-

¹ Chorrier, *Histoire du Dauphiné* — apud *Revue des trad. pop.*, 1891, 113.

fermait l'âme du licencié espagnol : on a la chance de découvrir ainsi quelque trésor" ¹.

2. Dacă pentru o anumită parte măcar din toate elementele folclorice relevate pînă aci s'a putut fixa mai mult sau mai puțin originea, aceasta se datorește faptului că obiceiurile sau datinile, independente sau în funcție de sărbători, au o viață mai conservatoare și mai stabilă, întru cît ele sînt un fel de tradiții fixate în timp și ferite de acțiunea sau influența modificatoare și creatoare a tendințelor sufletului omenesc încult în raport cu natura. Din acest punct de vedere, oricare ar fi încercările noastre de urmărire și control căroră vrem să le supunem, elementele pe care le vom releva în această parte a studiului nostru — mai ales credințele și superstițiile — prezintă atîta elasticitate și fluiditate, în cît se sustrag cu ușurință și pe nesimțite de la concluziile noastre cînd e vorba să le statornicim originea ; căci, a îngădi o superstiție de pildă, supunînd-o aceluiași mijloace de investigațiuni sau onora paralele cu acelea pe care le aplicăm la studiul unui cuvînt, însemnează a-i tăgădui în cele mai multe cazuri universalitatea ei în timp și spațiu. Înșă, chiar dacă acest fel de elemente folclorice prezintă această latură, totuși, ele nu trebuiesc urmărite cu mai puțină rîvnă, pentru că — în legătură cu cele spuse la pîncutul 1 — și ele contribuie cel puțin într'o măsură tot atît de pronunțată la cunoașterea psihicului poporan.

În privința aceasta, din nenumăratele exemple pe care ni le oferă literatura folclorică, unul singur va fi edificator.

Dacă ne-am raporta la folklorul poporului român, și anume la așa numitele „leacuri băbești“, vom putea constata cu prisosință puternicul rol pe care îl joacă superstiția în exercitarea acestei medicini populare, ca și în efectele ei ² ;

1. *Revue des trad. pop.*, 1891, 437.

2. Voi relata mai detaliat această latură în studiul meu *Graiul și Folklorul Maramureșului*.

ne vom convinge bunăoară că, față de un medic, țăranul preferă din toată convingerea lui pe vrăjitoarea sau descântătoarea satului său, oricare ar fi sacrificiile ce aceasta i le-ar recomanda ¹. În fața unei astfel de stări de lucruri, în sufletul nostru s'a și formulat părerea despre acest țăran : caracterizarea lui de om „incult, cu suflet primitiv, etc.“ e o concluzie firească.

De vreme ce din acest fel de superstiții am putut caracteriza într'o măsură sufletul și mentalitatea țăranului român, evident că aceeași caracterizare o vom aplica în cazuri identice și țăranului german, ca și celui italian, etc. Așa că nici țăranul francez de exemplu nu se va putea sustrage aceleeași caracterizări, cu alte cuvinte sufletul ca și mentalitatea țăranului francez vor suferi aceeași apreciere, de vreme ce și în vieța lui constatăm cazuri de felul celui ce urmează :

Dans le département de Seine-et-Oise, à douze lieues de Paris, existait, il y a encore quelques années [1876], une coutume au moins singulière : on portait un enfant atteint de hernie sous un chêne et des femmes, qui vivaient sans doute de ce petit métier, dansaient autour de ce chêne en marmottant des oraisons tirées d'un rituel inconnu, et cela jusqu'à la guérison de la hernie, ou plutôt jusqu'à la mort du patient ².

Iată deci cum a-tot-puternicia superstiției, ca să zic așa, apare și în vieța unuia dintre cele mai civilizate popoare, ilustrându-se și prin acest exemplu afirmațiunea lui Quintus Curtius că „nimic nu stăpânește mulțimea (sau poporul) mai eficace decît superstiția“ ³. Și, dacă chiar în timpurile noastre ea exercitează o atare influență, ușor ne putem închi-

1. Vezi în privința aceasta Dr. Petre A. Gâdescu, *Descântătorii, dracii sau vrăjitorii*, 1912.

2. Dr. E. Bessières, *Préjugés populaires sur les maladies de l'enfance*, 1876, (apud *Méhusine*, I, 31)

3. *Nulla res efficacius multitudinem regit quam superstitio.*

pui ce rol va fi jucat în evul-mediu bunăoară, cînd autoritățile civile, ca și bisericile, se ridicau în contra unor asemenea erezii cu cea mai mare furie, decretînd în toată asprimea canoane, legi sau verdicte speciale pentru pedepsi-rea cea mai grozavă—chiar pedeapsă cu moartea—a vrăjitorilor sau vrăjitoarelor, etc¹. Așa fiind, ușor iarăși ne putem face o idee de dominațiunea pe care o exercitau astfel de credințe sau superstiții în țara thessalică de pildă, după cum pe de altă parte sînt explicabile pentru vremurile antichității aserțiuni ca acelea pe care le găsim în Vergilius de exemplu :

Carmina vel possunt deducere lunam ²,

Sau în Horatius :

Quae sidera excantata voce Thessala 45
Lunamque caelo deripit ³. 46

Acestea fiind zise, să trecem acum la noua categorie de elemente folklorice, anume la credințe, superstiții și datini.

Deși literatura folklorică e foarte bogată în acest fel de elemente, totuși m'am mărginit la o mică parte din ele, alegînd cîteva dintre cele cu un caracter mai frapant și mai întins practicate. Asupra originii lor se va vedea chiar citindu-le că nu toate își au obîrșia în folklorul latin, ci unele vor fi fost de origine preistorică și transmise apoi la diferite popoare, din generații în generații, prin tradiție. Așa s'ar explica identitatea dintre unele credințe romanice și cele ale unui trib din Rusia de pildă, anume ale Votiacilor.

1. Cfr. *Méhusine*, XI, 11 și urm.; *Revue des trad. pop.*, 1900, 475, etc.

2. Formulele magice pot coborî și luna,

Bucolica, VII, v. 69.

3. [Folia Ariminum] care, prin vrăjile sale thessaliene, zmulge din cer stelele și luna.

Epode, V.

Le vom înșira în ordine alfabetică, avînd în vedere obiectul despre care e vorba.

Calul.—Aromîinii, ca și Romîinii nord-danubieni, probabil și alte neamuri, întrevăd ceva simbolic în anumite atitudini sufletești ale unui cal arătate în anumite împrejurări; cînd calul sforăind din nări, nu mai vrea să meargă înainte într'un loc, atunci călărețul crede că i se pregătește vre-o nenorocire și se întoarce îndărăt.

Ceva analog e și la Pliniu :

Cavalerii observă cu băgare de seamă minunatul instinct al cailor care încearcă cu însuși corpul și silințele lor piedecetele celor care li indeamnă ¹.

Cînele.—La toți Romîinii e superstiția următoare : cînd un cîne urlă prelung, mai ales în timpul nopței și sub strășina vre-unei case, ținînd botul în sus, e semn că o nenorocire, o moarte, se va întîmpla în jurul acelei case.

La Walloni :

Le chien qui hurle pendant la nuit annonce une mort prochaine².

La fel și în Loire inférieure ³.

În Hautes-Vosges :

Le chien qui hurle la nuit autour d'une habitation annonce que la mort y entrera bientôt ⁴.

În Corsica, idem ⁵.

A ne gîndi la o origine romană a acestei superstiții e o imposibilitate, căci imaginația unui om din popor, la țară

1. *Ingenia equorum inenarrabilia jaculantes obsequio experiuntur, difficiles conatus corpore ipso nixuque invitantium.*

Nat. Hist., VIII, 65.

2. *Monseur, l. c.*, 12.

3. *Revue des trad. pop.*, 1901, 25.

4. L.-Sauvé, *Le folklore des Hautes-Vosges*, 302.

5. *Revue des trad. pop.*, 1894, 466.

fiind, e predispusă spre așa ceva cînd, sub impresia înfiorătoare ce i-o produce în tăria nopții acel urlet prelung și repetat în mod lugubru, fără să vrea gîndul îi alunecă spre ceva trist care are să se petreacă, în curînd în sînul familiei cărei aparține acel cîne. De altfel e posibil ca ea să existe la toate popoarele, așa cum o găsim și în Rusia, la Votiaci :

Si un chien hurle, il y aura un décès dans le voisinage ¹.

Calul și cinele : două animale ale căror presimțiri sau prevestiri poporul le interpretează dîndu-le în anumite împrejurări o importanță deosebită. Pentru aceasta, dat fiind mai ales experiența îndelungată pe care se bazează omul din popor, cred că nu e lipsită de interes digresiunea pe care o voi face mai jos în legătură cu aceste atitudini.

Poate mulți, dacă nu toți, din cititorii frumoasei și neîntrecutei balade *Miorița* din literatura poporului român vor fi fost frapați de caracterul duios al lugubreii prevestiri concretizată atît de plastic în versurile :

Dar cea Mioriță
Cu lîna plăviță,
De trei zile 'ncoace
Gura nu-i mai tace,
Iarba nu-i mai place.

De sigur că multora, dacă nu tuturor, li se va fi părut precizarea *Mioriței* față de stăpînul ei — în caz cînd gîndul lor se vor fi oprit un moment asupra posibilității existenței reale a ei — că face parte din domeniul unei lumi închipuite și că, între acest fel de prevestiri și traducerea în fapt a celor prezise ar putea fi cel mult o coincidență în-timplătoare, și nici de cum o înștiințare, un avertisment — fie el chiar vag de tot.

Nu mă voi pronunța cum trebuesc interpretate asemenea

1. *Ibidem*, 1898, 255.

fenomene, ci voi prezenta cîteva povestiri, pe cît posibil similare, pentru ca din ele să reiasă indirect existența vreunei legături între lumea mistică și cea reală, sau netemeinicia unei asemenea existențe.

În sufletul unui călător care, străbătînd un ținut înfricoșător, aude croncănitul prelung și jalnic al unui corb în tăcerea fioroasă a regiunii, se petrece ceva neobișnuit: se așteaptă la o nenorocire. În astfel de împrejurări călătorul se lasă condus de minunatul instinct al calului său — dacă merge călare.

Așa bunăoară la Aromîni, un unchiu al meu — pentru ca să dau cazuri autentice —, călare pe un neobosit cal alb, trebuia să străbată o pădure fioroasă pentru ca să ajungă în comună. În momentul cînd să intre în pădure, vînjosul cal alb — asemenea calului lui *Miu Copilul* — sforăe puternic din nări și, în contra tuturor pîntenilor primiți, n'a făcut nici un pas înainte: instinctul lui presimțise că ceva rău se pregătește, nu lui, ci stăpînului său care era pîndit la celalalt capăt de pădure de o ceată de haiduci. Și atunci, ocolind pădurea și apucînd pe cărări neumblate și necunoscute, albul cal iese în drumul mare cînd, simțit fiind de haiduci, atrage asupra lui o furtună de gloanțe ucigătoare rînindu-l la picior.

Dar, ca să ne întoarcem la idilicul mediu păstoresc al *Miorișei*, voi releva, printre atîtea altele, numai trei cazuri din viața Aromînilor — toate trei autentice.

Pe la 1875, un renumit haiduc aromîn, *Balașolu*, se abate într'o seară cu ceata lui pe la una din turmele de oi ale *celnicului* (proprietar de ôi) aromîn Costa Economu din comună aromănească Avdela din munții Pindului. Apropiîndu-se de turmă, căpitanul de haiduci rămîne adînc îngrijorat din cauza behăitului jalnic al unei oi sterpe: de trei zile această „stearpă“ behăia cobînd a moarte apropiată. Căpitanul, turburat de nesiguranța soartei lui pe care o punea în funcție de acest behăit, ordonă păcurarului să o înjunghie și să o pună în frigare. „Stearpa“ — care era cea mai

mîndră oaie din întreaga turmă — odată friptă, păstorul îi cercetează *plătarea* (osul omoplat) și prevestește că în curînd o întreită nenorocire se va întîmpla în sinul familiei celnicului său, Costa Economu. Intr'adevăr, n'a trecut o lună de zile și mor: soția celnicului, un fiu și o fiică.

Următoarele două cazuri petrecute în aceeași comună Avdela în vara anului 1905 sînt cu mult mai impresionante. Le voi expune în trăsături generale, — autorul acestor pagini fiind martor ocular.

Era în iulie 1905. În afara comunei, lîngă o seculară pădure de pini giganți, a avut loc o petrecere cu miei sugari puși în frigare. După sfîrșitul mesei, unul dintre participanți, care fusese ani îndelungați haiduc, studiază cu atenție *plătarea*: prevestește atunci fățiș că în curînd doi inși dintre cei prezenți „au să piară“.

Eram de 13 ani; prevestirea aceasta m'a impresionat adînc.

Ce s'a întîmplat ?

Relev ez înainte de toate că între participanții la această petrecere era și Sterie Pappa și Costache Pul'țareu — primul fiind fiul celui mai mare celnic din comuna Avdela, al lui Toli Pappa.

Cu cîteva săptămîni înainte de petrecere, la turma de oi sterpe a celnicului Toli Pappa, păcurarii acestuia constată zilnic ceva aproape cu totul neobișnuit în viața lor păstoraască: o oaie stearpă — fruntea turmei —, în fiecare dimineață, în zori de zi, și în fiecare amurg de seară cînd turma intra în *mas* ca să se culce, ea behăia în continuu și sfișietor de lugubru, întoarsă fiind în totdeauna cu fața spre răsărit; în timpul zilei nu păștea decît doar cîte un firicel de iarbă, dar în timpul nopții behăia într'una.

„Sterparii“, adînc impresionați de acest fapt, se duc într'o zi la celnicul lor și-i relatează cele constatate, zicîndu-i că de trei săptămîni de zile oaia behăie a moarte și într'una — oaia începu să behăiască din dimineața zilei de duminică 13 iunie st. v. (26 iunie st. n.) (1905). Celnicul Toli

Pappa n'a dat vre-o atenție acestui fapt. După alte două săptămîni ciobanii îi relatează același lucru, făcîndu-l atent. Celnicul le răspunde să nu se atingă de oaie.

Sosește ziua de joi, 22 iunie. În această zi se împlinise 39 zile de cînd oaia stearpă behăia neconținut și atît de lugubru, încît munți și văi, păduri și ape, cer și pămînt erau pătrunse parcă de fiorii prevestitori de moarte ai acestui behăit.

În această zi de joi ceva neobișnuit iarăși s'a văzut în curtea casei celnicului Toli Pappa. Cam pe la amiază un nor întunecos de insecte streine formase un brîu lat și des în jurul casei, învîrtind parcă dansul morței; iar cînele de casă — un negru dulău molos care era legat în lanțuri — a urlat toată ziua prelung și dureros, zmcucindu-se să rupă lanțul și săpînd adînc cu ghiarele în pămînt. Cît privește oaia stearpă, în seara acestei zile a behăit și mai mult, și mai sfîșietor, copleșită de durerea prevestirei parcă.

Ce a urmat ?

Pe atunci Pindul se găsea sub Turci, respirînd aerul celei mai patriarhale libertăți de autonomie regional aromănească. Grecia, de conivență cu Patriarhia din Constantinopol, urmăria nimicirea elementului aromănesc și anexarea acestei regiuni, trimițînd bande înarmate de antarți (comitagii).

În noaptea zilei de joi (22 iulie) spre vineri (23 iulie), o bandă de antarți de peste 80 criminali intră în sus-numita comună și, în mod danaic, ridică din casele lor pe bătrînul celnic Toli Pappa, pe Sterie Pappa și Costache Pul'îareu; în dimineața zilei de 23 iulie st. v. (5 august st. n.) toți trei sînt duși pe jos și legați chiar pe muntele unde oaia stearpă încetase de a mai behăi în această a XXXX-a dimineață și, acolo, în zorii zilei îi măcelăresc pe cîteși trei¹.

Și acum ne putem întreba: oare, cum ar trebui să fie privită împlinirea unor asemenea preziceri ?

1. Cauza ? — Pentru că nu vorbeau grecește, nu învățau grecește, nu se rugau lui Dumnezeu în limba greacă.

Intru cît răspunsul poate fi mai mult subiectiv, voi completa aceste cazuri din vieața păstorească a Aromînilor cu un altul luat de data aceasta din mediul românesc nord-danubian.

Gelip Costea, după ce se întoarce din Galați aducînd

Sare
La mioare,
Bolovani
Pe la cirlani,

constată că *Fulga Moșul*, *Fulga hoșul* i-a rupt din turmele sale mai mult decît jumătăți, și, printre oile furate a fost și

Mioara rucărea,
Dragă lui Gelip Costea.

De ce Gelip Costea va fi ținut așa mult la această „mioară rucărea“ ? — Balada ne-o spune :

Alta 'n turmă nu era
Mai isteasă decit ea :
Cnd simțea de vremuri rele
Trăgea oile 'n perdele ;
Cînd simțea de vremuri bune
Trăgea oile 'n pășune.

lată deci cîteva cazuri — și cu ele închei digresiunea — pe care ni le ofere observațiile constatate ale vieței păstorești și pe care nu știu dacă am fi îndreptățiți să le trecem pur și simplu cu vederea.

Corbul. — La Aromini, corbul e de rău augur cînd croncănește ca sugrumat și a pustiu în timpul călătoriei cuiva: semn că o nenorocire se va întîmpla călătorului¹

La Walloni :

Un corbeau qui vient voler près de la maison est signe de mort .

1. *Monseur*, l. c., 95.

In Hautes-Vosges :

La rencontre de trois corbeaux le vendredi annonce un deuil prochain dans la famille ¹.

Idem și în Alpii Maritimi ².

La Pliniu :

Numai corbii par a înțelege, în ceea ce privește auspiciile, sensul prevestirilor lor : cind oaspeții Medeei au fost uciși, toți corbii s'au dus din Pelopones și din Attica. Prevestirea lor e foarte tristă cind ei croncănesc ca și cum ar fi sugrumați ³.

Această superstiție o au și Votiicii :

Si un corbeau se perché sur la maison, c'est également signe de mort ⁴.

Cucul. — Românul crede că nu e bine ca cineva, în timpul primăverei, să audă cucul cîntînd înainte de a fi mîncat o bucățică de pîne, un fruct etc.. Contrar, *îl frînge cucul* (la Aromîni).

In Poitou :

Le coucou, la première fois qu'on l'entend chanter, quand on l'entend à jeun, il rend „houin“, il fait dormir ⁵.

In Malmédy :

Quand on entend chanter le coucou pour la première fois de l'an-

1. L. Sauvé, *l. c.*, 9.

2. *Revue des trad. pop.*, 1894, 116.

3. Corvi in auspiciis soli videntur intellectum habere significationum-suarum. Nam quum Mediae hospites occisi sunt, omnes e Peloponeso et Attica regione volaverunt. Pessima eorum significatio, quum glutiant, vocem velut strangulati.

Nat. Hist., X, 15.

4. *Revue des trad. pop.*, 1898, 255.

5. Pineau, *l. c.*, 517.

née, on regarde si l'on a de l'argent dans sa poche. Si l'on en a, on en aura toute l'année ; dans le cas contraire, il fera défaut ¹.

Pliniu ne dă iarăși ceva semnificativ :

În acest timp (primăvara), în primele 15 zile, agricultorul va trebui să termine cele ce n'a putut isprăvi înainte de echinocțiu, întru cit cunoaște batjocura rușinoasă la care se expun acei care curăță tirziu viile, batjocură care naște din imitarea cîntecului unei pasări călătoare care se numește cu c ².

Amănuntul acesta e foarte interesant, căci ne dă și originea a diferite dictoane. La Aromîni, de pildă, e următorul joc și obicei : cineva care e mai în vîrstă, un părinte, o rudă, etc. ține în mînă un măr, de exemplu, sau o bomboană și zice copiilor care sînt strînși în jurul său : acela dintre voi care va zice cel dintîi *cucu* !, va primi mărul,.. La un semn dat, toți strigă *cucu* ! Primul „cucu” rostit aduce după sine și mărul ca o recompensă. Sau : cînd mai mulți inși — de obicei copii — care sfău jos, pe pămînt, vreau la un moment dat să se scoale, cel care se ridică cel dintîi strigă *cucu* ! — adică un fel de „bravo mie” — pe cînd ceilalți rămîn cu rușinea. Aceasta se obișnuiește mai mult la Aromîni Pîndeni, toamna și primăvara, cînd ei cohoară sau urcă la munți.

La Votiaci :

Si une personne à jeun entend chanter la coucouchka (coucou) c'est signe que le blé sera cher ³.

Cucuvăia. — Poporul romîn crede că va muri ci-

1. *Revue des trad. pop.*, 1900, 585.

2. In hoc temporis intervallo, XV diebus primis agricolae rapienda sunt ea, quibus peragendis ante æquinoctium non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem foedam, putantium vites, per imitationem cantus temporarii, quem cuculum vocant.

L. c., XVIII, 66.

3. *Revue des trad. pop.*, 1898, 255.

neva din casa pe acoperișul căreia cîntă o cucuvae în timpul serei.

In Franța, departamentul Creuse :

Le chant de la chouette le soir près d'une maison, est un signe de mort ¹.

In Lesbos :

Le cri du hibou porte malheur ².

Cuțitul. — In timpul primăverii, la începutul lui mai, păstorii aromîni, după ce se stabilesc în munți cu stînelelor, încep mulsul regulat al oilor. La primul muls și înainte de a începe, unul dintre păstorii mulgători împlintă în pămînt sau aruncă jos un cuțit peste care trec oile mulse-pentru ca să fie ferite în timpul verei de orice boală.

In județul Covurlui :

Ca să nu te mănince purecii, la 1 mart să înfigi un cuțit în mijlocul pragului și să zici de trei ori cuvintele : mart în casă, purecii afară ³.

In Italia :

Si disse altra volta che, durante il temporale, si è soliti di mettere sulla finestra il tizzone benedetto e gittare nella strada la catera del camin... La madrefamiglia afferra un coltello : pianta il coltello sul pavimento come si pianterebbe un.. cavallo !. In tanto il tuono romoreggia in mezzo al brontolio delle giaculatorie ⁴.

Această putere de a prezerva a cuțitului sau a fierului, în care crede și țăranul francez, o găsim și la Romani. Pliniu ne spune :

1. *Ibidem*, 1894, 581.

2. *Les littératures populaires*, XXXI, 337.

3. *Revista Ion Creangă*, 1912, 49.

4. Antonio de Nino, *Usi e costumi abruzzesi*, II, 187..

Dacă înfigi un cui de fier în locul unde a căzut mai întâi capul cuiva care a fost lovit de epilepsie, se crede că locul acela e ferit de această boală ¹.

Furca și fusul. — La Aromîni, după cîteva zile de la nuntă, mireasa iese în mijlocul curții casei socrilor săi, se așează pe un scaun și, cu furca în brîu, începe să toarcă pe un fus caer alb pe care l-a adus, cu furcă cu tot, de acasă.

In Franța, în Poitou :

Lorsqu'on conduisait une jeune fille mariée dans sa nouvelle demeure, on mettait à la porte une quenouille, un balai, une bêche : si elle les ramassait, c'est qu'elle voulait bien travailler ; sinon, elle les laissait ².

In Gascogne :

L'avant-veille ou la veille du mariage religieux, a lieu la cérémonie du *Porte-lit*, ou apport du lit et du trousseau de la mariée dans la maison du futur. Le tout est chargé sur une charrette à boeufs.. En arrière, marchent et chantent les donzelles (filles d'honneur), dont une porte une quenouille chargée d'un énorme paquet de lin, symbole des aptitudes laborieuses et ménagères de la future. Dans certaines contrées de la Gascogne, par exemple le Bazadais et l'Agenais, cette quenouille est placée au-dessus de la charrette ³.

In Berry :

Il n'y a pas encore très longtemps, dans quelques églises du Berry on présentait à la nouvelle mariée une quenouille garnie de chanvre, dont elle filait une ou deux aiguillées ⁴.

Sau :

1. *Clavum ferreum defigere in quo loco primum caput fixerit corrueus morba comitali absolutorium ejus mali dicitur.*

L. c., XXVIII, !7.

2. Pineau, *l. c.*, 487.

3. *Les littératures populaires*, V, XXVIII.

4. *Ibidem*, XLIV, 75.

Dans d'autres endroits du Berry, en passant le seuil, la nouvelle mariée saisit une quenouille et se met à filer ¹.

Exact deci același obicei ca și la Aromîni.
In Abruzzi :

Inanzi la casa della sposa, in mezzo a una gran folla, erano schi-
rate cinque mule cariche di robe e sopraccariche di fronzoli. Si tra-
tava della mobilia della sposa : un'archetta, due scanni di legno, pa-
rechie tavole da letto, un calda'o, una conca, una padella, tre case
con sopra tre veste verdi, tre busti guerniti di nastri verdi, etc. etc.;
e, per trionfo, una conocchia col foso, antitesi delle macchine, ma sa-
pienza casalinga de' nostri paesi ².

La Romani. Iată ce ne spune Varro :

Exista încă pe timpul meu, in temp'ul Singelui, și s'a găsit lina cu
furca și fusul Tanaquilei care a mai fost numită și Caia Caecilia ;
iar in templul Fortunei s'a găsit o altă togă regală, în falduri, tot de
ea făcută și pe care o purtase Ser. Tullius. De aci și dat na ca fe-
cioarele care se mărță să aducă cu ele o furcă încoronată cu caer
și un fus plin cu tert ³.

Dar, în legătura cu furca sau fusul, de relevat încă o
credință :

In Abruzzi :

Guai alla dona che con la rocca entrasse filando nell'a casa in cui
è un malato !.. Per lo meno, ha da avere la discrezione di deporre
la rocca nell'a stanza che precede la camera dov'è il malato ⁴.

¹ *Ibidem*, XLIV, 83. — Autorul afirmă că acest obicei îl aveau și Gal-
lii, după cum îl au și Japonezii (p. 76-77).

2. Antonio de Nino. *l. c.*, I, 25-6.

3. Laam in colu et fuso Tanaquilis, quae eadem Caia Caecilia vocata
est, in templo Sanguinis durasse, prodente se, auctor est M. Varro ; fac-
tamque ab ea togam Regiam undulatam in aede Fortunae, qua Ser. Tul-
lius fuerat usus. Inde factum, ut nubentes virgines comitaretur colus
comta et fusus cum stamine.

Varro, *Fragmenta*, 105.

4. G. Finamore, *Istituzioni popolari abruzzesi* (1894), 22.

La Romani :

O lege rurală în mare parte din moșiile Italiei oprește ca femeile umblind pe drum să toarcă fuse sau să le ducă descoperite 1.

Găina. — La Aromini dacă găina cîntă cocoșește, și mai ales cînd apune soarele, e semn de nenorocire, sau va muri cineva din casa căreia aparține acea găină ; ea va trebui o-morîtă pe loc.

Tot așa și la Daco-Romîni 2.

În Corsica :

Lorsqu'une poule chante comme un coq, on la tue et on la pèse : sans cela il meurt un membre de la famille 3.

La fel în Dauphiné, Anjou, Alpii Maritimi, etc. 4.

În Hautes-Vosges :

Défiez-vous de la poule qui imite le chant du coq ! Elle annonce des contrariétés, des querelles interminables dans la maison de son maître, dit on au Thillot ; elle attire la malédiction sur la famille et les biens de celui-ci, assurent les gens de Vecoux. Vous ferez sagement de la tuer sans tarder, car :

Prêtre qui danse,
Poule qui chante,
Fille qui siffle,
Porte malchance 5.

Sau în Ille-et-Vilaine :

1. Pagana lege in plerisque Italiae praediis cavetur ne mulieres per itinera ambulantes torqueant fusos aut omnino detectos ferant.

Pliniu, *Nat. Hist.*, XXVIII, 28.

2. Gorovei, *Datini, Credințe și Superstiții*, p. 135-6.

3. *Revue des trad. pop.*, 1894, 465.

4. *Ibidem*, 1890, 415 ; 1893, 94 ; 1894, 117.

5. Sauvė, *l. c.*, 20-21.

Vache qui *beille* (beugle),
 Fille qui *subèle* (siffle),
 Poule qui chante le coq.
 Sont trois bêtes qui méritent la mort ¹.

In Abruzzi :

La gallina che canta a mo' di galo, *che tté la vòcia spirdògne*, si deve ucciderla subito. Se si lasciasse vivere, il capo della casa morrebbe tra breve o, per lo meno, altre disgrazie avverrebbero in famiglia ².

E o superstiție foarte răspîndită.

In poetul latin Terentius o găsim identică : vorbind de prevestiri urîte, zice că e semn rău ca, printre altele, să auzim găina cîntînd cocoșește : *gallina cecinit* (a cîntat găina) ³.

Referitor la găină, Palladius zice :

Găinile să fie mai ales negre sau aurii ; cele albe se evită ⁴.

La Votiaci :

Si la poule imite le chant du coq, c'est mauvais signe ⁵.

Genunchii. — La Aromîni : dacă cineva își apucă un genunchiu sau amîndouă în mînile sale prinse prin încrucișarea degetelor, se zice că moare cineva din casă. Sau, dacă își apucă fața între cele două palme, rezemîndu-se în coate, îi va muri-mama.

La Pliniu :

1. *Les littératures populaires*, XXXIV, 139.

2. G. Finamore, *l. c.*, 228.

3. *Phormion*, versul 705.

4. Gallinae sint praecipue nigrae aut flavi coloris ; albae vitentur.

De Agricultura, I, 27.

5. *Revue des trad. pop.*, 1898, 255.

Ești de rău augur dacă, cu degetele încleștate unele într'alttele ca doi piepteni, te așezi lângă o femeie însărcinată sau lângă cineva căruia i se dă un medicament. . E și mai rău dacă-ți apuci unul sau amindoi genunchii ¹.

Grindina. — La Aromîni :

Cînd cade grindină, ca să o facă să înceteze se scot în curte o păreche de pirotii răsturnate cu picioarele în sus și se pune peste ele un ou roșu -- ăla pe care-l păstrează femeile la icoană de la Paști ².

Deci o credință în care s'a introdus și un element al creștinismului.

În jud. Mehedinți :

Cînd cade grindină, înfînge un cuțit în pămînt și ea va înceta ³.

În Franța :

Les pratiques superstitieuses, contre l'orage, varient selon les provinces. En Bretagne, quand il tonne, on a coutume de mettre un morceau de fer dans le nid des poules couveuses. Cette pratique existe encore (en Gascogne aussi) ⁴

La Basci :

Lorsqu'un orage éclate, il n'est rien de tel, pour détourner la foudre, que de placer hors de la maison un instrument tranchant (hache ou faux), le fil tourné vers le ciel ⁵.

Scriitorul latin Palladius ne spune :

1. Assidere gravidis, vel quum remedium aliqui adhibeatur, digitis pectinatim inter se implexis, veneficium est... Pejus si circa unum ambove genua.

L. c., XVIII, 17.

2. *Lumina*, III, 5

3. *Gorovei*, l. c., 1636.

4. *Les littératures populaires*, V, 43.

5. *Revue des trad. pop.*, 1890, 174.

În contra grindinei se vorbesc multe : moara se acopere cu o pinză roșie ; sau se ridică în contra cerului în mod amenințator securi însingurate ¹.

Luna. — La Aromîni :

Cînd o femeie naște o fetiță, iar pe cer luna este în creștere (s'umple), la a doua naștere va căpăta iar fetiță. Tot acelaș lucru și cu băieți. — Născînd fetiță cînd luna descrește, a doua oară va dobîndi băiat, și viceversa ².

E o superstiție adinc înrădăcinată.

În nordul Franței, la Săint-Malo :

Si la lune est en décours au moment de la conception, l'enfant sera mâle ; si elle est pleine, ce sera une fille ³.

Tot în Franța, în Bocage normand et cinglais :

Si la lune ne change pas dans les trois jours qui suivent l'accouchement d'une femme, son prochain enfant sera du même sexe que celui qui vient de naître ⁴.

În Malmédy :

Lorsque la lune change de cartier dans les trois jours qui suivent un accouchement, le prochain enfant qui naîtra sera d'un sexe différent ⁵.

În Hautes-Vosges :

Les enfants conçus pendant la *lune rousse* [c'est la lune qui commence en avril et devient pleine à la fin de ce mois ou dans le courant du mai] sont destinés à devenir grands et vigoureux, mais

1. Contra grindinem multa dicuntur : paxo roseo mola cooperitur ; item cruentae securae contra caelum minzeter levantur.

L. c., I, 35.

2. *Lymina*, III, 80.

3. *Revue des trad. pop.*, 1892, 37.

4. *Ibidem*, 1894, 555 ; 1901, 578.

5. *Ibidem*, 1900, 589.

ils sont sournois, jaloux, traîtres vindicatifs et échouent le plus souvent dans leurs entreprises ¹.

Această superstiție, identică cu cea a Aromînilor, există în toată Franța

În Abruzzi :

Se il concepimento avviene alla *crescenza* [della luna], nascerà una femmina ; se alla *mananza*, un maschio.

Il momento del parto è determinato dal compiersi delle nove lune. Se il parto avviene prima o dopo, non è regolare.

A luna crescente, sogliono nascere i maschi ; a luna scema, le femmine.

Se il parto avviene a luna crescente, nascerà, nel successivo, una creatura dello stesso sesso. Se a luna scema, il parto successivo nedarà di sesso diverso ².

Luna, ce-i drept, juca un mare rol în credințele Românilor. Așa Pliniu ne spune :

Copiii concepuți în ajun sau a doua zi de la luna plină sau în timpul *interlunei*, sînt singurii care se nasc în a șaptea lună ³.

Nu vedem aci însă o apropiere mai mare cu cea a Aromînilor sau a Francezilor. Și atunci naște întrebarea : această credință să fie de origine latină ori aparține unui substrat comun acestor doua popoare romanice ? În felul acesta pusă, ea necesită diferite cunoștințe istorice și etnografice, mai ales că elementul acesta, luna, joacă aproape același rol și la alte popoare indo-europene, la Germani de pildă.

Lupul. — La Aromîni :

Se crede că un păr mic ce atîrnă de coada lupului și pe care-l poți ușor recunoaște, fiindcă se deosebește de ceilalți peri, are pu-

1. *Les littératures populaires*, XXIX, 128.

2. G. Finamore, *Credenze, usi e costumi abruzzesi*, 44.

3. Septimo non nisi pridie posterove plenilunii die, aut interlunio concepti nascuntur.

terea că, dacă-l porți cu tine, să-ți atragă iubirea oricărei femei asupra căreia îți vei arunca privirea. Părul acelu, dacă vrei să-l captezi, trebuie, înainte de a împușca în lup, să spui „țini-ț perlu, lupe”! căci altminterlea îl aruncă îndată ce este împușcat și nu-l poți găsi ¹.

La Pliniu :

Poporul crede că secretul iubirii stă ascuns într'un păr mic de la coada lupului ; cind lupul e prins, își aruncă acest păr care își pierde puterea dacă nu i se zmulge cind animalul trăește ².

In Hautes-Vosges :

Vous arrive t-il, le matin, de rencontrer sur votre chemin un loup, c'est de bon augure ³.

La Romîni :

Cind îți ese lup în cale îi a bine ⁴.

La Pliniu :

Printre semnele de bun augur, cel mai favorabil dintre toate e ca drumețul să vadă dinspre dreapta sa drumul tăiat de un lup cu gura plină ⁵.

In Creuse :

Si l'on rencontre un loup, le premier des deux qui a vu l'autre conserve sa voix, mais l'autre la perd ⁶.

1. Per. Papahagi, *Din literatura populară a Aromînilor*, 299-300.

2. Quin et caudae hujus animalis (lupi) creditur vulgo inesse amatorium virus exiguo in villo : eumque, quum capiatur, abjici : nec idem pellere, nisi viventi direptum.

L. c., VIII, 34.

3. Sauvè, *l. c.*, 116.

4. A. Gorovei, *l. c.*, 1977.

5. Inter auguria, ad dexteram commeantium praeciso itinere, spleno id ore fericit (lupus), nullum omnium praestantius.

L. c., VIII, 34.

6. *Revue des trad. pop.*, 1892, 532.

In Berry :

Il passe aussi pour certain que si le loup qui sourvient pour enlever un mouton voit la bergère avant d'en être vu, à l'instant même celle-ci devient *rauche* (enrouée), au point de ne pouvoir crier... Si, au contraire, le loup est aperçu le premier, il perd tout pouvoir sur la bergère et le troupeau ¹.

In Sicilia :

Al solo esser noi veduti dal lupo si perde la voce, o si resta intontiti; da qui le frasi: *Lu vittu lu lupo*, o *Luciarmau lu lupo*, che si usano quando si parla d'un uomo affiocado. La voce però non si perde quando primo a videre il lupo è l'uomo ².

La Romîni :

Cînd, mergînd noaptea ori ziua pe căi lăturalnice, te vede lupul fără ca tu să-l vezi pe el, a doua zi vei răguși ³.

La Pliniu :

Și in Italia se crede că privirile lupilor sint vătămătoare : omul zărit de ei înainte ca el să-i observe își pierde îndată vocea ⁴.

Iată dar și credințe de care omul din popor se folosește mai mult ca să înșele sau să se amuzeze cu cei naivi care cred în toate. Astfel Aromînul sfătuește ca, dacă vrei să prinzi un iepure, n'ai decît să-ți însîngerezi cu o piatră un genunchiu și iepurele se va opri din fuga lui, și va merge

1. *Les littératures populaires*, XLIV, 172-3.

2. *Biblioteca delle trad. pop. sicil.*, XVI, 463.

3. A. Gorovei, *l. c.*, 173.

4. Sed in Italia quoque creditur luporum visus esse noxius : vocemque homini, quem priores contemplantur, adimere, ad praesens.

L. c., VIII, 34.

Același lucru ni-l spune și Vergilius :

Vox quoque Moerim

Jam fugit ipsa : lupi Moerim videre priores.

Bucolica, egloga IX, v. 53-4.

așa de încet, în cît îl vei putea prinde de viu Sau la Daco-Romîni :

Cînd trec cocoarele, sè pune un cuțit cu vir'ul în pămînt și le opreșii pe loc l.

Revenind la *lup*, aci e locul cred să amintesc de o legenda de al cărei caracter poporan m'ași îndoi. La Aromîni va fi circulînd tradiția că lupoaica nu trebuie să fie niciodată împușcată, ci din contră trebuie să strigăm : „să trăiască lupoaica !“. Ca motivare, se dă aproape identic povestea cu nașterea și alăptarea lui Romulus și Remus de către o lupoaică, creșterea și căsătoria lor, etc.⁴

În directă legătură cu cele spuse privitor la lup la pag. 52-3, vom releva aci că la Aromîni există următoarea credință : în zori de zi, dacă lupul își părăsește culcușul cu intenția de a merge drept la vre-o turmă pentru a sugruma oi, etc., el nu poate sugruma nici un nămai, chiar dacă e în mijlocul turmei și nesupărat de nimeni : — nu poate deschide gura, fiindu-i *legată*. Pentru ca să poată omori oi, trebuie să se întoarcă din drum la culcușul lui, căci numai așa i se dezleagă gura.

Pentru păstorii aromîni credința aceasta e o convingere bazată, după informațiile lor, pe constatări reale. Arătînd o îndoială față de o astfel de „constatare“, am fost întrebat dacă cred că oaia, cînd vede orice fel de șearpe, caută să-l lingă de la cap pînă la coadă și că se ia după el atunci cînd șearpele fuge — cum se întîmplă adesea, pînă ce se ascunde. Am fost asigurat și de realitatea acestei ultime constatări din vieța păstorească, după cum, iarăși, numeroase cazuri autentice din aceeași vieță ne relatează, în legătură cu acest reptil, că șearpele nu numai că nu atacă

1. *Ion Creangă*, 1912, 48.

2. *Lumina*, IV, 262-4.

oaia, ci chiar se sperie, după cum fuge și de cîne care îl omoară pe loc, dacă reușește să-l apuce cu dinții.

Iată deci și atestări folklorice din viața păstorească, care, dacă ar fi numai citite de cineva care nu caută să supună concluziile sale pur teoretice și controlului pe care ni-l oferă realitatea și viața practică, i s'ar părea că sînt simple superstiții, neavînd nimic real.

Mielul. — Cum se poate cunoaște de mai înainte de ce culoare va fi lina mielului care se va naște.

Varro zice :

Trebuie să observăm dacă berbeculele are limba neagră sau pestriță, pentrucă și mieii pe care îi va naște vor fi negri sau pestriți ¹.

Același lucru îl observă Pliniu, Vergiliu, Columella, etc.
La Romîni :

Și cînd are țapul vină albă pe limba lui, atunci caprele se nasc albe ; iar dacă are neagră, se nasc negre ; iar dacă e cirmăjic, adică în fața singelui, se nasc roșii ².

Ochiul. — La Romani :

Dacă ți-a intrat ceva într'un ochi, e bine pe celălalt să-l apeși ³.

După o informațiune a D. I. A. Candrea, și în popor la noi se crede același lucru.

Credințe de felul acesta din domeniul medicinei populare, al leacurilor băbești, sînt multe și care mai de care mai hazlii. Așa, tot Pliniu ne spune :

1. Animadvertendum quoque quid lingue (arietis) nigra aut varia sit quod eam habent, nigros aut varios procreant agnos.

De Agricultura, II, 2

2. Ion Creangă, 1915, 280.

3. Quum quid oculo inciderit, alterum comprimi prodest.

Pliniu, *l. c.*, XXVIII, 17.

Dacă ți-a intrat apă în urechea dreaptă, să sari pe loc în piciorul stîng, ținînd capul aplecat pe umărul drept, și vice-versa ¹.

Lucru pe care-l vedem că-l practică și astăzi copiii.
Sau, la Varro :

In contra strănutărei să scarpini palma mînei cu cealaltă mînă ².

In Italia :

Se batte l'occhio sinistro, è indizio di prossima disgrazia ³.

In Loire-Inférieure :

Si l'on a des bourdonnements dans l'oreille gauche, on dit du bien de vous ; si c'est dans la droite, on en dit du mal ⁴.

etc

Piciorul stîng. — Românul crede că nu e bine ca să pornești sau să intri undeva cu piciorul stîng ; nu-ți merge bine.

Scriitorul latin Apuleius zice :

Dar, plecînd, am pornit cu piciorul stîng și, ca atare, speranța de a reuși mi-a fost zădărnicită ⁵.

Trifoiul. — E credința la Romîni că băiatul, dar mai ales fata care găsește un trifoi cu patru foi va fi norocoasă.

In Hautes-Vosges :

1. *Ibidem.*

2. Contra strenutamenta palmam altera manu scalpere.

Fragmenta, 231.

3. G. Finamore, *Tradizioni popolari abruzzesi*, 222.

4. *Revue des trad. pop.*, 1900, 585.

5. Sed, ut fieri assolet, sinistro pede profectum, me spes compendii frustrata est.

Metamorphosa, 1.

Le trèfle à quatre feuilles porte bonheur ; ayant la forme d'une croix, préserve de tous les enchantements ¹.

In Belgia :

Un mari dans l'année est la récompense assurée à la jeune fille assez heureuse pour trouver un trèfle à quatre feuilles ².

Tunetul. — La ciobanii romîni :

Multe din capre, cînd aud tunetele leapădă ; pentru aceasta păstorii, cînd iacepe a tuna, izbesc cu ciomegile în copaci, ce să le obișnuască cu sunetul, să nu se teamă de tunet ³.

La Pliniu :

Tunetele pricinuesc avorturi la oile solitare. Leacul constă în a le strînge laolaltă, căci în mulțime nu se mai sperie ⁴.

În legătură cu înlăturarea tunetului, sau mai de grabă a fulgerului, de relevat și următoarea superstiție din Berry, cu nuanțe de creștinism (vezi pag. 28 și urm.) :

La *cosse de Nau* [= bûche de Noël] c'est un énorme tronc d'arbre destiné à alimenter la cheminée pendant les trois jours que dure la fête de Noël.—On conserve les débris de la *cosse de Nau* d'une année à l'autre. Recueillis et mis en réserve sous le lit du maître de la maison, toutes les fois que le tonnerre se fait entendre on en prend un morceau que l'on jette dans la cheminée, et cela est suffisant pour protéger la famille contre le *feu du temps*, c'est-à-dire contre la foudre ⁵.

Ursul. — La Aromîni :

1. Sauvè, *L. c.*, 81.

2. *Revue des trad. pop.*, 1888, 320.

3. *Ion Creangă*, 1915, 280.

4. *Tonitrua solitariis ovibus abortus incidunt. Remedium est congregare eas, ut coetu juventur.*

L. c., VII', 73.

5 *Les Littératures populaires*, XL, 17-18. Autorul îi atribuie o origine galică (pag. 18-22).

Ungi perii cu seu de ursă și părul are să ți crească ¹.

La Hățegani :

Moașa, la naștere, cînd scaldă copilul, întii îl unge cu untură de urs și atunci va fi om tare și nu-l nimicește gionțul ².

La Moți :

La naștere, copilului Moșului trebuie să i se dea o linguriță cu unsoare de urs, ca să poată rezista influenței ursitoarelor care veghiază la căpătitul lui și îi țes viitorul.—Despre urs se mai crede că, cînd pe cineva pe șale, e scutit de boale ³.

Ultima notă o constatăm și la Aromîni cari, atunci cînd vră-un ursar trece cu ursul lui prin sat, se lasă a fi călcați de urs pe spate, pentru a fi feriți de boale. Aromînul mai crede că băiatul care poartă cu sine într'o punguliță atîrnată de gît cîtiva peri zmulși dela un urs poate să umble prin munți și păduri fără să aibă nici o teamă.

La Pliniu :

Grăsimea urșilor intră în medicamente, și părul uns cu ea nu mai cade ⁴.

Ași fi putut continua cu foarte numeroase elemente folclorice de felul acesta, după cum iarăși legende sau tradiții de acestea : *Cutremurile de pămînt*, *De ce rîndunica are coada bifurcată*, *De ce cuibul rînduneelelor nu se strică*, *De ce catîrul nu naște*, *De ce capra ține mereu coada în sus*, etc. etc., ar fi necesitat capitole întregi, ceea ce ar depăși cu mult cadrul acestei lucrări.

1. Per. Papahagi, *l. c.*, 296.

2. Ov. Densusianu, *Grăul din Țara Hățegului*, 232.

3. Frîncu și Candrea, *Romîni din Munții Apuseni*, 147.

4. Illi (ursi) sunt adipēs medicaminibus apti, contraque capilli defluvium vivunt.

Avînd în vedere scopul urmărit în acest mic studiu comparativ, voi încheia acest capitol cu un deuce, pe care folkloriștii francezi l-au trecut la rubrica intitulată *Les pourquoi's*. Reproduc pe cea mai scurtă vsriantă franceză, din regiunea Hainaut :

Au temps où le bon Dieu était sur la terre, un chien lui rendit un grand service. Voulant prouver sa reconnaissance, le bon Dieu octroya au chien le droit de manger de la viande tous les jours. Ce droit fut consigné sur un diplôme.

Comment cela se fit, on ne le sut jamais ; mais il advint qu'un beau jour le diplôme disparut.

De là vient que chaque fois qu'un chien en rencontre un autre, ils se demandent : „as tu vu le diplôme ?” Et peu satisfait de la réponse qu'il reçoit, chacun tient à s'assurer, *de visu et de olfacto*, si son camarade ne l'a pas trompé.¹

Voilà pourquoi les chiens ont l'habitude de se regarder sous la queue !.

La Aromîni e mai bine motivat :

Cinii, fiindcă păstorii le aruncau să mănince numai oase și încă de-a-binelea roase, s'au adunat și au trimes pe fruntașii lor la Dumnezeu să se plîngă de marea nedreptate ce le fac păstorii lor, celor mei credincioși tovarăși ce au avut și au încă pină în ziua de astăzi.

Sosind aci, după ce Dumnezeu ascultă jeluirea lor, văzu că au dreptate și la moment ia condeiul și o coală și se apucă de face un firman, în care ordonă păstorilor să arunce și carne sârmanilor de cini, care le păzesc turmele.

Bucurie mare pe cini ! Iau firmanul, sărută mina lui Dumnezeu și o rup la fugă. Dar, de oar ce n'aveau nici un buzunar, unde să pună firmanul ? Sub coadă.

Pe drum pe unde veniau, vrînd să treacă printr'un riu, nu știu cum făcură, nu știu cum dreseră și riul le ia firmanul în jos fără ca dinșii să simtă. Cînd ies pe malul riuului și caută firmanul, firmanul nicăieri ! Caută în sus, caută în jos, nimic ! Caută sub coadă, pe coadă în zadar ! Nicăieri nu se găsește.

Cinii ceilalți care așteptau cu nerăbdare, dacă au văzut că nu so-

1. *Revue des trad. pop.*, 1888, 97 ; v. zi variante : *ibidem*, 1887, 433-4 ; 1894, 165-6 ; 1895, 301-2 ; 1899, :79.

sesc odată mai curind, aleargă în fuga mare la dinșii și-i nimeresc tocmai când se căutau sub coadă.

Trimișii, cum văzură bandele de cini care veneau spre dinșii, au luat-o la fugă, căci de i-ar fi prins acolo, era să-i sfișie de vii, pentru că au pierdut firmanul.

De atunci bieții cini au fost ursiți să roadă oasele, și, ori de oite ori se întilnesc doi cini necunoscuți, primul lucru pe care au să-l facă e să se miroase la coadă, nu cumva găsesc firmanul pentru ca să scape de rosul oaselor ¹.

Deceul acesta există și în literatura latină ². Nu-l reproduc însă, întru cât explicația dată de către fabulist întrece orice grotesc.

1. Per. Papahagi, l. c. 766-7.

2. Phedrus, *Fabulae*, fab. XVII.

DESCÂNTECE, VRĂJI, FARMECE, ȘI RUGĂCIUNI

Iată un capitol care interesează de aproape mai multe laturi ale culturii în genere. Fiind un produs eminentement poporan căruia, în decursul vremurilor ca și astăzi în parte, i s'a atribuit un rol însemnat, *descîntecile*, *vrăjile* și *farmecele* prezintă o importanță deosebită, pentru că în ele stă încheșat mai bine ca oriunde un întreg complex sufletesc și intelectual al vieții omenești.

Nu vom încerca nici aici să expunem, sau să schițăm măcar, istoricul sau evoluția acestor elemente folklorice, și aceasta cu atât mai mult, cu cât ele formează unul din cele mai vaste capitole ale domeniului folkloric în timp și spațiu. Raportându-le însă la cele ce spuneam și la pag. 111-2, ușor ne vom putea convinge cum, față de lipsa totală de cultură ce domina în vremurile preistorice ca și în antichitate, misticismul în genere, alăturat experienței unor îndelungate constatări reale, a putut cristaliza în asemenea „formule *magice*”. „Religia fiind metafizica poporului”, era firesc lucru ca, în timpurile idolatriei, orice manifestare a ei să încătușeze sufletul celui primitiv, mai ales atunci cînd ea ținea satisfacerea aceluși suflet în ceea ce el era interesat și această încătușare a trebuit să devie cu atât mai puternică, cu cât pe de o parte ignoranța stăpînia nesupărată, iar pe de altă parte întimplarea făcea ca din cînd în cînd ținta urmărită în aceste formule să se și realizeze — ceea ce era cel mai bun certificat pentru eficacitatea lor și renumele celor ce le practicau. Așa că, într'o astfel de ră-

tăcire mistică a spiritului omenesc, nu ne surprinde de loc afirmațiunea lui Apuleius care, vorbind de o vrăjitoare, spune că „acea femeie poate să facă orice: să coboare cerul, să țină suspendat în aer pământul, să sece izvoarele, să transforme munții în ape, să scoată zeei mani din infern, să slăbească puterea zeilor, să ilumineze chiar infernul”¹. În haosul ignoranței și al eresurilor, orice *meșteșug*, orice șarlatanie cu caracter sau, mai bine zis, cu o mască religioasă era binevenită: ea putea servi pentru sufletul simplist ca punte de trecere între el și favorul zeității. Vrea cineva să înlăture o boală sau o nenorocire abătută în familie sau la vite, recurgea la descintătoare; vrea un altul ca o nenorocire să înlănțue pe dușmanul lui, alerga la vrăjitoare, după cum tot la o vrăjitoare se ducea cineva, pentru ca cel lovit de o *făcătură* să fie *desfăcut*; iar dacă altcineva doria să stăpânească inima cuiva, fermecătoarea era aceea care îi împlinea dorința. Acești trei profesioniști, ca, să zic așa, serviau drept interpreți ai destinului și eresul religios a pus pentru multă vreme convingerile poporului în funcție de puterea și voința celor ce practicau acest fel de formule; și aceasta cu atit mai mult, cu cît poporul se simția împăcat în credința lui religioasă față de zeități sau de Dumnezeu, întru cît descintecile, vrăjile ca și farmecele sînt de fapt rugăciuni, care astăzi se prezintă sub masca creștinismului pusă pe un fond păgîn. Și în zilele noastre încă aceste convingeri sînt așa de adinc înrădăcinate, încît același bătrîn Todor Cicio (vezi pag. 83—84) se mira că poate fi cineva care să desconsidere aceste „realități”, cînd vedea că eu, în dorința mea de a-l intriga și mai mult ca să pot cunoaște mai amănunțit această lature sufletească a Marămureșeanului, îmi arătam îndoială și curiozitate în același timp. Astfel, el căuta să mă vonvingă că „este babă meș-

1. Illa mulier potens coelum deponere, terram suspendere, fontes durare, montes diluere, manes sublimare, deos infirmare, sidera extinguere, Tartarum ipsum illuminare.

Metamorphoseon I. I.

teritoare care ți-a[r] [putea] închea apa în pahar vara ; așa a fost baba loana a lui Vărzaru (Bălin loana)“ ; sau că „într’o noapte, baba Mărie Grigoreasa, dormind pe cuptor, a zis feciorului care dormia în pat să se scoale. că Gheorghe al lui Pintioc a furat o capră din cele ce erau afară, în curtea de lingă casă ; capra a fost furată, dar baba, cu meșterșugurile ei, l-a frământat pe hoț într’atita cu capul între picioare [etc.], că a adus capra înapoi, iar el a murit. Baba l-a frământat din casă, că ea nu s’a dus după hoț“.

Cît privește fondul, dar mai ales modul de practicare al descîntecelor, al farmecelor și în special al vrăjilor, nu se cunoaște totul în amănunțimi, pentru că pe de o parte, în legătură cu fondul lor, e firesc lucru să constatăm că „le secret, l’incompréhensible et le merveilleux sont des caractères habituels de ces pratiques magiques“¹, iar pe de altă parte, e în interesul celor ce le practică să păstreze un cît mai mare secret ; așa că, în trăsături generale, cu drept cuvînt se poate spune că „dei segreti dei fattuchieri si sa poco“². Nu e lipsită însă de interes constatarea pe care a făcut-o Robert Prexl în Transilvania, cînd o femeie descîntătoare i-a declarat : „Acuma vorbesc numai ca și la o nuntă. dar atunci cînd descînt cuvîntul meu e trăsnet, privirea-mi fulger, mîna mea furtună“³.

Referitor la forma în care sînt turnate, e de observat că și în această privință se caracterizează prin ceva care e propriu al lor⁴. Nu ne vom opri însă nici asupra acestui

1. Daremberg et Saglio, *Dictionnaire des antiquités*, art. MAGIA, p. 1495.

2. G. Finamore, *Tradizioni popolari abruzzesi*, 174.

3. *Convorbiri literare*, XXV, 353.

4. Pentru ilustrarea acestei afirmațiuni reproduc, în afară de cele ce vor urma mai departe, o *devotio* din folklorul latin vulgar :

Dii i(n)feri, vobis com(m)e(n)do, si quic(q)ua(m) sac(t)itates (= sanctitatis) h(a)betes (= habetis), ac tadro (= trado) Tícene (= Tychenem, Tychen) Carisi, quod-qu[o]d agat, quod incida(n)t omnia in adversa. Dii i(n)feri, vobis com(m)e(n)do il(l)ius mem(b)ra, colore(m), figura(m), caput, capilla (= capillos), umbra(m), cerebru(m), fru(n)te(m), supe[rcil]ia, os, iocur, umeros, cor, pulmones, i(n)testinas (= intestina), ve(n)tre(m),

punct. după cum trecem cu vederea și alte laturi, destul de interesante, ale acestui capitol, cum bunăoară ar fi limba, graiul în care sînt încheigate aceste elemente folklorice, sau fondul poetic pe care multe din ele îl conțin — căci, după cum se va vedea și din cele ce voi reproduce mai jos, descîntecele vrăjile și farmecele se caracterizează adesea și printr'un pronunțat element poetic.

Urmărindu-le acum în domeniul folkloric latin, ca și în cel romanic occidental și oriental, vom avea de reliefat oarecari trăsături caracteristice.

Excectînd în primul rînd așa zisele *defixionum tabellae*, precum și diferitele mărturii sau atestări din scriitorii latini, în ceea ce privește extensiunea și vitalitatea acestui capitol folkloric la Romani nu putem proceda decît mai mult sau mai puțin prin deducțiuni. Și e firesc acest lucru, pentrucă nu putem pretinde pentru vremurile acelea o literatură latină anume folklorică — cu atît mai puțin cercetări sau studii în această direcție. Totuși, putem conchide cu toată siguranța că nici poporul roman nu era lipsit de descîntece, vrăji, etc., ele fiind înainte de toate o caracteristică a timpurilor vechi, și apoi chiar inscripțiunile latine ne ofere specimene de acest fel de elemente folklorice¹, — evident cu mult mai reduse de cum vor fi circulat ele cînd împrejurările cereau.

Trecînd acum în folklorul romanic occidental, am consta-

brac(h)i-, digitos, manus, u(m)b(i)licu(m), visica (=vesicam), femena (= femina), genua, crura, talos, planta(s), tigidos (= digitos). Dii i(n)-feri, si illa(m) videro tabesce(n)te(m), vobis sacrificiu(m) lubens ob an-(n)uversariu(m) facere dibus parentibus il(l)iu[s] voveo(?)...

Corpus inscriptionum latinarum, X, 8249. Cfr. și Dr. Ernst Diehl, *Vulgärlateinische Inschriften*, 852.

1. Adiuo te demon qui cunque es et demando ti bi ex anc ora ex, auc di e ex oc momento, ut equos || prasini et albi crucies | ocidas, et agitatore Cla rum et Felice et Primu | lum et Romanum ocidas | collida, neque spiritum illis lerinquas ; adiuo te | per eum qui te resolvit | temporibus deum pelagi cum aerium ...

Apud Dr. Friedrich Slotty, *Vulgärlateinisches Übungsbuch*, 180.

tat, din izvoarele care au fost accesibile acestui studiu, că cele ce ne interesează aci se prezintă într'o măsură cu totul redusă, așa că le putem considera ca pe niște palide rămășițe ale unor elemente ce au avut cândva o întrebuințare mai intensă¹. Astfel, vrăjile și farmecile aproape nici nu există, după cum rar și cu totul redus se constată descântecile în Franța de pildă în formă de *rugăciuni*, cu toate că și Gallia era, după Caesar, una din țările cele mai superstițioase²; tot așa se prezintă și în folklorul italian: din bogata și variata operă folklorică a lui Giuseppe Pitre bunăoară³, de-abia se pot releva citeva descantece (*scongiuri*) și acestea foarte scurte.

Cite un exemplu de descantece.

În Franța, pentru vindecarea aricilor, s'a înregistrat următoarea „Prière populaire pour guérir les dartres“ :

Par la puissance de Dieu, que les dartres s'en aillent,

Dartres de 9 réduites à 8.

Dartres de 8 réduites à 7,

Dartres de 7 réduites à 6,

Dartres de 6 réduites à 5.

Dartres de 5 réduites à 4,

Dartres de 4 réduites à 3,

Dartres de 3 réduites à 2,

Dartres de 2 réduites à 1,

Dartres de 1 réduites à point.

On fait le signe de la croix trois fois sur la dartru, puis on fait le tour de la dartru avec le doigt.

Pendant neuf jours il faut dire un *Pater* et un *A* 4

În Italia, pentru *Flussione agli occhi* :

La flussione, per di più, si guarisce ponendo la mano destra sugli occhi, e dicendo per tre volte :

1. Vezi pag. 111-2.

2. *De bello gallico*, VI, XVI.

3. *Proverbi, motti e scongiuri*, 389-437.

4. *Revue des trad pop.*, 1886, 37-8.

Tre occhi t'hanno adocchiato,
 Non si sa se giovani, vecchi o maritati:
 Ma tre santi t'hanno aiutato.

. . . . .

In certi paesi, il sangue agli occhi si chiama *la cianze*; e si medica strisciando l'indice della man^o sulle palpebre e dicendo per tre volte:

Santa Lucia che sta in cima al colle,
 Piena di guai e di malinconia.

(Passa Gesù Cristo):

— O Lucia, che sei (hai) fatto con cotesto bell'occh'io ?

— O Signore, è venuto il vento da *Serrano*,

Ha portato in mezzo quest'occhio mio.

Carriole, cascate in terra ;

Sangue, diventa fiore :

Fiore e fioretto,

L'occhio di Santa Lucia pulito e netto ;

F.ore e fiorello,

L'occhio di Santa Lucia pulito e bello¹.

Acest proces, adică dispariția treptată a descintecelor, vrăjilor, etc. din România occidentală își găsește explicații în diferite motive, printre cari amintim : rolul bisericeii, cultura și civilizația progresivă, poate și situația ei geografică, pe de o parte fiind mărginită la nord, vest și sud de apă, iar pe de alta fiind în spre est îndepărtată și chiar barată de Orientul propriu zis, etc. Dar, dacă această dispariție n'a devenit încă o realitate pentru toate colțurile Occidentului romanic, atunci s'ar putea să fim puși în fața unui alt caz și anume că folkloriștii francezi, italieni, etc. n'au reușit să le culeagă amănunțit², — nu ne privește din ce motive. Din punctul acesta de vedere, vom vedea că în România orientală avem o bogăție și o varietate foarte importantă.

Urmărind acum aceste trei elemente în domeniul folklo-

1. Antonio de Nino, *Usi e costumi abruzzesi*, V, 145-6.

2. După cum reiese din citatul reprodus la pag. 111 : „en marmottant des oraisons tirées d'un rituel inconnu”.

rului romin¹, trecind însă cu vederea peste diferitele lor subdiviziuni ca: deochiul, Șolomanari², etc., vom releva de fiecare cîte o specie, pentru a evidenția și mai bine caracteristicile lor. Trebuie observat însă că descîntecele, dar mai ales vrăjile și farmecele, au un rol cu totul redus în sudul Dunărei, la Aromîni, față de cel pe care îl au în Dacia Traiană. Noțiunea și forma *discîntic* și *discîntare* există și la Aromîni; totuși, descîntătoarele au păstrat cel mai mare secret, așa că foarte puține descîntece se cunosc. Dintre acestea voi reproduce transpus în limba romină unul pe care îl practică cărvănarii aromini atunci cînd un cal sau catîr din caravana lor a inghițit broateci:

... [Cărvănarul] scoase un paiu din samar, i-a tăiat nodurile și, apucîndu-l cu degetul cel mic și cu arătătorul, i l-a aruncat de trei ori sub pîntece[te calului] dintr'o parte în cealaltă, apoi l-a sperlat cu căciula pe la ochi și la urechi și, după ce a desemnat pe o bucată de hîrtie cîteva ieroglife (litere neînțelese), scrise parcă de piccioare de găini, i-a lipit-o la obînc... Cu litere grecești scrisesse aceste cuvînte latinești: SATOR AREPO TENET OPERA ROTAS³.

Acesta e tot descîntecul; el există și se practică în felul relatat, ca și în modul următor: închizînd degetul mijlociu și inelarul, trebuie să iei de jos, de pe pămînt, cu vîrfu arătătorului și al degetului mic un păiuș pe care trebuie să-l arunci de trei ori pe de asupra calului sau catîrului, dintr'o parte în cealaltă: calul sau catîrul, care pînă atunci nu putea urina, se va simți imediat ușurat⁴. Ceea ce însă e mai curios aci, e faptul — confirmat de altfel ca fiind autentic de scriitorul Vasile Papa-Ianuși — că s'a întrebuințat

1. În ceea ce privește interpretarea originii lor precum și a diferitelor influențe exercitate, vezi: Hasdeu, *Cuvente din Bătrîni*, II, 263-283 și 717-720; Dr. M. Gaster, *Literatura popu'ară romină*, 406-429; *Noua revistă romină*, 1901, vol. 4, 170-177 și 216-221, etc.

2. În privința lor vezi și Kedrenus, Bonn, I, 163.

3. *Flambura*, II, no. 1, p. 4.

4. Relatat și confirmat de tatăl meu.

acele cuvinte latinești asupra căruia s'a scris destul¹. Nu trebuie scăpată însă din vedere caracteristica acestui descîntec, și anume că el constă numai din gesturi, dintr'omică acțiune, fără a fi însoțită și de un descîntec propriu zis.

Cît privește vrăjile și farmecile, cunoscute la Aromini sub numele de *amăie*, pl. *amăi* și *amăi*², ele sînt practicate în deosebi de țigăncile Corturarilor. Această lipsă din folklorul aromîn s'ar putea explica, cred, și prin aceea că Aromînul n'a fost niciodată sub influența misticismului slav, nici pe cale bisericească sau religioasă în general, nici pe cale politică-administrativă, după cum iarăși n'a existat între Aromini și Slavi o conviețuire socială bilingvă, așa cum se poate constata într'o măsură oarecare între aceștia din urmă și Daco-Romîni. Așa că, din punctul acesta de vedere, folklorul aromîn e mult mai sărac față de cel daco-romîn, din care reproduc mai jos un descîntec PENTRU LAPTELE LA VACI pe care l-am cules în Maramureș :

S'a luat Florica³
 De la casa ei,
 De la masa ei,
 Cu laptele,
 Cu grosioru ;
 S'a întîlnit :
 Cu nouă moroi,
 Cu nouă moroaie ;
 Cu nouă strigci,
 Cu nouă strigoaie ;
 Cu nouă pocitori,
 Cu nouă pocitoare ;

1. Cfr. și G. Coșbuc, *Un capitol din demonologia poporului romîn*, (în *Noua revistă romînă*, 1900, vol. I, p. 88).

2. Pentru etimologie, cfr. Per. Papahagi, *Notițe Etimologice*, 3 (203) (*Analele Academiei Romîne*, t. XXIX).

3. *Florica* e numele vacii.—Descîntecul e redat în transcriere fonetică literară. În ceea ce privește conținutul, vezi și descîntecul publicat în *Carte de desfăcut farmece asupra duhului: Therophile*, de un călugăr-vraj, 27-29.

Cu nouă deochetori,
 Cu nouă deochetoare ;
 Cu nouă mirători,
 Cu nouă mirătoare ;
 Cu nouă stricători,
 Cu nouă stricătoare ;
 În față i s'au uitat,
 Prin pulpă o-au săgetat,
 Laptele și untu și grosioru i le-au luat,
 Coarnele i le-au rotunzit,
 Păru-i i l-au burzuiuit,
 Pulpă i-o au micit
 Și țftele i le-au vestejit.
 Pe masă de piatră dusu-le-au,
     Toți au băut,
     Toți au mincat,
     Toți s'au veselit.
 Ea a rămas plîngîndu-se
     Și văerindu-se
 Cu glas mare pînă 'n cer,
 Cu lacrimi pînă 'n pămînt.
 Nimeni 'n lume n'o aude,
 Fără Maica Domnului
 Din poarta cerului.
 La dînsa a scoborit
     Pe scară
     De ceară,
 Cu sugna o a cuprins :
 — „Ce te cinți, tu Florico,
     Ce te vaeri ?”
 — „Cu nu m'oi cînta,
 Cum nu m'oi văera ?
     M'am luat
     De la casa mea,
     De la masa mea,
     Cu laptele,
     Cu untu,
     Cu grosioru ;
 Cînd am fost în miază-cale
     M'am întîlnit
 Cu nouă moroi,
 Cu nouă moroaie ;
 Cu nouă strigoi,

Cu nouă strigoaie ;
 Cu nouă pocitori,
 Cu nouă pocitoare ;
 Cu nouă deochetori,
 Cu nouă deochetoare ;
 Cu nouă mirători,
 Cu nouă mirătoare ;
 Cu nouă sticători,
 Cu nouă stricătoare ;
 În față mi s'au uitat,
 Prin pulpă m'au săgetat,
 Laptele și untu și grosioru mi le-au luat;
 Coarnele-mi le-au rotunzit,
 Păru-mi l'au burzului,
 Pulpa mea mi-o au micit,
 Țițele-mi le au veștejit,
 Vițelu-mi ni l-am urfit.

Pe masă de piatră dusu-le au,

Toți au băut,

Toți au mâncat,

Toți s'au veselit.“

— „Nu griji, tu Florică, nimica“.

Ea 'nainte le a eșit :

— „Unde-ați fost,

Voi moroi,

Voi moroaie ;

Voi strigoi,

Voi strigoaie ;

Voi pocitori,

Voi pocitoare ;

Voi deochetori,

Voi deochetoare ;

Voi mirători,

Voi mirătoare ;

Voi stricători,

Voi stricătoare?“

— „Am fost la Florica ;

În față ne am uitat,

Prin pulpă o-am săgetat,

Laptele și untu și grosioru i le-am luat;

Coarnele i le-am rotunzit,

Păru-i i l-am burzului,

Pulpa i-o am micit,

Țițele i le-am veștejit.“

— „Eu vă sorocesc

Cu sorocui lui Dumnezeu și a Maicei Sfinta Maria :

Duceți-i

Laptele la lapte

Uuntul la unt,

Grosciorul la groscior ;

Coarnele-i i le tocmiți,

Părul pe ea 'l neteziți,

Pulpa ei o măriți,

Țițele-i le bucimiți,

Vițelul i-l imb.inziți ;

Că de nu-i veți duce :

Ciți veți minca

Toți veți crăpa :

Ciți veți auzi,

Toți veți asurzi ;

Ciți veți sorbi,

Toți veți orbi ;

Numai omul

Cit șchiopul,

Cu barba cit cotul

Va 'nturna

Din nouă 'n opt,

Din opt în șapte,

Din șapte în șase,

Din șase în cinci,

Din cinci în patru,

Din patru în trei,

Din trei în doi,

Din doi în unu ;

Așa să îndărate

Și laptele,

Și untu

Și groscioru Floricăi :

Iute ca vîntul

Tăcînd ca pămîntul,

De-al doilea casă,

De-a treia casă,

De-a patra casă,

De-a cincea casă,

De-a șasea casă,

De-a șaptea casă,

De-a opta casă,
 De-a noua casă,
 De-a noua țară,
 De-a nouă hotare ;
     De-i tunsă,
     De-i mulsă,
 De-i din urmă luat,
 De-i în pământ ingropat,
 De-i în berbințe infundat,
 De-i prin trimbițe strigat,
 De-i de la oimuri luat,
 De-i în oale acoperit,
 Să n'aibă a stăruii,
 Să n'aibă a poclui,
 Până la Florica va veni ;
 Iute ca vintul,
 Tăcînd ca pămîntul,
     Din zori
 Până 'n cîntători,
 Până 'n ziuă de nouzeci și nouă de ori ;
 Altor n'oi lua,
 A ei no'i lăsa
 Nici cît un grăunț de mac
 În nouăzeci și nouă despîcat.*

Descintecu-i de la mine,
 Darul de la Sfințenia sa.

Lasînd în seama cititorului interpretarea diferitelor aspecte ale acestui descintec, observăm aci numai că descintecul francez reprodus mai sus și care e mai mult o numerotare inversă ar putea fi cu drept cuvînt socotit ca o parte dintr'un tot, întru cit aceeași numerotare e cuprinsă și în descintecul maramureșean (pag. 151). Un descintec însă în felul aceluia romînesc n'am găsit în literatura folklorică franceză, deși superstiția aceasta a *luării laptelui* de la vaci există și la Francezi, după cum se poate vedea din următoarea notă :

[En Auvergne] certaines personnes ont le pouvoir de tirer le lait des vaches chez eux. Pour cela, il faut qu'elles entrent dans l'écu-

rie et volent la vache ; à partir de ce moment, vous ne pouvez plus tirer de lait chez vous, il va chez la personne qui a la spécialité, le pouvoir d'attirer le lait. Pour s'en préserver, quand la personne est partie, il faut prendre une touffe des poils de la bête et la cacher dans un trou de mur ¹.

Conform distincției făcute între aceste trei elemente (pag. 142), voi reproduce și pentru vrăji (*făcătură și desfăcere*), ca și pentru farmece cite un exemplu.

De fapt, între aceste trei elemente sînt apropieri destul de pronunțate ²; totuși o deosebire între ele, după ocazii, se constată și aiurea. Astfel la Italiani :

Il popolo nostro fa una distinzione notevole tra strega e strega : Chiama *stria* e in alcuni siti *'Nserra* una strega-spirito, la quale è un vero vampiro, che succhia il sangue de' bambini (pag. 101). — La strega = *fattuchiera* si occupa tutta di *fatture*, cioè di stregherie. La *fattura* ha la forza di vincere la volontà della persona alla quale è fatta, d'indurla ad operare secondo i desideri, gl'intendimenti, la volontà della persona per la quale essa la fa ; ed *alfaturattu* o *'nfatachiatu* è colui o colei la qui volontà rimane impegnata in guisa da non poter usare della sua libertà, colui che non può spiccarsi dalla pratica d'una donna non onesta, colui che rimane preso ad inganno ³.

Iată o vraje :

DE URȘITĂ

Eu scutur parul,
Parul scutură gardul,
Gardul scutură lazul,
Lazul scutură glodul,
Glodul scutură pămîntul,
Pămîntul scutură lacul,
Lacul scutură pe dracul,

1. *Revue des trad. pop.*, 1900, 44 — Vezi în această privință și pag. 82-84.

2. S. Fl. Marian, *Vrăji, farmece și desfăceri*, 5-17.

3. *Biblioteca delle trad. pop. sicil*, XVII, 104. — Cfr. și Vasile Alecsandri, *Poezii populare*, 10 (notă).

Pe dracui cel mai mare,
 Dintre toți dracii mai tare.
 Tu, Velzevule ce ești,
 Ești de unde locuești,
 Și strigă-ți toți dracii tăi,
 Marți și mititei,
 Mulți ca frunza,
 Iuți ca spuza,
 Și-i trimite
 Cum mai iute
 Prin toate țările
 Prin toate ținuturile,
 Prin toate orașele,
 Prin toate satele
 Și prin toate casele ;
 Prin toate cimpile,
 Prin toate dumbrăvile,
 Pe toate drumurile
 Și pe toate cărările ;
 Prin toate pădurile,
 Pe toate plaiurile
 Și pe toate poticele,
 Și te du și tu cu ei,
 Și cătați ursitul meu,
 Ce mi-i de la Dumnezeu.
 Ce-i de Dumnezeu *ursat*,
 De buni oameni îndemnat,
 Ce-i de ursitori ursit
 Și de Dumnezeu menit,
 Dar de oameni răi vrăjit.
 Cătați-l,
 Cercați ! !
 De-l veți găsi
 C'a fi
 Acasă
 La masă,
 Cu tată,
 Cu mamă,
 Cu frați,
 Cu cumnați,
 Cu surori,
 Cu verișori,
 Cu surate,

Cu cumnate,
 Cu sorioare,
 Cu verișoare,
 Cu vecini,
 Cu streini,
 La masă stînd
 Și mîncînd,
 Zvîrliți-i lingura,
 Fărmați-i strachina,
 Să-i pară frați
 Și cumnații,
 Surorile
 Și verișoarele,
 Suratele,
 Și cumnatele,
 Părinții,
 Vecinii,
 Și streinii,
 Ca cîinii ce hîrfesc,
 Ca porcii ce grohotesc.
 De l veți găsi la masă
 Cu vâdve grase,
 Cu fete frumoase,
 Zvîrliți-i lingura,
 Sfărmați-i strachina,
 Să-i pară lui
 Ibovnicele lui
 Cățele burduhoase,
 Scroafe răpănoase.
 De-l veți găsi pe drum mergînd,
 De-l veți afla în somn dormînd,
 Trîntiți-l,
 Iuțiți-l,
 Grăbiți-l,
 La N. [numele] porniți-l!
 Cu nouăzeci și nouă de picioare
 Alergătoare
 După unsul alergați,
 Pe sus îl luați,
 Spre N. îl plecați !
 Cu nouăzeci și nouă de limbi împungătoare
 Și străpungătoare
 Impungeți-l,

Străpungeți-l,
 La N. duceți-l!
 Cu nouăzeci și nouă de cozi lovitoare
 Și pălitoare
 Loviți-l,
 Păliți-l,
 Din față-l loviți,
 Din dos il păliți,
 Singele-i il clocotiți,
 La N. mi-l porniți!
 Cătați-l,
 Cercați-l,
 Curind,
 Mai curind,
 Inastă-seară,
 De seară,
 In astă-noapte,
 De noapte.
 Unde-l veți căta
 Și mi-l veți afla,
 Nu-i dați loc de fel a sta.
 De-l veți găsi pe cuptor,
 Dați-l jos de pe cuptor;
 De-l veți găsi pe vatră,
 Dați-l sub vatră;
 De-l veți găsi la foc,
 Dați-l pe foc;
 De-l veți găsi pe pat,
 Dați-l sub pat;
 De-l veți găsi pe laiță,
 Dați-l sub laiță;
 De-l veți găsi lingă masă,
 Dați-l la mijloc de casă,
 Dați-l lingă prag;
 De-l veți găsi lingă prag,
 Dați-l peste prag;
 De-l veți găsi după prag,
 Dați-l in ogradă;
 De-l veți găsi in ogradă,
 Dați-l peste poartă.
 Nu-i dați a minca,
 Nu-i dați a lucra,
 Nu-i dați a bea.

Nu-i dați a ședea.
 În loc nu l lăsați.
 Odihnă nu-i dați,
 Nu-i dați a ședea într'un loc,
 Ca părul pe foc.
     Dați-i fiori
     Pe subsuori,...
     Și șoareci
     Prin cioareci,
     Și furnici
     Prin opinci.
 Cum arde para focului
 În gura cuptorului,
 Așa să-i ardă și lui inima
 După Domnica [numele],
 După gințul ei,
 După traiul ei.
 Tu, împăratul dracilor,
     Impelițașilor !
 Stringe-ți pe toți dracii tăi,
 Mari și mici,
 Iuți și sprintinei,
 Și-l trimite în toate țările,
 În toate ținuturile,
 În toate orașele,
 În toate satele.
 Și unde l veți găsi
 Pe ursitul meu
 Dat de Dumnezeu,
 De Domnul Dumnezeu dat,
 De oameni buni indemnăți,
 Pe sus luați-l,
 La N. porniți-l,
 Iute ca gândul,
 Ușor ca vântul,
 Peste codri fără rușine,
 Peste câmpi fără pășune,
 Peste ape fără vaduri,
     Peste garduri,
     Peste prilazuri.
 Cum n'a avut
 Când l a născut
 Mă-sa stare,

Alinare
 Și așezare,
 Așa să n'aibă și el stare,
 Și alinare,
 Pină nu s'a porni,
 Pină n'a sosi
 La N. cea aleasă
 Și frumoasă,
 La graiul ei,
 La traiul ei,
 La cuvintul ei,
 La toate ale ei !
 Tu, 'mpărate, să m'ascuți,
 Și ce ți-am spus să nu uți,
 Că de nu-i uita
 Și m'ei asculta,
 Un armăsar negru ca corbul
 Și iute ca focul
 Din erghelia Vlădichei l-oi lua
 Și ți l-oi da.
 Și de m'ei asculta,
 Un armăsar negru ca corbul
 Și iute ca focul
 Din erghelia împăratului l-oi lua
 Și ți l-oi da.
 Tu, 'mpărate,
 Cornurate !
 De m'ei asculta
 Și m'ei asculta,
 Un copil de la fată mare,
 Nebotezat,
 Necreștinat,
 L-oi lua
 Și ți l-oi da !
 Dar de nu m'ei asculta,
 Peste mare poznă-i da :
 Că muierea prinde-ți-o !,
 Ca fusul morii 'mpunge-oi,
 Ochii din cap scoate-i-oi,
 Și altă poznă face-ți-oi ! ¹

1. S. Fl. Marian, *l. c.*, 21-28.

Trecînd și aici peste diferitele și interesantele caracteristici ce se desprind din această vrajă, relevăm numai că vrăjitoarea, la care a recurs fata sau soția părăsită de ursitul ei, recurge la felurite mijloace pentru a chinui cit mai mult pe acest ursit și să-l înlănțue cu dorința celei părăsite. Cel astfel înlănțuit, legat cu *făcătura* sau *măietură*, poate recurge la o alta vrăjitoare pentru a fi *desfăcut*. Și atunci avem o *desfacere* de vrajă. Întru cit însă cineva poate fi supus acelorași torturi și printr'un *farmec* și întru cit tot o vrăjitoare sau o fermecătoare trebuie să fie aceea care să-l poată *desface*, voi da mai întii un *farmec*, urmînd după el o *desfacere*.

DL. DRAGOSIE

Măricara-a sinecat.
 Sinecat și-a minecat,
 Pe cărarea lui Traian,
 La riul lui Iordan,
 Apă rece a lua,
 De ură a se spăla.
 La riu însă nu putea
 Nici de cum s'apropia,
 Că era tinos, glodos,
 Și napoi mi s'a întors.
 Nimine n'a văzut-o,
 Nimine n'a auzit-o,
 Numai cit piznașele
 Și toate vrăjmașele,
 Numai ele au văzut
 Și nainte i-au eșit,
 Și i-au pus un butuc mare
 Mărioarei în picioare,
 Un butuc i-au aruncat,
 De picioare-o-au împiedecat
 Și de mîni o au legat,
 De gură amușitu-c,
 De urechi surzitu-o
 Și de ochi orbitu-o.
 Mărioara n'a tăcut,
 Ci a plînge-a început

Cu glas mare pină 'n cer,
 Cu lacrimi și suspinări,
 Lacrimi lungi pină 'n pământ,
 Glas lung pin' la Domnul sfint.
 Nimene n'o a văzut,
 Nimene n'o auzit,
 Numai Maica Domnului
 Sus din poarta raiului.
 Numai Precista a văzut o
 Și pe nume a strigat-o :
 — „Marie ! ce ți s'uești ?
 De ce mi te tinguești
 Cu glas mare pină 'n cer,
 Cu lacrimi și suspinări,
 Lacrimi lungi pină 'n pământ,
 Glas lung pin' la Domnul sfint ?”
 — „Da cum nu m'oi glăsui,
 Și cum nu m'oi tingui,
 Dacă eu am sinecat
 Simbătă desdimețea
 Pe răcoare, pe verdeață,
 Pe cărarea lui Traian,
 La riul lui Iordan,
 Apă rece ca să-mi iau
 Și de ură să mă lau ?
 Dar la riu nu se putea
 Nici de cum s'apropia,
 Că era tinoș, glod și
 Și i: apoi m'am întors ;
 Nimene nu m'a văzut
 Nimene nu m'auzit,
 Numai cit pizmașele
 Și toate vrăjmașele,
 Numai ele m'au văzut
 Și na nte mi-au eșit
 Și din cale m'au oprit.
 În cale mi-au aruncat
 Butuc mare colțurat,
 De picioare m'au împiedecat
 Și minile mi-au legat,
 De gură m'au amuțit,
 De urechi m'au asurzit,
 De ochi încă m'zu orbit”.

Atunci maica Domnului,
 Sus din poarta raiului
 Scară de-aur slobozi
 Și înalte îi eși,
 Și de mini a luat-o,
 După sare a 'nturnat-o,
 Și de-acolea s'au pornit,
 Pe Maria a 'nsoțit
 Pe cărarea lui Trăian,
 La râul lui Iordan ;
 Apoi în riu mi-a băgat-o
 Pină 'n briu și a spălat-o
 Maica Domnului spăla,
 Cu bani de-argint o săpa
 Și cu grebla mi-o grebla,
 Cu pana o mătura,
 Cu greblă de busuioc
 Și cu pană de păun.
 Mi o spăla și mi-o grebla,
 Mătura și curăța
 Și bine spălatu-mi o,
 Bine limpezitu-m-o
 Din creștetul capului,
 De pe fața-obrazului,
 Chiar pină 'n glezele picioarelor
 Și pină 'n cununile degetelor.
 Și bine spălatu-o,
 Bine limpezitu-o
     De ură,
     De piră.
     De-a dusuri,
     Supusuri,
     De fățuri,
     Dălături,
     De strigăr',
     Și căscări,
     De uriciuni,
     Și minciuni.
 Cunună de spini de pe cap luatu-i a,
 Cunună de aur pe cap așezatu-i a
 Și de ură curățitu-o,
 De dragoste 'ncărcatu-o.

Ochi de buhă din cap luatu-i-a,
 Ochi de șo'mi în cap așezatu-l-a
 Și mi-a curățit o,
 Și mi-a limpezit-o

De ură,
 De pîră,
 De adusuri,
 Supusuri,
 De făpturi,
 Dătături,
 De strigări,
 Și căscări,
 De uriciuni
 Și minciuni.

Piele de broască riloasă
 De pe față ei frumoasă
 Precista luatu-i-a,
 Frumusețea așezatu-i-a,
 Și-a făcut-o ca o floare,
 Jucind ca-o rază de soare ;

Și spălatu-o,
 Limpezitu-o,
 De ură,
 De pîră,
 De-adusuri,
 Supusuri,
 De făpturi,
 Dătături,
 De strigări,
 De căscări,
 De uriciuni
 Și minciuni.

Dinți de os din gură scoșu-i-a,
 Fagur de miere sub limbă pusu-i-a,

Și spălatu-o,
 Limpezitu o
 De ură,
 De pîră,
 De adusuri,
 Supusuri,
 De făpturi,
 Dătături.

De strigări,
De căscări,
De uriciuni
De minciuni.

Din briu de șearpe descinsu-o
Și 'n briu de mătase încinsu o,

Și spălatu-o,
Limpezitu-o
De ură,
De piră,
De-adusuri,
Supusuri,
De făpturi,
Dătături,
De strigări,
De căscări,
De uriciuni
Și minciuni.

Din papuci de plotun descălțatu-o,

Și 'n cizme galbene 'ncălțatu o,

Și spălatu-o,
Limpezitu-o
De ură,
De piră,
De-adusuri,
Supusuri,
De făpturi,
Dătături,
De strigări,
De căscări,
De uriciuni
Și minciuni.

De mina cea dreaptă apucatu-o,

Pe țarm de mărgăritar aruncatu-o,

De toată ura descărcatu-o,

De ură,
De piră,
De-adusuri,
Supusuri,
De făpturi,
Dătături,
De strigări,
De căscări,

De uriciuni
 Și minciuni.
 Și-a 'nceput Mărioara
 Cu biciul a trăzni
 Și-a plezni,
 Cu buciua a buciuma,
 Dragostile a striga :
 De la 'mpărați cu 'mpărătese,
 De la crai și cu crăiese,
 De la preoți, preotese,
 De la boeri cu cucoane,
 De la domni și de la doame,
 De la miri și cu mirese,
 De la vornici, vornicese,
 De pe pălăriile feciorilor,
 De pe cosițele fetelor,
 De pe stratul cu garoafele,
 De pe cimpul cu florile...
 Care nu poate s'o vadă,
 Pe degete se 'ntinde,
 Doară o poate cuprinde,
 Numai ca s'o drăgostească,
 Și ca să o lăbostească.
 De azi înainte,
 Cum este ales cucul dintre toate păsările-
 Și busuiocul dintre toate florile,
 Și argintul din aramă,
 Așa să fie și Mărioara :
 Cea mai aleasă
 Și mai frumoasă
 Dintre toate fetele
 De prin toate satele l...
 Cine vine ?
 Ce împărăteasă,
 Ce crăiasă,
 Ce preoteasă,
 Ce vorniceasă,
 Ce mireasă ?
 Nu-i împărăteasă.
 Nici crăiasă,
 Nici preoteasă.
 Niți vorniceasă,
 Niți mireasă

Că-i Mărioara cea frumoasă,
 Dintre toate mai aleasă.
 Cine-o vede pe din dos
 Cată s'o vadă și din față,
 Care o vede din față
 Cată s'o vadă și din dos.
 Care nu poate s'o vadă
 Pe degete se întinde,
 Doară o poate cuprinde,
 Numai ca s'o drăgostească
 Și ca să o lăbostească.
 De azi înainte,
 Cum este ales cucul dintre toate pasărilor
 Și busuiocul dintre toate florile,
 Și argintul din aramă,
 Așa să fie și Mărioara :
 Cea mai aleasă
 Și mai frumoasă
 Dintre toate fetele
 De prin toate satele ¹.

Deși *desfacerea* ce urmează nu stă în directă legătură cu farmecul, sau chiar și cu vraja de mai sus, totuși o reproduc — în afară de faptul că trebuie pusă în relief alături de ceea ce constituie *făcătura* — și pentru motivul ca e una dintre cele mai vechi *desfaceri* publicate (1867²). Ar fi fost poate mai interesant din anumite puncte de vedere să reproduc *desfacerea* DE FAPT culeasă de Marian³; totuși, și aceasta prezintă un interes și o importanță deosebită, mai ales că și în ea constatăm modul și mijloacele la care recurge o vrăjitoare cind vrăjește. De amintit numai că, din numeroasele broșurele apărute în legătură cu „desfacerea farmecelor” — prin *farmece* înțelegându-se deci și *vrăji* — mă voi folosi de *Carte de desfacerea farmecelor* apărută în

1. S. Fl. Marian, *l. c.*, 65-74.

2. G. Dem. Theodorescu, *Poezii populare române*, 374.

3. S. Fl. Marian, *l. c.*, 195-205. Vezi și cea publicată în *De spargerea farmecelor și pentru fetele care nu se mărită*, București, 1895, pag. 7-14.

Piatra (1885). După ce ni se dau câteva rugăciuni („valmul“ 53, 139, 50), urmează astfel :

Apoi să se zică :

Cunună-se crai nou cu cunună de piatră scumpă de mult preț. Lună luminată ce ești în cer și pre pământ și vezi toate ce sînt pe pământ, eu nu mă pot odihni în casa mea și în sălașul meu de răul vrăjmașilor și al [pizmașilor] mei, care s'au sculat cu multă răutate asupra mea și asupra casei mele. Iară tu, lună luminată, să nu ai odihnă, nici somn, ci să iai farmecele și urful din casa noastră, și din masa noastră, și din fața mea, și din fața soției mele, și din darul nostru, și din sporul nostru.

Lună luminată! de bărbat fapt, de muieri fapt, de băiat fapt; lună luminată, ia faptul din casa noastră, [și din sporul meu], și din sălașul meu, și din toate dobitoacele mele, și din grădina mea, și din pomii mei, și din toate lucrurile noastre, și din împrejurul casei noastre.

Lună luminată,

Fapt de 99 de chipuri și 99 de feluri,

Fapt cu lut de la topilă,

Fapt cu creeri de broască,

Fapt cu păr de muieri,

Fapt cu ou de pui înădușit,

Fapt cu cirtăță,

Fapt cu aruncat în vînt,

Fapt cu urinul [= udul] înapoi,

Fapt cu rac,

Fapt cu talpă de jurgan orb,

Fapt cu piei de șerpi,

Fapt cu singe și cu mațe de arici,

Fapt cu rugumătură de sfredel,

Fapt cu ștreang de om spinzurat,

Fapt cu puiu de rîndunică,

Fapt cu liliac,

Fapt cu țărîină de cai,

Fapt cu seu de vacă crăpată,

Fapt cu sarea vitelor,

Fapt cu culcuș de iepuri,

Fapt cu mină de om mort,

Fapt cu țărîină de la mormînt,

Fapt cu vine și gitlej de lup,

Fapt cu zgură de la cuptor părăsit,
 Fapt cu praf de la țigina ușei,
 Fapt cu scirină de lup,
 Fapt cu cupag de car,
 Fapt cu piedică de la mort,
 Fapt cu creeri de la coșofenă,
 Fapt cu resteu,
 Fapt cu clocitură de la rațe,
 Fapt cu lac,
 Fapt din fintină părăsită,
 Fapt din răsrintii de drum,
 Fapt cu cărbuni,
 Fapt cu luatul în anii vacilor și a oilor împrejurul Sfin-
 tului Gheorghe,
 Fapt cu luatul manei, griului și al păpușoilor și a toate
 sămănăturile din grădini,
 Fapt cu usturoi descintat la Sfântul Andrei,
 Fapt cu strechie,
 Fapt cu prăzneală de miță,
 Fapt cu hirială de cini,
 Fapt cu hirburi din nouă tirguri imprăștiate,
 Fapt cu apă de la roata morei care imțroașcă,
 Fapt cu [praf de la] scuturătură de găină,
 Fapt cu piisc de cioară,
 Fapt cu cenușe de la cămăși lepădată,
 Fapt cu mătură lepădată,
 Fapt cu potlogi lepădați,
 Fapt cu aramă,
 Fapt cu marmură,
 Fapt cu cremene,
 Fapt cu hirtie,
 Fapt cu broască cusută la gură,
 Fapt cu făină măcinată pe diulor (?) [în zori],
 Fapt cu turtă de griu și țigă de muieri,
 Fapt cu legatul cununiei flăcăilor și al fetelor,
 Fapt cu făcut pe ursită,
 Fapt de adus cu farmeci pe care ți-e drag,
 Fapt cu mătrăgună de a frăi rău în casă, și de pagubă,
 și de urit, și de nebuneală, și de despărțire de soț,
 Fapt aruncat în fața casei,
 Fapt aruncat în horn,
 Fapt în așternut.

Lună luminată, lună luminată ! Să vil, să iai faptul, și strigarea, și cercarea, și piriciunea, și uritul de pe lume, și din casa noastră, și din sălașul meu, și din țarina mea, și din grădina mea, și din livada mea, și din meșteșugul meu, și din comerciul meu, și din sporul meu, și din lenevia mea, și din trindăvia mea, și din punga mea cu bani, și din lada mea cu straile, și din cuptoarele casei mele, și să-l treci din vad în vad, și să-l duci prin munți și codri pustii nelocuiți de nici o ființă omenească ; iară pe noi, și pe copiii noștri, și pe cel ce se vor naște din ei de acum înainte să ne [lași] curati, luminați, ca argintul strecurați și ca aurul de curați, ca soarele în senin ce luminează din cer, și să ne lași cum ne-a lăsat Domnul nostru Isus Hristos Nazarineanul pe pământ. Amin (13-20) ¹.

Urmează iarăși rugăciuni.

În legătură cu cele ce spuneam la pag. 148, anumite considerațiuni ne îndreptățesc să credem că — exceptînd fondul primitiv, de natură antropologică, al acestui capitol, precum și influența pe care a suferit-o din partea creștinismului — întreaga magie a poporului român vădește și urme de influență slavă, în special de pravoslavnicie nord-estică. Cuprinzînd într'o privire generală toată literatura descîntecelor a vrăjilor și a farmecelor ², constatăm înainte de toate ca, în trăsături esențiale, nordul și nord-estul României e ținutul care excelează în privința acestor trei elemente folklorice: aci ele se bucură de o viață intensă în ceea ce privește practicarea lor, după cum, pe de altă parte, atît ca fond, cit și ca formă, ele sînt superioare producțiunilor similare ale tuturor celorlalte regiuni rominești. Constatarea aceasta de altfel am făcut-o și personal în Maramureș care, din acest punct de vedere, prezintă omogenitate cu Bucovina și nordul Moldovei. Sub raportul situației etno-geografice, era și firesc lucru ca influența rusească să se exercite.

1. Vezi și „descîntecul de fapt” reprodus de M. Gaster în *Christomafie romînă*, II, 137-8.

2. Cfr. Gr. G. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, I, 543-695 și 1507-1613. etc.

În afară de dovezile lingvistice și cultural-istorice, și fără a recurge la producția similară nord-slavă, o atare influență reiese și din nota ce urmează. La sfârșitul broșurei din care am reprodus desfacerea de mai sus e adăugată următoarea notă :

Această sfință rugăciune de desfăcut de farmeci s'a găsit la mănăstirea Chief, la finele unei cărți, scrisă de sfântul Damaschin,

servind astfel drept bun certificat pentru popularizarea acestei rugăciuni — inclusiv a acestei desfaceri. Indiferent dacă e vorba de sfântul Ion Damaschin din sec. VIII sau de un alt Damaschin, cred că prin „mănăstirea Chief“ trebuie să înțelegem mănăstirea *Pečerska* a Kievului. În tot cazul, e în afară de orice îndoială că și această notă dovedește influențe de pravoslavnicie nordică, chiar dacă afirmațiunea făcută ar fi un neadevăr interesat al autorului acestei rugăciuni.

Din chiar cele relatate pînă aci reiese cu prisosință că descîntecele, vrăjile și farmecele sînt niște rugăciuni (pag. 142). Atît execrațiunile latine (pag. 143-4), cit și tot ce am reprodus din folklorul francez, italian și român dovedesc aceasta. Următoarea „rugăciune pentru oftalmie“ din Franche-Comté vine să întărească acest lucru :

Les trois Marie
S'en vont dans le Lomont
Pour y trouver guérison
De la lumière du Picot,
Du Blanchot,
Du bourgeois
Et du Dragon..

Les trois Marie ont rencontré le bon Jésus,
Et le bon Jésus leur a dit :
— „Où allez-vous, les trois Marie ?“
Les trois Marie ont répondu :
— „Nous allons dans le Lomont
Pour y trouver guérison..“

Et le bon Jésus leur a dit :
 — „Allez-vous en dans vos maisons
 Et vous y trouverez guérison
 De la lumière . . . . . (etc.)¹.

Nu le putem considera însă ca fiind pure rugăciuni, întru cit descîntătoarea bunăoară recurge, direct sau indirect, la divinitate numai și numai să i se înlesnească mijloacele întru atingerea scopului urmărit, în timp ce rugăciunile sfinte poporane n'au nimic care să vie în contradicție cu prescripțiunile religiei sau ale biseiței, — după cum se poate vedea în următoarea rugăciune pe care am cules-o în Maramureș:

Mă rog la sfînta Luni,
 Cepelniță de post,
 Cădelnița lu Domnu Nostru Isus Hristos.
     Sfînta de tine,
     Eu mă rog ție
     Cu inimă curată,
     Cu inima dreaptă,
     Cu minte înțeleaptă,
 Cu fața la pămînt plecată,
 Către Maica sfîntă precurată,
 Cnm se roagă lumea toată,
     Din lume
     De peste lume,
 Din toți patru cornurile din lume,
 La mămuca lui Dumnezeu anume.
 Că eu n'am altă ajutătoare,
 Nice altă folositoare,
 Fără pe tine, Doamna cerului
 Și a pămîntului, cea mare;
 Ajutătoarea scîrbișilor,
 Bucuria necăjișilor.
 N'am faptă de curăție
 Ca să ți dau să-ți placă ție.
 O, mămuca lui Dumnezeu,
 Roagă pe fiușul tău

1. *Mélusine*, I, 399.

Să-mi trimeată darul mie
 Să te laud pină 'n vecie;
 Amintirea lui să fie
 Aur, argint și tămie.
 Fi: numele lui Dumnezeu binecuvintat
 In veci de noi lăudat.
 Lăudăm pe Maica sfântă,
 Pe fecioara cea mai blîndă;
 Lăudată Maica Domnului să fie
 De-acuma pină 'n vecie;
 Amintirea ei să fie
 Aur, argint și tămie.

Sau din următoarea, aparținînd regiunii *la Bresse* (Fr. nța) :

La razon (la raison ?) du bon Dieu, sacrement de Dieu, rosée de mai, rosée d'avril, ouvrez-moi les portes du paradis. — Elles sont ouvertes depuis hier. Dieu bénit celui qui les a ouvertes; Dieu bénit celui qui les fermera. Un jour viendra, Dieu apportera une planche pas plus grosse qu'un cheveu. Tous ceux qui sauront la raison du bon Dieu passeront; tous ceux qui ne la sauront pas tomberont, crièront, blasphèmeront et diront: „Mon Dieu, qu'ai je donc fait dans ce monde que je n'ai pas appris la raison de bon Dieu? Si je retournais dans l'autre monde, je l'apprendrais bien".—En passant par un chemin j'ai vu Sainte-Madeleine, après la sainte quarantaine. Je lui ai demandé: „n'avez-vous pas vu Jésus?"—„Oui, je l'ai vu, sur l'arbre de la croix, les bras en croix, les pieds étendus, la tête couronnée d'épines".—Mon Dieu, recevez (?) l'âme de mon grand-père, de ma grand'-mère, de mon père, de ma mère; de ma soeur, de mon frère...; tous ceux qui sauront cette prière et la reciteront trois fois le matin, trois fois le soir ne verront jamais le feu de l'enfer¹.

Evident că și studiul rugăciunilor ne poate infățișa probleme destul de importante atît din punct de vedere etnico-social, cît și din punct de vedere cultural-religios; urmărirea lor mai de aproape in domeniul folklorului român-ar putea duce bunăoară cam la aceleași concluzii, la care am ajuns urmărind descîntecele, vrăjile, etc in nordul și in sudul Dunărei (pag. 148 și 163-69). Așa de exemplu,

1. *Mélusine*, II, 405.

o primă întrebare ce ar merita să fie pusă e următoarea : de ce asemenea rugăciuni, cu multă vieță în domeniul românesc nord-danubian—după cum am constatat și personal — lipsește aproape cu desăvârșire din folclorul român ? Ceva mai mult ? de ce vieță păstorească, chiar cea dacoromână, — exceptând intru citva cea din imediata vecinătate a masei slave nord estice — e oarecum streină de asemenea producții populare, care nu sînt altceva decît niște parafrazări de simplism păginesc ale rugăciunilor bisericesti ?

Evident că însemnătatea unor astfel de întrebări nu poate fi trecută cu vederea. Înșă, pentru ca nici acest capitol să nu depășească simpla schițare a punctelor relevate, ne vom opri aci, cu toate că și în această privință materialul e bogat și variat

*

Și acum aruncînd o generală privire retrospectivă asupra tuturor celor expuse în acest studiu, putem desprinde ca încheiere, în afară de cele remarcate pînă aci, următoarele :

Sînt numeroase cazurile cînd un element folkloric îți face impresia argintului-viu, ba chiar e ca argintul-viu : cît timp îl ții în palmă de pildă, îl poți studia ușor ; din momentul înșă în care ai încercat să-l îngrădești, sî-i micșorezi cerul în care vrei să-l fixezi, ca apoi să-l iei cu mîna ca pe singură bucată și să-l fasonezi conform concluziilor la care ai ajuns, — el se fărîmițește scăpîndu-ți în întregime dintre degete : atîta fluiditate are citeodată și un element folkloric. Ceva mai mult : apucînd, ca la o sfoară, de cele două capete ale unor anumite elemente folklorice, le poți întinde într'atîta, că poți încinge cu ele pămîntul în lung și lat, fără ca să se producă vre-o ruptură : — elasticitatea superstițiilor mai ales

Deși nu ne-am putut ocupa direct cu evoluția psihologică ca și de cauzele de medico-psihoză în ceea ce privește geneza unor produse folklorice ale omenirii — cum ar fi

descintelece, vrăjile. etc., a căror proveniență, ca origine etno-geografică, astăzi e socotită a fi asiatică — ; totuși, s'a putut constata că unele aparțin păgânismului preistoric, al căror fond a fost altoit sau împregnat cu nuanțe și note specifice creștinismului la popoarele creștine, cum ar fi bunăoară monoteizarea. Din acest punct de vedere, partea III de pildă a acestui studiu prezintă un deosebit interes și pentru studiile teologice, întru cît concepția religioasă e aceea care caracterizează cele relevate acolo.

Dar, mergem și mai departe. Descintătorul sau, mai bine zis, descintătoarea — pentru că femele sînt acelea care practica pe o scară mai întinsă aceste lucruri —, în afara de influența morală pe care o exercitează asupra pacientului, recurge și la diferite ființe sau obiecte (plante, ierburi, miere, vin, cărbune, stropi de apă neîncepută, etc.) pe care le întrebunțează ca remedii medicale. Această caracteristică, alăturată medicinei poporane în genere, interesează, pînă la un punct cel puțin, substratul psihic al studiilor medicinale și mai ales farmaceutica, pentru că sînt numeroase și variate cazurile cînd întrebunțarea feluritelor buruieni de pilda în această medicină dau rezultate solide, satisfacatoare.

În afara de interesul pe care îl prezintă pentru sociologie, dar mai cu seamă pentru studiile psihologice, folkloru are o reală importanță și pentru studiile lingvistice. Să ne raportăm bunăoară tot la ultima parte a acestei lucrări. Dat fiind încrederea pe care și-o manifesta poporul în eficacitatea ce ar decurge din folosirea magiei — încredere bazată pe un primitiv substrat religios pe care îl au asemenea elemente —, pentru un spirit incult descintarea are o mai mare valoare de cît o similară rugăciune autorizată și făcută de un reprezentant al religiei, de un preot : pentru o mamă de la țara al cărei copil e grav suferind rugăciunea prescrisă a unui preot e o impacare sufletească, mai mult sau mai puțin platonica, față de Dumnezeu, dar fără rezultate ; adevărata ei speranță de tămăduire și-o pune în descintătoarea satului. Astfel fiind

considerat descîntecul evident că el e supus aceluiași criterii de conservatorism lingvistic la cari sînt supuse și textele bisericești : după cum în limba bisericească, raportată la limba curentă literară, găsim oarecari arhaisme fonetice morfologice, sintactice și chiar lexicale. același lucru se poate constata și în literatura magiei. În trăsături generale, chiar dacă e contemporană cu oarecari transformări lingvistice din graiul său, totuși descîntătoarea, atunci cînd descîntă sau cînd încredințează altelea descîntecul ca moștenire, îl redă mai sub aceeași haină sub care l-a primit, pentrucă, în credința ei, *descîntecul fiind lăsat de Dumnezeu*, nu îi este permis a se atinge de forma, ca și de fondul lui ¹.

Iată deci pentru ce folklorul trebuie urmărit cît mai de aproape, cules cît mai amănunțit și studiat cît mai complet. În felul acesta am putea salva, pînă la completa dispariție a multor elemente în fața culturai și civilizației, tot ce ar putea fi interesant și care să ne înfățișeze evoluția etno-sufletească și culturală în decursul timpurilor a poporului la care le urmărim.

NOTĂ.—A se urmări în privința acestui capitol și studiul D. A. Gorovei în *Șezătoarea* (1922 și 1923).

1. O dovadă de această importanță lingvistică a descîntecelor, vrăjilor și farmecelor ne o dă și studiul D. Maurice Jeanneret, *La langue des tablettes d'exécration latines*, 19 8.

Aruguc ar (vezi pag. 37)

După A. J. B. Wace and M. S. Thompson, *The Nomads of the Balkans*.

N-rul 1. *Călușarii în București.*
Cel din dreapta e *mutul*; al patrulea din stânga poartă steagul
(vezi pag. 30).

N-rul 2. *T'a,ian'u-lu la Arominii din Pind* (vezi pag. 94).
După A. J. B. Wace and M. S. Thompson, *l. c.*